

► EDITORIAL

Pamfil Nihiștea
Bianca Mitu

► VIOLENȚA CA
ARMĂ POLITICĂ

Issoufou Yahaya
Iulian Chifu
Ioan Milică
Andreea Georgiana Raboj
Alexandra Corina Nicolau
Ionela Carmen Boșoteanu
Antonio Momoc
Bogdan Ștefanachi
Sorin Cristian Semeniuc
Cristina Aboboaie
Dana Bădulescu

► ESEU

Marija Jelic

► ARHIVA

Stelian Tănase

► INTERVIU

cu Rajmohan Gandhi,
the grandson of
Mahatma Gandhi

► RECENZII

Sabin Drăgulin
Gabriela Goudenhooff
Beinur Giumali

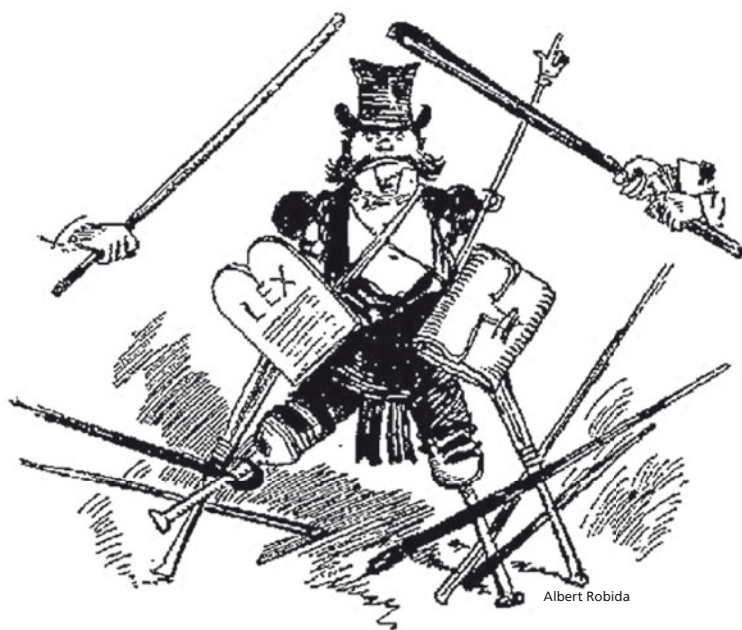
► SEMNALE

VOLUM XIX
NUMĂRUL 10 (164)
OCTOMBRIE 2011

Sfera Politicii

REVISTĂ DE ȘTIINȚE POLITICE
EDITATĂ DE FUNDAȚIA SOCIETATEA CIVILĂ

APARIȚIE LUNARĂ

Violența ca
armă politică

Sfera Politicii este prima revistă de știință și teorie politică apărută în România, după căderea comunismului. Revista apare fără întrerupere din 1992.

Sfera Politicii a jucat și joacă un rol important în difuzarea principalelor teme de știință și teorie politică și în constituirea și dezvoltarea unei reflecții politologice viabile în peisajul științific și cultural din România.

Sfera Politicii pune la îndemâna cercetătorilor, a oamenilor politici și a publicului, analize, comentarii și studii de specialitate, realizate pe baza paradigmatelor teoretice și metodologice ale științei și teoriei politice actuale.

Sfera Politicii își face o misiune din contribuția la consolidarea și dezvoltarea societății democratice și de piață în România.

Revistă editată de:

Fundația
Societatea Civilă

INDEXĂRI INTERNAȚIONALE:

- Central and Eastern European Online Library (CEEOL)
- DOAJ - Directory of Open Access Journals
- International Political Science Abstract / Association internationale de science politique (IPSA/AISP)

INDEX COPERNICUS
I N T E R N A T I O N A L

Clasificare CNCIS: "B+"
Apare lunar

EDITORIAL BOARD

Călin Anastasiu

Consilier Principal al Președintelui Societății Române de Radiodifuziune, București, România

Daniel Chirot

University of Washington, Seattle, Washington, USA

Dennis John Deletant

Professor, University College, London, United Kingdom

Anneli Ute Gabanyi

Cercetător asociat al Institutului German pentru Probleme Internaționale și de Securitate (Stiftung Wissenschaft und Politik), Berlin, Germania

Dinu C. Giurescu

membru al Academiei Române

Gail Kligman

Professor, University of California, Berkeley, USA

Steven Sampson

Professor, Lund University, Lund, Sweden

Gisèle Sapiro

Directrice de recherche au CNRS, Directrice du Centre européen de sociologie et de science politique (CESSP), Université Paris-Panthéon-Sorbonne/CNRS/EHESS

Michael Shafir

Profesor, Facultatea de Studii Europene, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România

Lavinia Stan

Professor, Department of Political Science, St. Francis Xavier University, Canada

Vladimir Tismăneanu

Professor, Department of Government and Politics, University of Maryland (College Park), USA

G. M. Tamas

Budapest, Hungary

Katherine Verdery

Professor, City University of New York Graduate Center, USA

DIRECTOR

Stelian Tănase

Profesor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București

REDACTOR ȘEF

Alexandru Radu

Profesor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București

SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

Sabin Drăgulin

REDACȚIE

Nicolae Drăgușin

Aurora Martin

Ioana Paverman

Camelia Runceanu

Daniel Șandru

Cecilia Tohăneanu

TEHNOREDACTOR

Liviu Stoica

Sfera Politicii

VOLUMUL XIX, NUMĂRUL 10 (164), octombrie 2011

Editorial

- Puterea politică și violența.....3
Pamfil Nichițelea și Bianca Mitu

Violența ca armă politică

- «Boko Haram» au Nigéria: le fanatisme religieux comme projet politique..... 12
Issoufou Yahaya
- Religie și conflict. Violența motivată religioasă..... 22
Iulian Chifu
- Violența de limbaj în discursul politic actual. Studiu de caz privind discursul parlamentar românesc 32
Ioan Milică
- Oare există un sfârșit!? Instituționalizarea violenței politice42
Andreea Georgiana Raboj și Alexandra Corina Nicolau
- Campania negativă, violență în comunicarea politică?48
Ionela Carmen Boșoteanu
- Agresivitatea comentariilor de pe blogurile candidaților în campania prezidențială din 2009. Violența de limbaj ca exprimare liberă.....56
Antonio Momoc
- Globalizare și cunoaștere – un argument subiectiv în favoarea libertății64
Bogdan Ștefanachi
- Violența de limbaj în discursul totalitar din România (1945-1989) 70
Sorin Cristian Semeniuc
- Cercetarea terorismului internațional: abordare ortodoxă sau studiul critic? 77
Cristina Abobaie
- Bolovanul istoriei se rostogolește în opera lui Salman Rushdie87
Dana Bădulescu

Eseu

- Violence and youth in the region.....96
Marija Jelic

Arhiva

- Elena Ceaușescu în documente..... 102
Stelian Tănase

Interviu

- Rajmohan Gandhi, the grandson of Mahatma Gandhi. Biographer, Journalist, Peace builder. Interview made by Aurora Martin 106

Recenzii

- Platon ca om politic..... 111
Sabin Drăgulin
Sorin Bocancea, Cetatea lui Platon
- Liberalismul românesc – deconstrucție și redefinire..... 112
Gabriela Goudenhooff
Coord. Liviu Brătescu, Liberalismul românesc și valențele sale europene

Teoria constructivistă a relațiilor internaționale	115
<i>Beinur Giumali</i>	
Alexander Wendt, <i>Teoria socială a politicii internaționale</i>	
Semnale	117
Index de autori	118

Puterea politică și violența

■ PAMFIL NICHÎTELEA

[„Spiru Haret” University]

■ BIANCA MITU

[„Spiru Haret” University]

Abstract

Political violence plays a huge role in public affairs and people's behavior, requiring both knowledge and rigorous research in many of its occurrences and its consequences for the proper management, organization and functioning of a society as a whole. Although political violence is a problem of a particular importance in our social life it is not analyzed and investigated in the scientific literature. Political violence it is a subject that usually passes into oblivion. This study presents some ideas and themes about the role and functions of political power, displaying the types of political violence and their consequences for the management and functioning of a society, which can be subject to wider debates and researchs.

Keywords

politics; power; political power; force; conflict; media; violence; institutional violence; symbolic violence; political myths

Argument

Despre violență ca fenomen social sau psihologic s-au scris multe cărți importante și de succes de-a lungul timpului. Problema violenței în viața politică este însă puțin analizată și cercetată în literatura de specialitate. O explicație rezidă și în modul de manifestare al acestui fenomen „complex și proteiform”, în faptul că el se întâlnește la toate nivelurile societății astfel încât conștiința comună tinde să-l perceapă și să-l accepte ca pe ceva natural, normal și obișnuit.

Evenimente politice majore cu încărcătură maximă de violență, cum sunt cele care s-au petrecut și se petrec și în zilele noastre, fie că este vorba de cele care au însoțit procesul de prăbușire a comunismului, cum a fost Revoluția Română și războaiele din Jugoslavia, sau cele desfășurate pentru înlăturarea terorismului, a dictaturilor și a totalitarismului și trecerea la o viață democratică, cum sunt războaiele din Afganistan și Irak, iar recent cele din Tunisia și Egipt și, cu deosebire, cele din Libia, sunt de natură să aducă în atenția publică și în dezbateră specialiștilor câteva probleme de mare importanță teoretică și practică, menite să revigoreze interesul pentru abordări și analize mai complexe, interdisciplinare, ale vieții politice. Printre acestea se numără și cea privind relația dintre puterea politică și violență, respectiv, necesitatea de a se găsi un

răspuns la întrebări ca: Ce este puterea politică și din ce motive este ea asociată frecvent cu *autoritatea, forța și violența*? Ce rol are puterea politică și cum se manifestă? Este puterea politică reductibilă la violență și dominație? Este violența o armă politică? ș.a.

Puterea politică – strategii și manifestări

Ca mod de „a fi” și „a acționa” al politicului, puterea politică reprezintă capacitatea unor grupuri de oameni de a-și impune voința în organizarea și conducerea de ansamblu a societății. Puterea se exprimă prin acte de decizie, dar și prin alte fenomene și relații politice manifestate la diverse niveluri sociale, economice, organizaționale etc. După Alvin Toffler, a studia puterea înseamnă a avea în vedere cel puțin trei ipoteze ale acesteia: 1. „Puterea e inerentă tuturor sistemelor sociale și tuturor relațiilor umane. Nu e un lucru, ci un aspect al oricărei și tuturor relațiilor dintre oameni. Prin urmare, e inevitabilă și neutră, intrinsec nici bună, nici rea; 2. « Sistemul de putere » îi include pe toți – nimeni nu e scutit de el. Dar pierderea de putere a unei persoane nu înseamnă întotdeauna câștigul alteia; 3. Sistemul puterii în orice societate e subdivizat în subsisteme de putere din ce în ce mai mici, cuibărite unul în altul. Aceste subsisteme sunt legate între ele și de sistemele mai ample de care aparțin, prin feedback. Indivizii sunt încorporați în multe subsisteme de putere, diferite, deci conexe.”¹

Este de reținut, deci, că puterea politică nu poate fi limitată la un singur fenomen și nici considerată ca un întreg indivizibil, ci ca un complex structurat, în forma unui sistem de puteri. Puterea politică privește întotdeauna acțiunea colectivă a unei comunități sociale și se dispune într-un anumit teritoriu. Puterea politică există și se manifestă acolo unde societatea devine stratificată, asimetrică, tensionată, unde sistemul de relații sociale devine tot mai complicat, fiind necesar un instrument pentru a sprijini ordinea și organizarea rațională (conducerea, administrarea și controlul etc.).

Prin urmare, puterea politică „nu este un lucru ci o *relație* care operează la toate nivelurile societății, nu doar la nivelul aparatului puterii”, și în interiorul căreia, arată M. Foucault, există „un conflict.”² Ca și politicul a cărei expresie este, puterea poartă în sine și promovează *interese și forțe opuse*. Ea nu este numai represivă, ci și constructivă. Puterea politică reprezintă un efort de dominare, de impunere și exercitare a forței, totdeauna în raport cu anumite *interese*, dar înseamnă și conducere, organizare, funcționare și dezvoltare socială etc. Altfel spus puterea politică „e în același timp autoreprezentare a societății și o instituție a ei” și apare ca „indicatorul unei diviziuni organice a societății”³.

În esență, rolul oricărei forme de putere este „*de a asigura - în conformitate cu interesele categoriilor sociale care o dețin și o exercită - coeziunea și funcționalitatea diferitelor structuri și organisme ale societății umane, coordonarea activităților care se desfășoară în interiorul acesteia.*”⁴ Toate societățile au nevoia de o orientare (coordonare) spre anumite scopuri, puterea având funcția de a realiza aceasta și a menține societățile în stare de funcționare. În același timp, concurența politică între indivizi, grupuri sociale (partide) poate genera instabilitate, puterea fiind mijlocul de a „veghea” la echilibrul social și la ordinea stabilită. Fiecare structură

1 Toffler, Alvin, *Powershift. Puterea în mișcare*, (București: Antet, 1995), 471.

2 Foucault, Michel, *The Subject and Power*, în Paul Rabinow, James D. Faubion, (editori), *Essential Works of Foucault*, Vol. III, (New York: New Press, 1997), 344.

3 Baudouin, Jean, *Introducere în sociologia politică*, (Timișoara: Amarcord, 1999), 102.

4 Mitran, Ion; Nichițelea, Pamfil, *Politologie*, (București: România de Măine, 2006), 68.

politică (statul îndeosebi) intră în relație cu altele, puterea acționând pentru apărarea intereselor naționale, pentru a dezvolta relații economice, politice, culturale etc.

Este necesar, subliniază M. Foucault, „să distingem între relațiile de putere înțelese ca jocuri strategice, între libertăți și pozițiile de dominație pe care oamenii le denumesc de obicei <putere>. Între acestea se află tehnologiile de guvernare prin care pozițiile de dominare apar și se mențin”. De aceea, analiza puterii politice trebuie făcută la „trei niveluri: relații strategice, tehnicile de guvernare și pozițiile de dominație.”¹ Ignorarea sau confundarea unor asemenea niveluri de analiză au condus întotdeauna la a asocia sau chiar identifica puterea politică cu forța, violența, dominația și autoritatea, cum procedează interpretările psihologice, sociologice, teleologice și instrumentale date puterii politice.

Analiza relațiilor de putere ca jocuri politice strategice evidențiază măsura în care puterea ar putea constitui o *dimensiune eminamente politică a unei comunități*, menită să asigure ordinea socială ca unitate a libertăților și obligațiilor cetățenilor, iar acțiunile și manifestările sale să coincidă cu voința și interesele cetățenilor și ale întregii societăți. Aceasta se realizează numai din perspectiva concret istorică a diverselor forme de manifestare a puterii politice. Cea mai importantă formă de manifestare a puterii politice o constituie *regimurile politice*, care exprimă modul concret de constituire a organelor și instrumentelor de conducere din societate în raport cu cetățenii. Se știe că diversitatea constituirii și evoluției regimurilor politice este în strânsă legătură cu modul preluării și exercitării puterii, pe căi democratice sau nedemocratice, după cum anumiți factori, sociali și economici, culturali, religioși sau tradiții istorice, au generat sau stimulat un gen sau altul (democratic sau autoritar, totalitar) de regim politic. Criteriile viabile de apreciere a unui regim politic sunt, deci, *natura și modalitățile sale de funcționare* (democratică sau dictatorială), *valorile pe care le promovează, eficiența procesului de guvernare* etc.

În viziunea modernă a lui M. Foucault, puterea se poate exercita ca o dimensiune politică numai în regimurile democratice, unde membrii societăților sunt cetățeni liberi tratați „ca subiecți care acționează.”² În aceste condiții, puterea politică nu se mai identifică cu violența, constrângerea și dominația, întrucât puterea coexistă cu posibilitatea rezistenței și reacției adverse non-violente a cetățenilor la exercitarea acesteia. Mecanismele vieții democratice, funcționarea sistemului de drept, extinderea spațiului public, incidența intereselor societății civile cu ale statului conferă puterii politice legitimitate, autoritate și capacitatea de a se impune ca recunoaștere de sine. „Violența ramâne astfel o *simplă* (subl. ns.) componentă a puterii, constant reafirmată prin multiple evenimente din viața cotidiană.”³

Prin contrast, în regimurile totalitare, comuniste, dictatoriale, puterea politică se manifestă fraudulos, ca o *putere absolută*, nelimitată de legi constitutive, neîngrădită de niciun fel de reguli și bazată direct pe forță și violență. Acest fapt este posibil pentru că societățile totalitare apar în condiții de destructurare socială, de dispersare a acțiunii și scopurilor colective, de dezintegrare a spațiului public, care conduc la inacțiune și destrămarea universului politic comunitar⁴. Așa se explică și durata, uneori, îndelungată a regimurilor totalitare și dictatoriale. Într-o astfel de realitate se poate exercita o dominație totală prin mijloace exterioare politicii, făcând din stat un instrument de produs violență și teroare, iar din violență o armă politică. Orice reacție ori manifestare potrivnică regimului este ușor reprimată cu brutalitate.

1 Foucault, Michel, *The Ethics of the Concern for Self a Practice of Freedom*, în Paul Rabinow, (editor), *Essential Works of Foucault*, Vol. I (New York: New Press, 1994), 299.

2 Foucault, Michel, *The Subject and Power*, în Hubert Dreyfus, Paul Rabinow, (editori), Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics, (Chicago: University of Chicago, 1982), 208-226.

3 Teodorescu, Gheorghe, *Putere, autoritate și comunicare politică*, (București: Nemira, 2000), 23.

4 Vezi mai pe larg în George Bondor, Hannah Arendt: *Totalitarismul și sfera publică*, în Sfera Politicii, (nr. 160, iunie 2011), 20-23.

Consecința utilizării violenței ca armă politică este instituirea în societate a unei violențe *impersonale*, încorporată în întreaga societate. Este ceea ce cunoscutul politolog suedez Johan Galtung denumea *violență structurală* care exprimă efectele defectuoasei alcătuirii a societății, subdezvoltare și sărăcie, încălcarea oricăror drepturi și libertăți ale cetățenilor, abrutizarea vieții personale și colective. Un asemenea tip de violență mocnește și se acumulează și, neavând nicio alternativă de calmare, poate exploda oricând în forme necontrolabile. Așa s-au petrecut lucrurile în România comunistă, în Tunisia, Egipt și continuă să se petreacă astăzi în Libia, Siria sau Yemen.

Modul de desfășurare a acestor evenimente demonstrează că nu forța violenței are un rol hotărâtor, ci slăbiciunile comunității care o acceptă. Acolo unde s-au putut organiza forme de rezistență și luptă non-violente, dar ferme, bazate pe o solidaritate colectivă puternică, s-a putut contracara și s-a înfrânt forța violenței înarmate, așa cum au demonstrat atât confruntările dintre mulțimile ieșite pe străzile din Timișoara și București, în România, cât și cele de pe străzile din Kairo, în Egipt. În cazurile în care violențele politice iau o asemenea amploare încât afectează interesele altor state și pun în pericol valorile umane fundamentale, dreptul popoarelor la libertate și independență, are loc intervenția altor state care sunt puse în situația de a folosi și ele violența ca armă politică. Așa s-a întâmplat în Jugoslavia, în Afganistan și Irak, și se întâmplă încă în Libia.

Este un principiu teoretic cunoscut că puterea politică nu este un scop în sine, dar este un mijloc în perspectiva unui scop. Iar dacă scopul justifică mijloacele, în mod reciproc, acele mijloace, puterea politică, sunt îndreptățite să susțină acel scop cu instrumentele sale cele mai potrivite, inclusiv folosind forța și violența ca armă politică.

Violența instrumentală, instituționalizată

După cum am arătat, puterea politică este însoțită de manifestări și fenomene violente, care îmbracă o diversitate de forme, indiferent de tipul de orânduire sau regim politic. Și aceasta cu deosebire prin modul de exercitare și de folosire a instrumentelor sale de guvernare Raporturile sociale conducători-conduși, dominanți-dominați, ordine-control etc. sunt percepute de oameni ca tipuri de agresiune și violență. Putem privi, deci, puterea ca pe o formă de manifestare a violenței, pentru că puterea politică nu se poate realiza prin voință proprie, ci prin dominație, prin forță, persuasiune, manipulare, demagogie și jocuri politice.

Chiar și într-o societate democratică utilizarea puterii se exercită prin instrumente de presiune, prin instituții proprii, iar violența politică se concretizează în măsuri de prevenire și coerciție, oficializate prin legi constitutive. Puterea politică apare astfel ca o forță calificată, *instituționalizată*, un fel de „violență legală” (Max Weber), de acțiune rațională, exercitată prin instrumentele statului. De aceea viziunea instrumentală a puterii, susținută de Max Weber, a fost preluată de tot mai mulți teoreticieni ai fenomenului politic care „recunosc că violența nu reprezintă nimic mai mult decât cea mai evidentă manifestare a puterii.”¹

Teoria politică se preocupă în principal de fenomenul utilizării violenței organizate de către putere (statul cu deosebire) sau de cel al răzvrătirii violente împotriva puterii.² Hannah Arendt preciza că trebuie „să stabilim dacă faptul de a folosi forță, respectând legile, modifică natura forței înseși, oferindu-ne cu totul alt tablou al relațiilor umane, pentru că forța, datorită faptului că admite o calificare, încetează să mai fie forță.”³

1 Wright Mills, Charles, *L' Élite du pouvoir*, (Paris: Maspéro, 1970), 170.

2 Miller, David, *Enciclopedia Blackwell a gândirii politice*, (București: Humanitas, 2006), 782.

3 Arendt, Hannah, *Crizele republicii*, (București: Humanitas, 1999), 141.

Distincțiile care se fac între violența organizată de stat și caracterizată drept *forță* în contrast cu actele de violență politică împotriva statului sunt deseori menite să justifice pe unele și să condamne pe altele: forța este legitimă, iar violența nu. În tradiția gândirii politice occidentale violența este privită ca un mijloc indezirabil, dar uneori necesar pentru atingerea obiectivelor politice. Autorii Enciclopediei Blackwell admit necesitatea unui minimum de violență din partea statului care are un rol ordinator și organizator în societate, „dar numai în contextul legalității și al unui regim ce are sprijinul majorității.”¹ Întrucât puterea cere întotdeauna instrumente, exercitarea sa este inseparabilă de complexul de mijloace și de scopuri, între care trebuie să existe o armonizare, o concordanță. Dacă mijloacele utilizate de putere tind să deturneze interesul public al cetățeanului spre satisfacerea interesului privat sau de grup, de partid, exercitarea ei are consecințe violente și efecte sociale perverse.

În ultimul timp, guvernul român a luat o serie de măsuri cu scopul declarat de „a scoate țara din criză”, mijloacele folosite fiind asumarea răspunderii guvernamentale ocolind dezbaterile parlamentare. Au fost emise legi privind scăderea salariilor cu 25%, recalcularea, scăderea și impozitarea pensiilor, reducerea numărului de salariați din aparatul de stat, din sistemul sanitar și de învățământ ș.a. Aceste legi au afectat interesele cetățenilor, drepturile, condiția socială și nivelul lor de trai, determinând acțiuni violente de protest individual dar mai ales colectiv; greve, mitinguri, revolte, manifestații. Faptul că aceste violențe colective n-au scăpat de sub control, cum se întâmplă în alte țări, în Grecia, de exemplu, se explică și prin aceea că ele au fost oarecum calmate prin unele măsuri reparatorii.

Problema mișcărilor sociale stă azi tot mai mult în atenția cercetătorilor europeni constituind obiectul unor lucrări, dezbateri și conferințe științifice internaționale². Unii teoreticieni consideră ca violență colectivă este un fenomen irațional cu consecințe distrugătoare pentru ordinea socială. Alți teoreticieni (V Pareto, Georges Sorel, Frantz Fanon) dau însă violenței colective un sens pozitiv, având capacitatea de a ridica semne de întrebare pentru elita politică. Aceasta este forțată să admită că o parte a vechilor norme sociale nu mai funcționează și trebuie adaptate, reformate. Fapt este că violența colectivă constituie un fenomen comun tuturor societăților și se impune și în societatea contemporană, făcând să se clatine uneori guverne care par puternice. Ea se manifestă ca un fenomen rațional atâta timp cât nu scapă de sub controlul celor ce trebuie să asigure gestionarea ei. În caz contrar, violența colectivă devine un fenomen irațional, distructiv, așa cum se întâmplă în Grecia.

Raționalizarea violenței colective înseamnă de fapt instituționalizarea ei. În cadrul democrației moderne violența colectivă se exercită la nivelul politicului întrucât, prin intermediul regimurilor reprezentative, masele își asumă drepturi, roluri și acțiuni ce aparțineau altădată doar elitelor. Se știe că principiul de bază în democrația reprezentativă este că poporul îi conduce pe cei care guvernează și nu invers. Cum apreciază Gustav Le Bon în cunoscuta lui lucrare „Psihologia mulțimilor”, comportamentul social este parte integrantă a procesului de schimbare culturală și socială și trebuie să-i recunoaștem funcția pozitivă ce determină stabilitatea societății, cu rol de a revigora ordinea socială. Exemple de violențe instituționalizate datorate politicilor aplicate sau cele de răzvrătire împotriva acestor politici sunt numeroase în societate și ele trezesc reacții pentru că sunt vizibile. Există însă și alte tipuri de violență politică chiar mai numeroase dar trecute adesea cu vederea pentru că sunt

1 Miller, David, *Enciclopedia Blackwell* ..., 643.

2 Mitu, Bianca-Marina, *Social movements, Leaders and the Public Sphere*, în Emilian de Blasio, Matthew Hibberd, Michele Sorice, (eds), *Leadership and New Trends in Political Communication*, (Roma: CMCS Working Papers, 2011), 397 Accesibil și pe net: issuu.com/mediaresearch/docs/cmcswp_0311a

acțiuni invizibile, insesizabile, dar cu efect major pe termen scurt. Este vorba despre violența simbolică prin care reacția de tip agresiv a puterii este înlocuită cu echivalențe culturale de tip funcțional. Violența politică poate lua forme ale violenței simbolice, invizibile, de câte ori violența brutală, deschisă, este imposibilă, condamnată social.

Violența simbolică

După unii autori, ideea de violență simbolică este folosită prima dată de Pierre Bourdieu, fiind o inovație a sociologiei educației, evidențiată în încercarea acestuia de a deconspira „relațiile de determinare dintre sistemul puterii politice și sistemul de învățământ” – ca cea mai eficientă cale de reproducere a relațiilor de putere într-o societate. Lumea socială, argumentează Ștefan Stănciugelu, funcționează „simultan ca un sistem de relații de putere și ca un sistem simbolic”¹. Altfel spus, luptele pentru putere se duc în societate inclusiv la nivel simbolic și constau în tendința de apropiere a bunurilor simbolice apreciate ca semne distinctive la nivelul întregului social. Violența reprezintă un punct comun tuturor societăților întrucât conflictul se află la originea politicului și a vieții politice. Toate societățile fug de conflict, de violență, dar, cum arată Ph. Braud, „conflictul este un fenomen pozitiv, cu condiția să fie stăpânite costurile și controlate posibilele derapaje.”²

Potențialul de violență și probabilitatea de a izbucni conflicte cu consecințe de schimbare politică, sunt legate de felul în care sistemul politic pune la dispoziția oamenilor resurse pentru rezolvarea de situații. Tipul de violență simbolică este întâlnit deopotrivă în sistemele totalitare și cele democratice. Prin violența simbolică se exclude „competiția între capitaluri simbolice a căror acreditare și funcționare ar duce la amenințarea sistemului de simboluri și valori ale grupului dominant.” Spre deosebire de regimurile politice totalitare, în cazul celor democratice violența simbolică este întemeiată pe „principiul democratic al alegerilor periodice într-un comportament social ritualizat.”³

Pe baza acestui principiu, precum și a noilor tehnologii de comunicare vi a tabloidizării spațiului public, regimurile democratice reușesc să substituie conflictele reale, periculoase, conflictelor ritualizate, codificate, ținând de dimensiunea simbolică a violenței. Din vremuri îndepărtate guvernării Romei Antice au înțeles că „pâinea și circul” pot orienta agresivitatea colectivă spre un derivat, altul decât propriii lor guvernanți. Sângeroasele spectacole date de gladiatori, de fiarele ce sfășiau „dușmanii” Romei, aveau funcția de a transfigura impulsurile violente ale populației și a le menține sub control.

Violența simbolică este mai eficientă decât coerciția în politică și aparține oricărei puteri care poate impune ca legitime o serie de simboluri și de semnificații, disimulând conflictele reale, pentru a reuși să gestioneze violența și emoțiile colectivele. În lupta pentru cucerirea puterii, pentru menținerea și exercitarea ei, oamenii politici se angajează în proiecte de manipulare tot mai subtile și diverse. „În ciuda tuturor protestelor acest comportament seducător al elitelor este unul democratic, aparținând societăților pluraliste. Face parte din <joc> și este acceptat ca atare, devenind un element normal al modului nostru de viață. Acest <joc> politic este <rău>, dar a devenit necesar”⁴, spune Ștefan Stănciugelu. În secolul nostru,

1 Stănciugelu, Ștefan, *Violență, mit și revoluție*, (București: All, 1998), 88.

2 Braud, Phillipe, *Grădina deliciilor democrației*, (București: Globus, 1995), 113.

3 Jeffrey, Isaac G., *Democrația în vremuri întunecate*, (Iași: Polirom, 2000), 87.

4 Stănciugelu, Ștefan, *Violență, mit*, 94.

acest tip de violență este cel care a început să domine și să i se ofere legitimitate datorită în special mass-mediei. Datorită comportamentului lipsit de credibilitate al oamenilor politici și a anumitor evoluții de pe piața mediatică (aparitia jurnalismului vedetă, comercializarea excesivă și competiția pentru audiența etc.) se manifestă, cu intensitate și cu accente diferite de la o țară sau alta, o mediatizare centrată pe știri negative și conflictuale, pe fapte diverse dramatice. (violență, crimă, accidente, catastrofe etc.), pe relatări tip paparazi sau reality-show. Acest fenomen denumit „videomalaise”, „jurnalism critic” sau „jurnalism popular”, care, scrie Camelia Beciu, „nu se bazează pe surse, pe investigație și argumente, ci pe o serie de strategii jurnalistice proiectate pentru a întreține contraversa și conflictul cu orice preț, erodează puternic încrederea publicului în structurile politice, generând indiferență, frustrare, cinism, angoasă, îndoială, apatie apatie și absenteism”¹

De la campaniile electorale până la polemica sau alercația dintre doi agenți politici, prin conflicte indirecte speculate de mass media, demascări reciproce și spectacole TV oferite publicului prin scandaluri de corupție etc., întreaga lume politică se prezintă ca un spectacol al conflictului ritualizat oferit cetățenilor de către mass media. Sfera politicii și spațiul public se tabloidizează, sunt invadate de diversiment și simboluri, iar impunerea lor ca legitime se concretizează în manifestarea violenței la nivelul ideilor, reprezentărilor despre realitatea înconjurătoare. Astfel, vehicularea de mituri și de simboluri politice în mass-media creează identități colective și le modelează, stabilind dimensiuni și forme concrete ale culturii politice într-o societate sau alta. „Simbolurile nu reprezintă altceva decât ceea ce sugerează la o primă vedere și evocă o atitudine, un set de impresii sau un model de evenimente asociate în timp și spațiu prin logică și imaginație. Ele ajută la abordarea logică a unei situații și la manipularea ei și evocă emoțiile asociate unei anumite situații.”²

Prin intermediul violenței simbolice, partidele politice din România au reușit să limiteze foarte mult libertatea de exprimare și de acțiune politică a cetățenilor. Este un fenomen întâlnit chiar în țări cu democrații consolidate, deoarece partidele se erijează în purtătorii de cuvânt ai maselor, ai celor reprezentați. Singurul moment când aceștia se pot exprima cu adevărat rămâne votul, dacă și acesta nu este deturnat. De aceea, după opinia unor autori, campaniile electorale poartă în ele un grad mult mai mare de violență simbolică pentru a cuceri, pentru a convinge. Este un joc la care participă aproape întreaga societate, alegătorii fiind puși să decidă între două rele și s-o aleagă pe cea mai puțin rea, ne mai fiind liberi în totalitate să aleagă ceea ce cred ei că este mai bun. „Sub masca dezbaterilor, talk-show-urilor, se ascunde un adevărat spectacol de violență, ritualizat. Politicienii exprimă frustrările indivizilor, își etalează propriile soluții ca și cum ar fi ale alegătorilor, iar aceștia se regăsesc în discursuri. Principii divergente, controversate asupra politicilor publice, sunt substanța spectacolului. Fiecare replică <usturătoare> face să înflorească un zâmbet pe fața <suporterului> și un <așa-i trebuie> care demonstrează că aceste conflicte favorizează proiecțiile spectatorilor, dându-le ocazia de a-și exprima propriile frustrări prin procură”³.

În timpul campaniilor electorale lupta se poartă „pe față”, acuzațiile sunt mult mai dure decât de obicei, promisiunile sunt mult mai frumoase și poate chiar mai credibile ambalate decât în restul timpului. Putem numi aceste campanii, susține Ștefan Stănciugelu, „spectacolele cele mai ample de violență simbolică prin care aspiranții la Putere își măsoară abilitatea de a seduce electoratul, într-o interacțiune specifică agent politic - electorat, în care primul își etalează logistica și intențiile po-

1 Beciu Camelia, *Comunicare și discurs mediatic* (București: Comunicare.ro, 2009), 53-54.

2 Edelman, Murray, *Politica și utilizarea simbolurilor*, (Iași: Polirom, 1999), 40.

3 Braud, Phillipe, *Grădina deliciilor*, 120.

litice pentru a seduce, iar celalalt se oferă de bună voie ca subiect al seducției”¹. Un alt motiv al frustrărilor este faptul că politicienii nu exprimă fidel toate așteptările electoratului. În timpul campaniei electorale, oamenii politici fac promisiuni exagerate, își ascund adevăratele sentimente față de alegători și o anumită aroganță dată de poziționarea lor în rândul elitelor. Ei intensifică relațiile, contactele, legăturile cu „cei mulți”, cerșindu-le acestora susținerea. Toate acestea aparțin unui sistem de ritualuri având menirea de a dezarma agresivitatea.

Principiul însuși al alternanței democratice este generator de conflicte și manifestări violente. Într-adevăr, alternanța presupune o concurență între proiecte politice realmente diferite și perceperea succesiunii la putere a echipelor ce reprezintă aceste proiecte ca reală. În această competiție sunt inventariate conflictele sociale, sunt manipulate temerile electoratului, rezultatul acestui efort de identificare și găsire a tehnicilor potrivite de utilizare a problemelor sociale acute concretizându-se în victoria sau căderea guvernanților actuali.

O altă formă de violență simbolică este vehicularea miturilor politice care pot fi legate de magia limbajului și a ritualurilor (care produc emoții și impulsuri colective de amploare). Miturile moderne (Mitul Salvatorului, Mitul Conspirației, Mitul Vârstei de Aur sau societatea ideală ș.a) sunt expresii ale dorințelor colective care nu-și găsesc împlinirea prin soluții raționale. Mitul are o importantă dimensiune afectivă și imaginativă, fiind în primul rând trăit și nu judecat, supus deci rigorilor rațiunii, gândirii. Acest lucru face mitul invulnerabil în fața argumentelor de ordin rațional și nu poate fi respins prin raționamente de niciun fel. Dar deși este o legendă, mitul politic exercită și „o funcție explicativă, furnizând un anumit număr de chei pentru interpretarea prezentului, constituind o grilă care pare a ordona haosul tulburător al faptelor și evenimentelor.”

Raoul Girardet vorbește despre mituri ca despre „ecrane pe care se proiectează angoasele colective”, modalități de reacție în fața tensiunilor, crizelor din interiorul societății. Pe lângă rolul explicativ, mitul este „dublat de un rol mobilizator prin tot ceea ce vehiculează cu dimensiune profetică, mitul deține un rol important în originea cruciadelor sau a revoluțiilor”²

Dincolo de aspectele de manipulare, propagandă, demagogie și minciună, violența simbolică înregistrată în societate are avantajul că nu se prelungește decât accidental cu pierderea de vieți omenești sau cu distrugeri de bunuri. Este o violență ce se desfășoară după un ritual bine stabilit, este controlată prin mecanismele democrației și este, deci, o constantă a oricărei societăți.

În concluzie, politicul, puterea politică, conflictul și violența constituie coordonate esențiale ale societății și vieții politice. *Conflictul* și *violența* însoțesc *puterea politică*, dar printr-un dialog public, prin acea conversație gălăgioasă pe care societatea o întreține cu ea însăși, aceasta își produce și administrează propriile interese, probleme și idealuri. Toate acestea se reflectă prin intermediul acțiunilor actorilor politici ce ne oferă un spectacol grandios, menit să diminueze agresivitatea socială, să garanteze reproducerea sistemului politic și să asigure ordinea și pacea socială.

1 Stănciugelu, Ștefan, *Violență, mit*, 101-102.

2 Girardet, Raoul, *Mituri și mitologii politice*, (Iași: Institutul European, 1997), 102.

BIBLIOGRAFIE

- ARENDT, Hannah, *Crizele republicii*, București, Humanitas, 1999;
- BAUDOUIN, Jean, *Introducere în sociologia politică*, Timișoara, Amarcord, 1999;
- BECIU, Camelia, *Comunicare și discurs mediatic*, București, Comunicare.ro, 2009;
- BOUCHER, David; KELLY Paul, *Mari gânditori politici. De la Socrate până astăzi*, București, All, 2008;
- BRAUD, Phillipe, *Grădina deliciilor democrației*, București, Globus, 1995;
- DRAYFUS, Hubert; RABINOW, Paul, (editori), *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*, Chicago, University of Chicago, 1982;
- EDELMAN, Murray, *Política și utilizarea simbolurilor*, Iași, Polirom, 1999;
- GIRARDED, Raoul, *Mituri și mitologii politice*, Iași, Institutul European, 1997;
- JEFFREY, Isaac G., *Democrația în vremuri întunecate*, Iași, Polirom, 2000;
- MILLER, David, *Enciclopedia Blackwell a gândirii politice*, București, Humanitas, 2006;
- MITRAN, Ion; NICHIȚELEA, Pamfil, *Politologie*, București, România de Măine, 2006;
- RABINOW, Paul, (editor), *Essential Works of Foucault*, Vol. I, New York: New Press, 1994;
- RABINOW, Paul; FAUBION, James D., (editori), *Essential Works of Foucault*, Vol. III, New York, New Press, 1997;
- STĂNCIUGELU, Ștefan, *Violență, mit și revoluție*, București, All, 1998;
- TEODORESCU, Gheorghe, *Putere, autoritate și comunicare politică*, București, Nemira, 2000;
- TOFFLER, Alvin, *Powershift. Puterea în mișcare*, București, Antet, 1995;
- WEBER, Max, *Política, o vocație și o profesie*, București, Anima, 1996.

«Boko Haram»¹ au Nigéria: le fanatisme religieux comme projet politique

■ ISSOUFOU YAHAYA

[Université de Niamey]

Abstract

Depuis le 11 septembre 2001, l'expression de la violence islamiste a pris un nouveau tournant. Bandits pour les uns, vaillants pour les autres, ces prosélytes se servent de la barbarie à des fins politiques avec un sens de l'imagination hardi. En Afrique subsaharienne, on vit une de violence interreligieuse et intercommunautaire au quotidien comme c'est souvent le cas au Nigéria. Dans ce pays de cent cinquante millions d'habitants, l'irruption tragique en juillet 2009 de la secte «Boko Haram», avec son lot de cruauté contre les symboles de l'État, demeure dans les esprits, dans ce pays pourtant riche mais où la manne pétrolière est confisquée par une poignée de «bienheureux». L'écrasante majorité de la population vit ici dans la misère et n'a d'autre recours que le repli communautaire et confessionnel insidieux et périlleux qui revêt une dimension politique.

Keywords

violence islamiste; violence interreligieuse; Boko Haram

Introduction¹

La mondialisation a façonné un monde dichotomique dans lequel 10% de la population du globe située au nord détient plus de 90% de richesses. Cette détention s'est faite au détriment des pays du sud, en particulier ceux du Sahel. Le monde est ainsi coupé en deux: d'un côté l'opulence insolente, de l'autre la précarité et la misère absolues, y compris, et cela est un paradoxe, dans les pays disposant d'abondantes ressources naturelles. Cette globalisation s'est accompagnée d'une mutation de la belligérance infra étatique que les médias diffusent en temps réel. Si l'Occident se barricade pour échapper à l'afflux des déshérités, faisant de loin quelques actions de bonne conscience, balise de culpabilité, en Afrique subsaharienne les sources de violence sont autant la (mal) gouvernance politique que l'appartenance identitaire et/ou confessionnelle, quand les trois variables ne sont pas liées.

En effet, avec une population âgée à près de 75% de moins de 30 ans, les pays du sud, à l'image du Nigéria, dans lesquels la misère et la violence prospèrent à grande échelle, sont confrontés

¹ En langue Hausa «**Boko**» signifie «école» et «**Haram**», terme arabe désigne «interdiction». L'expression traduit l'idée selon laquelle l'école occidentale ou à l'occidentale est source de péchés, de ce fait prohibée.

à la mal gouvernance et au communautarisme, le tout enflammé par l'intégrisme confessionnel. Le repli identitaire et religieux, objet de la présente publication, dans lequel la le maître-mot est violence instrumentalisée par des «gourous» peu recommandables, impose et traduit une lecture politique.

Face aux politiques économiques et sociales aux fortunes diverses, la violence entre chrétiens au sud et musulmans au nord du pays traduit moins une division politique que confessionnelle qui rend propice la prolifération des sectes. «Boko Haram» en est la dernière de la série, de plus en plus meurtrière. La secte islamiste a fait irruption sur la scène politique en juillet 2009. Ses adeptes rapidement qualifiés de «Talibans noirs» pour leur barbarie (1re partie), agissent avec cynisme dans un pays où la loi islamique (la Sharia) a été proclamée dans plusieurs États fédérés (par des gouverneurs) à des fins électoralistes, avec un pic de violence politico religieuse en 2009 (2e partie).

1re partie: «Boko Haram», les «Talibans» noirs

Dimanche 26 juillet 2009, plusieurs groupes armés se sont lancés à l'attaque des symboles du pouvoir au nord du Nigéria. Les activistes de Boko Haram, armés de machettes, de couteaux, de fusils de chasse et de cocktails Molotov, ont écumé quatre États du nord, saccageant sur leur passage des églises, des commissariats de police, des prisons et des bâtiments publics.

Ces violences dans le nord du Nigéria avaient éclaté lorsque des islamistes de la secte «Boko Haram», ont tenté d'attaquer certaines mosquées dans l'Etat de Bauchi à la suite d'un différend qui a mis en cause leur chef Mohamed Yusuf et plusieurs théologiens musulmans. Plus tard, ces attaques se sont étendues sur les symboles du pouvoir et de la culture occidentale. Elles se sont ensuite propagées dans la région, touchant d'autres États fédérés situés au du nord du pays: Borno, Kano et Yobe. Jusque-là peu de choses étaient connues de la secte.

© AFP | Un homme inspecte ce qui reste du commissariat de police, incendié par les «talibans», le 28 juillet 2009 à Potiskum, dans le nord du Nigeria.

I L'irruption tragique de «Boko Haram»

Ça ne se passe pas dans la série télévisée «24 heures chrono» ou encore en Somalie, en Irak ou en Afghanistan, les théâtres habituels de ce genre d'attaques osées. Cette scène dominicale, grandeur nature, digne d'un scénario hollywoodien, s'est déroulée le 26 juillet 2008 d'abord dans l'Etat de Bauchi (capitale de l'Etat du même nom) au nord-est nigérian, avant de s'étendre sur plusieurs autres États fédérés du pays. Elle est l'œuvre du «Boko Haram», un mouvement islamique fondamentaliste. Selon la plupart des médias africains, en Afrique, il n'y a qu'au Nigéria où l'on peut observer une telle violence politico-religieuse. Les premières versions de cette scène de stupeur font état des militants islamistes prenant d'assaut un commissariat de police afin de s'approvisionner en armes et munitions pour mener leur jihad. Il est à ce niveau important de replacer les faits dans leurs contextes. Le mythe de «guerre sainte» dans le nord du Nigéria est à relativiser, car, les affrontements religieux mettent régulièrement aux prises les musulmans entre eux. Même le jihad (le vrai) d'Usman Dan Fodio en 1803 ne visait que les mauvais musulmans, aucune allusion aux Chrétiens n'est faite. Dans la même foulée, les mouvements qualifiés de fondamentalistes s'en prennent le plus souvent à leurs coreligionnaires. «Les violences entre musulmans font autant de victimes que contre les chrétiens et elles se distinguent bien du registre des croisades, des attaques contre l'État et des tensions communautaires susceptibles de prendre une apparence religieuse lorsque les parties en lice relèvent de confessions différentes»¹.

Toutefois, la violence dans la localité a été amplifiée par l'armée. En effet, ce sont les forces de sécurité qui ont lancé offensive d'envergure contre la secte, au terme d'une longue période de surveillance, a expliqué Isa Yuguda, gouverneur de l'Etat de Bauchi², précisant que les autorités fédérées étaient bien au courant des projets funestes de la secte, ce qui leur a permis donc d'agir rapidement. «Nous les avons devancés» a-t-il souligné plus tard, car, arguant que si les forces de l'ordre n'avaient pas été aussi efficaces, les islamistes auraient ravagé tout Bauchi.

Victimes de la secte «Boko Haram»

1 Perouse de Montclos, Marc-Antoine, «Vertus et malheurs de l'islam politique au Nigeria depuis 1803» In Gomez-Perez, Muriel, *L'islam politique au sud du Sahara : identité, discours et enjeux*, (Paris, Karthala, 2005), 550.

2 Abdulrazaque Bello-Barkindo, Next 03.08.2009 repris dans <http://www.courrierinternational.com/article/2009/08/03>.

Les disciples de Mohamed Yusuf, chef de la secte fondamentaliste «Boko Haram», originaire de Maiduguri (État de Borno, nord-est du pays), prévoyaient de mener des attaques ciblées à Bauchi en raison d'une série de conflits théologiques intervenus entre leur chef et plusieurs théologiens de la ville, dont Ali Ibrahim Fantami et Malam Idris Abdul Aziz. Le porte-parole de la police de l'État de Bauchi Mohamed Barau confirma que les fanatiques avaient une liste de personnes à éliminer à Bauchi. Selon lui, la liste mentionnait notamment Malam Idris Abdul Aziz et ses pairs, qui s'étaient livrés à des polémiques avec Mohamed Yusuf et avaient tenté de discréditer la haine qu'il vouait à l'enseignement occidental, sur la base d'arguments tirés du Coran et d'autres enseignements tels que les hadiths (recueil des actes et paroles de Mahomet).

Ali Ibrahim Fantami et Malam Idris Abdul Aziz avaient à plusieurs reprises invité Mohamed Yusuf à débattre sur les principes et doctrines de l'islam et l'avaient ridiculisé en raillant publiquement son insuffisante compréhension du Coran. Lors de l'une de ces controverses, Mohamed Yusuf, qui reconnaissait ne pas avoir fait de longues études, avait exprimé d'importantes réserves sur la théorie de l'évolution des espèces de Darwin, déploré le fait que les neuf planètes du système solaire portent des noms de divinités païennes et rejeté la théorie du big-bang et l'échelle des temps géologiques. Toutes ces notions, universitaires de surcroît, ne sont appréhendables qu'avec un certain niveau d'études et de culture, ce qui n'est visiblement pas le cas du gourou de la secte «Boko Haram» dont le niveau d'études est à cheval entre le primaire et le secondaire. Face aux théologiens plus cultivés, le chef de «Boko Haram» avait précisé avoir découvert certains de ces concepts dans l'Encyclopedia Britannica. Le gouverneur Isa Yuguda, qui a rendu visite aux détenus de la secte dans leurs cellules conforte cette ignorance. Il raconte que l'un d'entre eux, un habitant du Bauchi, confondait les enseignements du Coran sur le système solaire avec ceux de son manuel de géographie. «J'ai étudié la géographie expliqua le gouverneur, et le fait est que c'était la matière où j'étais le plus doué, et quand le jeune homme n'a pas su défendre ce qu'il disait et expliquer correctement le mouvement du soleil, ça m'a rendu fou».

D'aucuns estiment que l'humiliation du chef de «Boko Haram» par les théologiens de Bauchi a motivé le projet d'attaque de la mosquée Dar-es-Salaam, dans le quartier de Dutsen Tanshi, dans la ville de Bauchi. En effet, souligne un témoin de la descente matinale des fanatiques, Sile Abubakar qui a assisté à l'arrivée de ces hommes près de la mosquée Dar-es-Salaam, ils hurlaient des menaces en mentionnant plusieurs imams de ce lieu de culte. «Ils étaient une trentaine, avec des pistolets et d'autres armes. C'était vers l'heure de la prière du matin. Ils insultaient Fantami et Abdul Aziz, mais c'était Yau qui dirigeait la prière ce matin-là». Les personnes visées étant absentes, c'est sans doute à partir de là que de nouvelles cibles personnifiant les lieux du pouvoir ou symbolisant la culture occidentale semblent devenues prioritaires, ainsi que d'autres États fédérés.

II Ignorance sous fond d'amalgame

Mohamed Yusuf est le leader de Boko Haram, secte que les médias présentent avec beaucoup d'empressement comme une ramification des talibans d'Afghanistan. En langue Haoussa, Boko Haram, signifie littéralement «l'instruction est un péché». Comme la plus part des pays ouest africains sont d'anciennes colonies, le système éducatif local n'est pas complètement étoffé et complet. Pour faire des études plus poussées, donc savantes, leurs ressortissants se trouvent dans l'obligation de séjourner en Occident. Par abus de langage, «Boko» a fini par signifier l'instruction plus poussée, donc occidentale. L'amalgame est vite fait. Officiellement le chef de «Boko Haram» semble avoir étudié la théologie à l'Université Islamique de Médine, en Arabie saoudite. Mais ces études, il ne les a jamais terminées. Sans doute, il

n'avait pas les dispositions intellectuelles nécessaires; son niveau d'études étant très moyen. Lui-même indique assez souvent lors des débats théologiques qu'il n'a guère fréquenté que l'école primaire. Mince, de taille moyenne et portant une barbichette, Mohamed Yusuf était bien plus connu pour son intolérance et ses prêches condamnant les musulmans modérés. Père de douze enfants, marié à quatre femmes, il est né le 29 janvier 1970 à Girigiri, un village de l'Etat de Yobe dans le nord-est du Nigéria.

Toutefois, «Boko haram» n'est pas une première dans ce pays. En 1980, à Kano, la révolte d'un autre gourou Maï Tatshine avait fait plus 4000 morts essentiellement des musulmans. L'application de la Sharia est l'une des exigences des fondamentalistes.

2e partie: instauration de la Sharia et violence politique

I. Dérives sectaires et régimes véreux

L'équipée de «Boko Haram» intervient presque trente ans après une autre plus désastreuse au Nigéria. Début 1980, un mouvement millénariste dirigé par Malam Maï Tatshine avait vu le jour. Caractérisé par des rituels insolites (par exemple une sorte de gym tonique durant la prière), il avait provoqué des troubles graves dans le pays en prônant, y compris et surtout par la violence le renversement du régime en place. En tout cas, l'objectif ne semblait pas être la création d'un Etat islamique, mais faire un règlement de compte et engendrer une anarchie. Contrairement à «Boko Haram» piloté par un inculte, ignorant tout de la science et des progrès scientifiques, il apparaissait plus comme une secte dont la visée avait consisté dans la préparation du fidèle à la fin des temps afin qu'il serve de bras armé contre l'ordre établi, l'Etat. Cet illuminé inspira une gigantesque révolte qui ensanglanta la ville de Kano en décembre 1980, détruisit les symboles de l'Etat et tout ce qui représente la civilisation occidentale à ses yeux. Plusieurs jours durant, cette révolte mobilisa des foules immenses, fanatisées, convaincues et dopées par les «révélation» du gourou. Ce mouvement fut violemment réprimé par les forces de l'ordre. Les victimes se comptaient par milliers dont le gourou lui-même. L'islam est depuis devenu suffisamment politique et prend de plus en plus la forme d'une opposition politique pour tous ceux qui se sentent à la marge, les «sans-pouvoir» et l'élite frustrée.

Tout comme le mouvement de 1980, «Boko Haram» est une secte d'extrémistes islamistes dont la filiation avec les Talibans n'est jamais prouvée. Créée en 2004 selon certaines sources, née sous ce nom en 2002 à Maiduguri, la capitale de l'Etat de Borno (mais selon les autorités, «le groupe existe depuis 1995 sous différents noms (...) mais toujours avec la même doctrine d'intolérance», selon Marylyn Ogan, une porte-parole de la Sûreté nigériane), elle était composée essentiellement d'étudiants en échec scolaire et comptait alors environ 200 membres assidus, dont des femmes. La presse lui colle l'étiquette de vouloir instaurer un Etat «islamique pur» dans plusieurs Etats du nord du Nigéria, à l'instar des talibans en Afghanistan. Si le lien avec ce pays n'est pas probant, des présomptions sont faites sur des présumés liens avec l'ex GSPC (Groupe salafiste pour la prédication et le combat) algérien devenu AQMI (al-Qaïda au Maghreb islamique). Là encore aucune preuve n'est avancée. Selon un de ces experts occidentaux du renseignement, il est vrai plus aptes à supputer qu'à illustrer, toutes les attaques qui ont eu lieu au nord du Nigéria à partir du 26 juillet étaient «coordonnées». Le quotidien local *The Nation* a indiqué que le Service de sécurité de l'Etat, connaissait depuis 2006 l'existence de «Boko Haram» qu'il a catalogué comme étant un «groupe religieux meurtrier» lors de la présentation d'un rapport à la présidence en 2007. Toutefois, les faits semblent indiquer que la secte «Boko Haram» n'aurait été découverte qu'au cours des deux dernières années. L'une des

conclusions des Services de renseignements nigériens (SSS), est le fait que plusieurs membres de la secte auraient été formés et entraînés en Algérie. «Ils ont un lien avec le GSPC-al-Qaïda, basé aux confins des frontières entre l'Algérie, le Mali et le Niger. Un certain Barnawi Khalid, un Algérien (?) est identifié comme le «sponsor» de cette secte»¹. Selon la même source, «le premier groupe de recrues a été formé en 2006 par le GSPC. En fait, un neveu d'un ancien gouverneur d'un Etat du nord-est a été profondément impliqué dans la coordination de la secte. De même, un ancien président du gouvernement local au Niger est également impliqué avec l'un des dirigeants de la secte»². Mais ces informations tellement vagues semblent plus relever du fantasme qu'autre chose, car elles ne fournissent pas le moindre commencement de preuve sur les liens entre Boko Haram et AQMI.

Dégâts provoqués par les affrontements entre la secte islamiste Boko Haram et les forces de l'ordre, dans le nord du Nigéria, 27 juillet 2009

Depuis 2004, «Boko Haram» avait déjà affronté à plusieurs reprises les forces de l'ordre. Mais les combats qui ont éclaté le dimanche 26 juillet 2009 et qui ont duré quatre jours, ont atteint une violence inégalée. L'armée nigérienne a dû utiliser les grands moyens pour venir à bout de cette insurrection, en moins de cinq jours, faisant plus de 600 morts (forces de l'ordre, civils et membres de la secte réunis). Bien que le nord d'un pays d'au moins 150 millions d'habitants, soit à dominante musulmane (le sud est majoritairement chrétien), la religion ne semble pas être mise en cause, comme c'est souvent le cas au Nigéria, où depuis 2000, douze États septentrionaux ont instauré la Sharia.

Avant le début des affrontements sanglants, Mohamed Yusuf aurait envoyé des lettres à dix-huit (18) leaders musulmans de la ville pour leur annoncer leur exécution prochaine, selon un dignitaire musulman de Maiduguri, interrogé par l'AFP (Agence France-Presse). En 2004, les «Talibans» du Nigéria, qui comptait environ 200 membres, avaient établi leur base dans le village de Kanamma (Yobe) et baptisé leur campement «Afghanistan». Le 13 novembre 2008, Mohamed Yusuf avait été arrêté ainsi que des membres de la secte pour «rassemblements illégaux» et «troubles à l'ordre public», selon Marylyn Ogan. Une Haute cour de justice à Abuja, la capitale fédérale du Nigéria, avait toutefois ordonné leur libération le 20 janvier 2009. Depuis cinq ans, la secte a affronté plusieurs fois les forces de l'ordre, mais le bilan des violences du 26 juillet au 30 juillet demeure inégalé.

¹ Bouftah, Mohamed, «Le GSPC infiltre les rebelles nigériens», Document Internet.

² Bouftah, Mohamed, *Le GSPC infiltre*

Enfin l'utilisation des jeunes et des femmes dans le prosélytisme islamique au Nigéria n'est chose nouvelle. Au début du XIXe siècle, les animateurs du jihad de Dan Fodio étaient des trentenaires et leur révolte a sonné comme une remise en cause de l'establishment. C'est aussi une lutte pour la défense des pauvres contre les exagérations des nantis. En 1980 la révolte de Mai Tatsine¹ était soutenue par des mendiants itinérants les *Gardawa*. D'autres mouvements ou chefs religieux ont recruté aussi parmi les pauvres: Cheikh Abubakar Gumi levait ses *Yan Izala* (fondamentalistes musulmans) parmi les démunis et les femmes, tandis que son collègue al-Zak-Zak assurait une forte mobilisation dans les campus universitaires. De l'université à la politique le pas est vite franchi avec l'instauration de la Sharia dans certains États fédérés.

II. Instauration de la Sharia et violence politiques

Dans de nombreux pays musulmans, l'application de la Sharia n'est pas plus différente que celle de la peine de mort aux Etats-Unis. Le tribalisme non plus n'est pas symptomatique du continent noir. En réalité il est le résultat de la politique européenne coloniale et postcoloniale de diviser pour mieux régner qui a consisté à confier le pouvoir d'État aux minorités ethniques pour mieux exercer sur leurs représentants au pouvoir, un perpétuel chantage destiné à spolier les ressources naturelles des pays en question, grâce aux multinationales et autres compagnies gloutonnes et prédatrices. C'est précisément dans ces conditions de frustration que le discours des islamistes prend la forme d'une opposition politique qui a du mal à exister dans ces dictatures. Quand bien même l'écrasante majorité de la population ne partage pas leurs idées, il n'en demeure pas moins qu'elle se reconnaît dans leur courage politique pour oser braver les institutions afro-monarchiques, jouissant de la plus grande impunité. Ils apparaissent mêmes comme la voix des sans-voix.

Toutefois, la ferveur politico-religieuse est inquiétante au Nigéria, un État pourtant laïc. En effet, pour cause de fédéralisme, chaque État peut faire à peu près tout et n'importe quoi chez lui. Non sans rire on peut énumérer: l'instauration la Sharia et l'amputation des mains à tour de bras, la lapidation des femmes convaincues d'adultère, la fermeture des lieux de réjouissance, etc... Ce qui se passe dans ce pays n'est qu'un nouvel épisode de ce sanglant feuilleton religieux² et intercommunautaire qui fait régulièrement la une de l'actualité: novembre 2008, des violences interconfessionnelles, engendrées par la contestation d'une élection locale, font au moins 200 morts dans la ville de Jos, au centre du pays.

Mai 2004, l'attaque, par des miliciens chrétiens, d'un village d'agriculteurs musulmans situé à l'ouest de la capitale Abuja, entraîne des affrontements qui causent la mort de 630 personnes. Novembre 2002: des affrontements entre chrétiens et musulmans font près de 220 morts à Kaduna (nord). Septembre 2001, des affrontements intercommunautaires dans le centre du pays font plusieurs centaines de morts.

En février 2000, des émeutes entre musulmans et chrétiens s'y sont produites et traduites par plus de 3000 morts. Elles ont été provoquées lors de l'instauration de la loi islamique à Kaduna, grand centre urbain du nord du pays. En septembre 2001, près de 1000 personnes ont été tuées lors des heurts entre musulmans et chrétiens à Jos.

En octobre 2000 l'adoption de la Sharia dans plusieurs États du nord entraîne des émeutes entre chrétiens et musulmans, qui font plusieurs centaines de victimes. Un chaos quasi permanent qui se noue et se dénoue sous le regard du pouvoir cen-

1 Isichei, E., «The Maitatsine rising in Nigeria, 1980-1985 : A Revolt of the Disinherited», in *Journal of African Religions*, Vol. 17, N°3, (1987):194-208.

2 Perouse de Montclos, Marc-Antoine, «Vertus et malheurs de l'islam politique au Nigeria depuis 1803» In Gomez-Perez, Muriel, *L'islam politique*, 529-555.

tral d'Abuja, incapable ou constitutionnellement empêché d'y mettre de l'ordre. En effet, l'État fédéral paraît désarmé face à cette montée en puissance des pouvoirs religieux. Alors que la laïcité est inscrite dans la constitution fédérale, le président de l'époque Obasanjo n'avait rien fait pour empêcher les États du nord de la fédération d'instaurer la Sharia. «The Guardian» un quotidien du pays cité par Pierre Cherruan affirme que «les mouvements religieux sont forts de la faiblesse de l'État»¹. L'emballement affiché pour la loi coranique de la part des populations paupérisées, est indissociable du contexte social et politique nigérian estime Albert Kasanda Lumembu². Pour lui il est à mettre en relation avec l'impuissance des structures étatiques et économiques en pleine dégradation, à répondre aux attentes des populations. A cela s'ajoute une misère rampante et déshumanisante, en apparence sans issue, dans laquelle végètent les populations. Il estime que «la Sharia apparaît comme la solution aux maux, l'outil d'un mieux économique, social, politique et spirituel. Elle revêt alors la forme d'un principe de moralisation publique proposant de rétablir une société de justice sociale. Elle peut aussi revêtir un aspect purement politique. C'est pour des raisons purement électoralistes que certains gouverneurs ont promulgué la loi islamique»³.

Pendant que certains justifient cette ferveur religieuse pour lutter contre la corruption, la piété religieuse peut constituer un espace de gestion de l'infortune et de (re) construction sociale et identitaire. Ainsi, devant les défaillances des pouvoirs publics, «la guérison miraculeuse est un service de santé; les écoles confessionnelles suppléent l'enseignement public; la solidarité entre frères et sœurs en Dieu permet de se serrer les coudes, de se constituer en justice pour combattre l'arbitraire ou de se faire la courte échelle dans les labyrinthes administratifs et sur le marché du travail exigu, où les associations religieuses font offices de lobbies»⁴.

Peu à peu, les sectes chrétiennes et musulmanes se sont immiscées dans tous les secteurs d'activités. Très puissantes financièrement, elles prélèvent régulièrement le dixième des revenus de leurs fidèles. En échange de cette dîme, elles les aident à trouver des emplois et à lever des fonds. Dans certaines régions délaissées par l'État, notamment le delta du Niger, elles prennent même à leur charge la construction des routes. Faute de moyens financiers, les États africains se trouvent dans l'incapacité de payer régulièrement le salaire des enseignants alors que les établissements religieux bénéficient fréquemment d'apports extérieurs. Les ONG (Organisations non gouvernementales) des pétrodollars, «la Libye et d'autres pays arabes financent nombre d'écoles coraniques en Afrique de l'ouest»⁵.

Conclusion

Les écoles privées d'essence chrétienne se multiplient également au Nigéria. Elles profitent de la faillite des établissements publics, où l'absentéisme des enseignants bat des records. Elles offrent un enseignement réputé plus sérieux et jouissent fréquemment de l'aide de «parrains étrangers» dont les Eglises américaines, qui s'intéressent de plus en plus au continent noir. Dans ce pays, la concurrence féroce entre la multitude de mouvements chrétiens et musulmans entraîne fréquemment une surenchère, faisant la part belle aux extrêmes. Cette montée des tensions religieuses est d'autant plus inquiétante que, dans plusieurs pays clés pour la stabi-

1 Cherruan, P., «L'autre front du „choc des civilisations”», *Courrier International* du 27 septembre 2001.

2 Kasanda Lumembu, A., «Le Nigéria, terre des intégrismes», *Relations*, avril-mai 2004 (692), p. 26-27.

3 Servant, J.-C., «Au Nigéria, la charia à l'épreuve des faits», *Le Monde Diplomatique*, juin 2003.

4 Smith, S., *La Négrologie, pourquoi l'Afrique meurt*, Paris, Calmann-Lévy, 2003, pp. 168-169.

lité de l'Afrique, Musulmans et Chrétiens ont un poids démographique équivalent. En Côte d'Ivoire, au Soudan, au Tchad et au Nigéria par exemple, chacune des deux communautés religieuses se prétend majoritaire, sans qu'il ne lui soit possible de le démontrer. Pour consolider l'unité nationale, une loi non écrite stipule que lorsque le Président est nordiste, son vice-président doit être sudiste et vice versa. Une lecture religieuse de ce bicéphalisme n'est pas interdite.

Rien n'est moins sûr dans ces pays fragiles que le pouvoir central soit encore assez fort pour empêcher la montée des intolérances, d'autant que les financements viennent de l'extérieur d'une part, et d'autre part il semble avoir perdu toute crédibilité, car il est profondément corrompu et incapable d'assumer ses obligations élémentaires. Les confessions apparaissent comme une affirmation identitaire, l'addition d'affinités profondes permettant l'émancipation des victimes de la pauvreté et de l'exclusion sociale. Les croyants sont alors galvanisés par des perspectives spirituelles leur permettant d'endurer sans protestation les épreuves et les sacrifices que leur impose une économie globalisée. Malgré son engagement dans le processus de mondialisation, l'Afrique reste globalement marginalisée sur le plan économique (1% des échanges mondiaux): les règles de jeu pour garantir l'équité et l'égalité de chance dans les compétitions économiques sont constamment bafouées. L'OMC (organisation mondiale du commerce) s'est traduite pour le sud comme un marché de dupes, où les subventions affluent au nord, faussant la libre concurrence surtout dans le domaine agricole dans lequel le Continent pouvait légitimement rivaliser.

Sur le plan politique l'Afrique ne se porte guère au mieux. Et si elle brille, c'est par l'immigration, les conflits tribaux, les tensions interreligieuses, la corruption ou encore le détournement des deniers publics par des classes politiques pourries, artificiellement maintenues par les anciens colonisateurs. C'est justement sur ces terres, au Sahel qu'apparaît un islamisme d'un genre nouveau, plus radical, sauvage et cruel, filialisé par al-Qaïda au Maghreb islamique (AQMI). Sans exercer le moindre prosélytisme, il a fait du kidnapping et du trafic de drogue son fonds de commerce. Bien que n'ayant aucune ligne politico-idéologique claire, autre que du banditisme et la menace les Occidentaux innocents, ce sont encore et toujours les Africains qui trinquent. Pour l'instant!

BIBLIOGRAPHIE

- CHOUET, A., «Violence islamiste et réseaux du terrorisme international», *Politique Etrangère*, 3-4, 2003.
- COULON, Christian, (dir), *Islams d'Afrique: entre le local et le global*, Paris, Karthala, 2002.
- COULON, Christian, «Les itinéraires de l'islam au nord Nigéria»: 19-62, in J.-F. BAYARD, *Religion et modernité politique en Afrique noire: Dieu pour tous et chacun pour soi*, Paris, Karthala, 1993.
- FALOLA, T., *Violence in Nigeria: The Crisis of Religious Politics and Secular Ideologies*, Rochester, University of Rochester Press, 1998.
- GOMEZ-PEREZ, Muriel, *L'islam politique au sud du Sahara: identité, discours et enjeux*, Paris, Karthala, 2005, 643 pages
- KANE, O., TRIAUD, J.-L. (dir), *Islam et islamismes au sud du Sahara*, Paris, Karthala, 1998.
- LUBECK, P., «Conscience de classe et nationalisme islamique à Kano», *Politique africaine*, I (4), novembre 1981, p. 31-46.
- MAYER, Jean-François, *Les fondamentalismes*, Genève, Georg édition, 2001, 119 pages.
- MEUNIER, Olivier, *Les routes de l'islam: anthropologie politique de l'islamisation de l'Afrique de l'ouest en général et du pays hawsa en particulier du VIIe au XIXe*, Paris, L'Harmattan, 1997, 203 pages.

- MONTCLOS, M.-A., «Le Nigéria à l'épreuve de la sharia», *Etudes*, Volume 394, N°2, février 2001, pp. 153-164.
- OTAYEK, René, *Le radicalisme islamique au sud du Sahara. Da'wa, arabisation et critique de l'Occident*, Paris, Karthala, 1993.
- RANGER, T., «°Religious Movements and Politics in Sub-Saharan Africa°», *African Studies Reviews*, 29 (2), June 1986, p. 8-69.
- RAUFER, Xavier, *Atlas de l'islam radical*, Paris, CNRS, 2007, 399 pages.
- ROY, Olivier, *L'islam mondialisé*, Paris, Seuil, 2002.
- SIVAN, E., *Radical Islam: Medieval Theology and Modern Politics*, Yale University Press, 1990.
- SOURDEL, D., *L'islam*, Paris, PUF, 2002, 128 pages.
- WESTERLUND, D. & EVERS ROSANDER, E., *African Islam and Islam in Africa*, Londres, Hurts and company, 1997.

Religie și conflict. Violența motivată religios

■ IULIAN CHIFU

[National School of Political and Administrative Studies Bucharest]

Abstract

We are witnessing several trends in the post-modern world: Immigration and alienation in big cities, inadaptability at the second and third generation immigrants and some new forms of radicalization in Germany, France, the US. The second would be the phenomenon of conversion to either radical forms of religions, Jihadist ones – or so called “new religions” – Apocalyptic, Hedonistic or Satanist ones. The problem still stands in the hands of the big religions of the world. They became more and more commercial institutions – selling faith and moral comfort, and less – and less moral references models. That leads our citizens to move to find other alternatives, and falling in the hands of radical Islam, Jihadist sects and crocs in other types of cults and newly born religions.

Keywords

identity; radicalization; violence;
cosmic war; religious conflict

Religia este unul dintre elementele fundamentale de natură identitară, motiv pentru care am abordat din start **conflictele religioase** ca un caz particular de conflicte identitare. Ca și în cazul general al conflictelor identitare, și conflictele religioase își păstrează un **caracter dual**, dublat și de faptul că protagoniștii conflictului sunt și ei credincioși practicanți, nepracticanți sau atei, deci pot fi priviți și prin prisma apartenenței lor la o religie, la o credință.

Lăsând la o parte instrumentul puternic pe care-l joacă religia în orice conflict și în procesele de soluționare a conflictului și reconstrucție post-conflict, **aspectele duale** ale conflictelor religioase ca și conflicte identitare vin pe de o parte din relevanța și legătura intrinsecă a **simbolisticii sacre** și a **identității** privită ca **rezultat al unei ordini superioare** a naturii, ca un datum, pe de altă parte din forța pe care o dă la nivelul mobilității și al angajării în **conflicte ce au ca motivație directă religia**, diferența religioasă sau discriminarea pe motive religioase. Și aici, o întreagă serie de abordări sunt cele ce privesc exclusiv aspectul **conflictelor valorilor fundamentale antagonice** incluse în componenta **conflictelor religioase**, ca și formă specifică de conflicte identitare.

Studierea conflictelor religioase relevă elemente și concluzii inedite și pe o plajă largă, atunci când unghiul de abordare merge în direcție analizei ra-

dicalizării și a **convertirii**, folosind instrumentele psihologiei și psiho-sociologiei, așa cum un număr mare de date, explicații și idei de abordare vin din tratarea „**războiului cosmic**”¹ între Rai și Iad care e definitoriu în toate religiile. Nici particularizarea nu este mai puțin bogată în sensuri și explicații, așa cum elemente noi sunt aduse de componentele specifice în cazul **religiei islamice**, a interferenței și relațiilor cu religia creștină, a **impactului modernității și al globalizării** - care vine să explice și mai concret și comprehensiv, cum am văzut mai sus, trecerea de la secolul ideologiei la cel al identității, care s-a instalat în prim plan și a răbufnit ca principală trăsătură a conflictelor după Războiul Rece.

Am preferat să abordăm aici în special elementele ce decurg din **conflictele religioase** privite ca un caz particular al **conflictelor identitare**, urmând ca celelalte aspecte și unghiuri de abordare să le lăsăm pentru articole viitoare. Mai mult, dezvoltările de aici le împingem, în final, spre zona componentei lor emoționale, pentru a face trecerea directă la explicațiile ce vin din spațiul teoriei lui Dominique Moisi ce ține de **geopolitica emoțiilor**².

Dacă e să ne raportăm la **conflictele religioase ca și conflicte identitare**, am văzut deja că, atunci când vorbim despre cauzalitate, ea nu este reducibilă la condiții de natură materială. Cauzele violenței pe baze identitare includ **angajamentele normative ale grupurilor protagoniste**, angajamente ce au în prim plan noțiunile de **puritate internă** a grupului și **vicii** lumii externe. Astfel, în conflicte pe baze identitare, cauza se manifestă printr-o combinație de povești cu **substrat mistic**, o logică internă de acțiune și un model al diferențelor de grup³.

Pe dimensiunea ei-noi, ai diferențelor între grupuri – și ele adaptabile la context – simbolurile Celorlalt și ale frontierelor aduc în realitate delimitarea interiorului de exterior, a **spațiului sacru** al ordinii familiare și pure de **spațiul profan** al dezordinii, anarhiei sau al ordinii nefirești, cu diferențele puternice între spațiul teritoriului propriu, al Casei, cu cel străin, al necunoscutului ostil. În multe cazuri, cei ce construiesc poveștile au tendința de a identifica sursele de violență, ruptură sau violare a **ordinii morale și cosmice**, aflate în mijlocul poveștilor despre conflicte, cu exteriorul⁴.

Astfel, vedem elementele ce țin de **dualitatea conflictelor religioase** ca și conflicte identitare, cu elementele ce țin de simbolistică și care se pot lectura în orice tip de conflict, aducându-l într-un spațiu de semnificație religioasă, dar și, complementar, în cazul conflictelor generate pe baze religioase, în care identitatea religioasă este miezul și motivul direct al conflictului, când sunt privilegiate noțiuni precum „**războiul cosmic**”, respectiv conflictul între **forțele răului și ale elementelor bune** ale cosmosului și eternității⁵.

Astfel, acțiunea violentă nu reprezintă decât **răspunsul** necesar amenințărilor venite din partea criminalului Celălalt, este bătălia vieții împotriva **forțelor injustiției și viciului**⁶. Se regăsește în etica și propaganda Al Qaeda și a altor grupuri ce discută despre ocuparea sau întinarea locurilor sfinte ale Islamului de către necredincioși, în tribulațiile Hamas care văd spațiul decolonizării ca rezultat al luptei împotriva atacului la adresa civilizației islamice, așa cum, în cazul atacurilor teroriste de la Londra,

1 Mark Jaergensmeyer, *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence* (3rd ed.), (Berkeley, CA: University of California Press, 2003), 220.

2 Dominique Moisi, *The Geopolitics of Emotion*, (Anchor Books: New York, 2009).

3 Morton Deutsch, Peter Coleman, Eric C. Marcus ed, *The Handbook of Conflict Resolution. Theory and Practice*, (John Wiley and sons, 2006).

4 Denis J.D.Sandole, Sean Byrne, Ingrid Sandole-Staroste and Jessica Senehi, *Handbook of Conflict Analysis and Resolution*, (Routledge: USA and Canada, 2009), 22.

5 Jaergensmeyer, *Terror in the Mind*, 150.

6 Marc Gopin, *Between Eden and Armageddon*, (Oxford University Press: Oxford New York, 2009), 153.

din 7 iulie 2005, Mohhamad Sidique Khan a proclamat un **edict etic** potrivit căruia acțiunile teroriste reprezintă lupta soldaților drept-credincioși împotriva guvernelor responsabile de „atrocități la adresa propriului popor”.

Există, evident, și interpretarea și abordarea conflictelor religioase ca și caz particular al conflictelor identitare, prin prisma particulară a **conflictelor de valori**. Aici identitatea interiorului grupului și a Celuilalt se desenează în termeni axiologici, respectiv sunt legate de judecăți normative care replică dualități de tipul bun-rău, adevăr-minciună, drept-nedrept, virtute-viciu¹. În fața calamităților și în **vremuri de criză morală**, noțiunile și categoriile simple ajută la reconfortarea extremistului, și-l fac să discearnă ce-i drept și ce-i nedrept, ce-i bun și ce-i rău, ce-i pur și ce-i impur.

Celălalt cade întotdeauna în categoria confortabil de descris a celui vicios, slab, imoral, criminal, necivilizat, diabolic, depravat, în timp ce grupul se relevă prin contrast ca **fundamental virtuos, pur** din punct de vedere **moral**, iar sursa e o combinație a liniei de sânge a nașterii și a locului unde ne-am născut și trăim, în moștenirea monarhică al unșilor lui Dumnezeu sau în ordinea socială stabilită și aprobată de către Dumnezeu. Elemente de sacralitate sunt prezente fără greș.

În această percepție proprie, membrii grupului protagonist acționează pe baza simțului axiologiei colective în spațiul înfruntării globale cu iz de luptă cosmică. Astfel, **valorile** grupului propriu sunt **privilegiate, sacrosante, primordiale**. Firește că în acest caz se manifestă **efectul falsului consens**, astfel că toată lumea se așteaptă ca viziunea îmbrățișată să fie similară, membrii grupului să aibă aceleași țeluri, să îmbrățișeze aceleași credințe și așteptări, să vadă aceleași nevoi și formule de schimbare socială și să împărtășească aceleași criterii ale diferențelor de grup². Studiile arată chiar și o **tendință de supraestimare** a numărului indivizilor ce împărtășesc aceleași credințe în cadrul grupurilor conservatoare.

Axiologia colectivă este un sistem de angajamente față de un set de valori care determină acțiunea corectă și momentul potrivit pentru a face ceea ce e cazul pentru Binele comun. Angajamentul pe această dimensiune stabilește ce acțiune e prohibită și care trebuie să fie obligatorie. Asemenea judecăți își au originea în noțiunile de pământ sacru, și sunt esențializate în legi ce vorbesc despre inevitabilitatea conflictelor. Nașterea în spațiul canonic, în **teritoriul predestinat, asigură virtuțile**, așa cum nașterea pe teritoriul inamic imprimă un **stigmat** asupra individului, care-l leagă de teritoriul profan al străinătății. Spațiul propriu conferă bogății atractive pentru potențialii cuceritori, și trebuie apărat. Practic prin axiologia colectivă, indivizii dobândesc claritate asupra cui sunt dușmanii, acceptă viziunea polarizată asupra lumii și propriilor posibilități. Pentru protagoniștii violențelor, manevrele curente își au rădăcinile în trecut, evenimente ce subliniază criminalitatea și pericolul pe care-l reprezintă Celălalt.

În cazul **conflictelor religioase** propriu-zise, în care violența e determinată de apartenența la o religie sau alta, **răsplata** este legată de promisiuni de glorie spirituală, de pătrunderea în zonele sfinte ale religiei, care sunt rezervate figurilor cele mai sacre ale religiei în cauză. Demonizându-și dușmanul, grupul își întărește și înalță propriul **standing moral**, primind **iertarea divină** (și **mulțumirea**, împreună cu **răsplata promisă**) pentru actele pe care urmează să le comită.

Militanții religioși se întrețin și impulsionează reciproc în a se păzi și a-i păzi pe ceilalți de „impuritățile” societății, de cei veniți din afară. Chiar și copii pot fi demonizați de relația cu părinții dușmani, **anatema** se extinde la familie și întregul

1 Rothbart and Korostelina, in Denis J.D.Sandole, Sean Byrne, Ingrid Sandole-Staroste and Jessica Senehi, *Handbook of Conflict Analysis and Resolution*, (Routledge: USA and Canada, 2009), 87.

2 Jonathan Fox, „Religion and State Failure: An Examination of the Extent and Magnitude of Religious Conflict from 1950 to 1996”, *International Political Science Review*, Vol. 25, No. 1, (2004), 55 and 64.

grup, ei sunt portretizați drept amenințători, amoral și răi, chiar dacă e vorba despre cei mai inocenți dintre reprezentanții Celuilalt. Această **generalizare colectivă** se traduce prin omogenitatea percepției și a comportamentelor atribuite membrilor din exteriorul grupului, atribuirea unei stabilități a credințelor și gândurilor tuturor celor din afara grupului, rezistența la schimbarea propriilor lor idei despre Celălalt și atribuirea scopului perceput despre Celălalt.

Aderenții la religii așa numite **fundamentaliste** au tendința, astfel, să se bazeze pe un nivel înalt de generalitate colectivă. Acest tip de raportare se poate lesne vedea în povestirile și narațiunile ce devin comune în asemenea grupuri, și sunt asociate cu tradițiile unei **lupte apocaliptice** împotriva forțelor cosmice ale Răului.

Există un angajament formal al religiilor mari, dar și a formelor derivate, față de pace și violență, de plano. Mai mult, în toate religiile există percepțe ce țin de relațiile cu alte religii și care propovăduiesc buna înțelegere și exclud violența. Liderii religioși sunt deseori implicați în soluționare conflictelor. Totuși angajamentul religiei față de pace și soluționarea non-violentă a conflictelor este complexă, unii reprezentanți ai religiilor și în numele religiilor angajându-se în formele cele mai destabilizatoare și crude de violență.

Religia a fost, în istorie, unul dintre marii contributory la **războaie, ură, băi de sânge, intoleranță**. Asta deși tot în diferitele religii putem găsi sursa, originea dezvoltării legilor comportamentelor de civilizație, angajamentelor culturale pentru valori legate de pace, empatie, deschidere și chiar dragoste față de străini, suprimarea ego-ului și a lăcomiei față de bunuri, drepturile omului, gesturi unilaterale generoase de iertare și umilință față de cei cărora li s-a greșit, acceptarea și repetarea iertării pentru păcatele trecute, ca mijloc de reconciliere. Nu întâmplător Iisus, apostolii sau alți profeți apar în narațiuni religioase în straie ponosite, ca necunoscuți, și răsplătesc sprijinul oamenilor care nu-i cunosc și-i omenesc, așa cum ciclul **greșală/păcat-recunoașterea păcatului/pocaința - iertarea păcatului și absolvirea de vină** apare în context religios ca soluție preluată apoi unanim la nivel simbolic pentru formele cele mai sofisticate de reconciliere post-conflict.

Textele religioase constituie o bază solidă de **referințe** pentru credincioșii angajați în conflicte ca pilde și îndrumări spre curmarea lor, așa cum experiențele cuprinse în învățăturile religioase acoperă o vastă arie de formule experimentate, **pilde și învățăminte** relatate direct în textele sacre, privind modul în care se previne, se mediază și se poate rezolva un conflict. În plus, religia joacă un rol important în viața intimă a milioane de oameni, deci joacă un rol determinant în drumul spre sau departe de violență, modelând **disponibilitatea față de violență**.

Limbajul religios are un mod unic de transfigurare simbolică a realității, de criticare a acesteia. Toată gama de emoții se regăsește exprimată în limbaj religios plastic și pilduitor. De aceea devine importantă cunoașterea **miturilor, regulilor, presupunerilor metafizice** pe care le fac credincioșii în exprimarea și modul de a reacționa la sentimentele cele mai profunde. Aceste cunoaștințe oferă o cunoaștere substanțială și elemente suplimentare în abordarea oricărui spațiu de conflict, fiind cunoscut faptul că **limbajul spiritual al urii, frustrării, răzbunării** duce la violență. Indiferent de motivul conflictului, revolta împotriva unei situații existente se poate formula în termeni religioși¹.

O altă categorie interesantă de studii în religie legate de violență se referă la texte, imagini, percepții legate de **utilizarea sau manifestarea violenței**, respectiv:
– relația dușmanului cu Sinele său (generând cercul interior al imaginii acestuia și al sentimentelor față de acesta, prin deumanizare, dacă e cazul împingerii spre

1 R. Scott Appleby, *The Ambivalence of the Sacred. Religion, Violence and Reconciliation*, (Rowman and Littlefield, Lanham-Boulder-New York-Oxford, 2000).

conflict, sau din contra, pentru desenarea ca apropiat, prieten și rudă, umanizat în relateare).

– rolul rănilor profunde, istorice, în manifestările de violență sau recursul rapid la aceasta

– nevoi umane satisfăcute de reprezentările biblice/religioase la violență.

Textele sunt studiate prin prisma **frii profunde sugerate**, a **preocupărilor fundamentale**, dar și a **acțiunilor** pe care le sugerează ca răspuns, pot să ofere date relevante despre formulele de răspuns de așteptat de la comunitatea religioasă implicată, dar și asupra modalităților de intervenție și detensionare¹.

De reținut este faptul că nu există o **dependență cauzală directă** între percepțiile religioase și reacțiile comunității respective, sunt implicate multe alte elemente. Practic, toți adepții unei religii sau altelea sunt expuși aceluiași text sacru, dar acest lucru nu-i împinge spre comportament violent sau conflictogen, așa cum nu-i prezervă de asemenea comportamente. Aici se mai conjugă și **elemente profunde de educație** individuală, familială și comunitară, frecvența raportării la religie și selecția textelor reamintite de liderii religioși. Mai mult, contează foarte mult cum rezonază interiorul afectiv al fiecărui credincios în fața textelor religioase.

Altfel nu putem explica foarte exact de ce unii rămân la contemplarea metaforică a textelor, preluând învățămintele pentru autoperfecționare și lupta proprie cu viciul, excesele sau vicisitudinile vieții, alții merg pe **drumul radicalizării**, o parte mergând spre **utilizarea violenței** ca reacție la frustrării, și mai puțini dintre aceștia recurgând la acțiuni efective de natură violentă, nu numai la gândirea opțiunii violente, în fine, extrem de puțini recurgând la **terorism pe fundament religios** sau la **suicid în scopuri teroriste**. Gradul de impact al percepțiilor religioase este diferit și nu e de blamat religia sau o anumită religie propriu zisă pentru saltul diferitelor grade, ci elemente mult mai profunde sunt implicate, după cum se poate vedea la studierea fenomenului **radicalizării** sau a celui al **convertirii** spre altă credință religioasă.

Teoria nevoilor individuale vorbește despre anumite **nevoi cognitive și emoționale** cărora le răspund anumite mituri și imagini ce deschid calea violenței. Dar s-a dovedit că **beneficiile apartenenței la un grup**, a dobândirii unei identități de grup puternică sunt mai importante decât nevoia alinierii la **recursul la violență** pe care-l presupune sau **politica coercitivă** asociată apartenenței la acel grup, motiv pentru care oamenii ajung să facă acest pas din nevoie mai degrabă decât din convingere sau pornire înăscută sau dobândită în lecturarea, învățarea și repetarea textelor religioase.

Apoi **ambiguitatea** în situații neclare, etice și politice, **impactul emoțional** major, duce la căutarea imaginilor din religie, a unui ghid de răspunsuri pentru cei mai nesiguri, iar acestea vin din viețile și percepțiile religioase, putând să îndrepte individul care caută răspunsuri, în mod egal, spre viața de sfânt, rebel, revoluționar, erou sau terorist. Alegerea ține de **individ, context, spațiu intern** și multe alte elemente, fără legătură propriu-zisă cu narațiunea sau învățămintele dintr-o religie sau alta. Mai mult, nu rareori **persoane religioase**, care au toate caracteristicile trăirilor, cu credințe profund îngemănate în ființa lor și comportamentul obișnuit, reacționează complet diferit de conținutul percepțiilor pe care le cunosc.

Este motivul pentru care anumite școli de gândire **neagă pe deplin motivația religioasă în conflicte**, susținând că este un simplu recurs la un motiv pentru un gest care are la bază rațiuni complet diferite, multe dintre ele profund pragmatice, precum accesul la resurse sau dorința de putere. Totuși abordarea este simplistă și nu motivează de ce două grupuri religioase se luptă până la aneantizarea deplină, împreună cu toată familia și localitatea lor, pentru simplul motiv al apartenenței la o religie sau alta.

¹ Douglas Johnston and Cynthia Sampson, *Religion, the Missing Dimension of Statecraft*, (Oxford University Press: Oxford-New York, 1994), 16.

Intoleranța religioasă rămâne un fapt de secol 21, motiv pentru care sunt necesare recursuri la formule de deradicalizare și prevenire a conflictelor violente pe baze religioase ce implică fie recursul la **discursul universal, umanitar, secular**, al drepturilor omului și drepturilor civile, la care se recurge îndeobște în societățile occidentale, fie există recursul la liderii religios pentru a surprinde forma în care se autodefinesc, pentru a reuși ulterior **eliminarea elementelor religioase** ce fac referință la rațiunea interpretărilor narative ale conflictului și recursului la violență sau și mai des, **expunerea textelor reale, autentice**¹, ale religiei în cauză, cu recursul la interpretarea profundă și reală a acestor conținuturi, relevantă pentru credincioși, așa cum utile sunt și introducerea unor elemente clamate de anumite curente în dezbaterea teologică pentru a decipta relevanța, demitiza sau reinterpreta conținutul de idei propus, în contextul religiei în cauză, prin decredibilizarea tipului de interpretare violent propovăduit.

Religia este utilizată în special în promovarea proceselor de **transformare spirituală** prin reflecție și progres etic, în acțiuni de **trăire religioasă** precum mărturisirea, spovedania, izbăvirea, ispășirea păcatelor, căința, cererea iertării păcatelor, cu semnificația directă a înălțării spirituale, curățeniei și a trecerii peste traume, nu acumularea lor, spre liniștea sufletească individuală.

Un număr de **valori universale, generale** ale religiei sunt, de asemenea, de prim ajutor în recursul la reconciliere și soluționarea conflictelor. Astfel, **empatia**, subestimată în culturile occidentale, rămâne caracteristică tuturor religiilor, sub semnul ajutorării aproapelui, **nonviolența** și **pacifismul** e caracteristic ca și **sfințenia vieții** – de origine divină, irepetabilă, imposibil de reprodus de către om, de unde nevoia de a o menține cu orice preț și înclinația de a trăi în sfințenie – **interioritatea vieții spirituale, compasiunea** - în sensul iubirii aproapelui, a bucuriei de bucuria aproapelui, ajutorarea sa la nevoie și a răsplătirii faptelor bune față de terți – **disciplina religioasă** – a trupului, a traiului, limitarea violenței asupra sinelui, **postul** ca element de toleranță și respect reciproc, **mesianismul și imaginația** ce anclanșează dorințele pentru construcția socială mai justă prin religie, toate sunt elemente ce susțin formulele de evitare a conflictului deschis și nerecurgerea la violență și forță în soluționarea conflictelor.

Există, evident, și elemente caracteristice majorității, dacă nu tuturor religiilor, care afectează recursul la pacifism și non-volență, din contra, sunt autostrăzi spre declanșarea violenței. Este vorba mai întâi de **expansionismul religios** – obligația de a propovădui propria religie, până la aceasta devine universală, **„evangelizarea”, „prozelitismul”** religios, **convertirea** celorlalți², care sunt pași direcți împotriva altor religii. Discuția despre „religia cea mai bună” sau „cea mai eficientă”, cu „accesul cel mai direct la divinitate și sfințenie” este deschizătoare a formulelor totalitariste și exclusive în religie prin promovarea existenței unei „căi adevărate” de a ajunge la Dumnezeu sau la dumnezeire.

Dealtfel **abordarea pluralismului religios** în diferitele religii este un alt marker al tendinței conflictogene a unei religii. Contează, în consecință, dacă există sau nu **respect și toleranță** pentru alte religii, pentru ca afrontul la adresa grupului să nu devină amenințare percepută la adresa supraviețuirii individuale. De asemenea, este de văzut cum e lecturat **compromisul** în religie, dacă nu cumva este interpretat ca un atac la propria legitimitate.

Supraidentificarea cu propriul grup religios, ca și în cazul relației cu propriul grup etnic, poate fi de rău augur pentru credinciosul habotnic – vom vedea mai

1 Mary Sharpe Ed., *Suicide Bombers: The Psychological, Religious and Other Imperatives*, (Cambridge, 2008), Combating Terrorism Fellowship Program ISSN 2162-6421 (online). Vol. 1, No.1 CTX 1, 8/1/2011.

2 Gopin, *Holly War*, Oxford University Press, 2002.

departe, în evaluarea fazelor de radicalizare a credinciosului. Când se suprapun cele două dimensiuni avem de a face cu un **instrument identitar „tare” de coeziune și mobilizare**.

Nu în ultimul rând, un indicator relevant într-o religie, credință sau modul de receptare individual al acesteia îl reprezintă modul în care sunt reflectate **valorile general umane** în credința respectivă. Religiile mari au o înclinație profund umanistă și acoperă substanțial valorile general umane, valorile morale, creând chiar o formă narativă lesne de promovat a fondului moral, însă există și experiențe și interpretări contrare în forme alterate ale religiei, atunci când **identitatea de om** ajunge să fie subordonată **identității religioase**, iar recursul la gesturi și acțiuni inumane în numele religiei devine relevant, uneori chiar preponderent.

Spațiul de înțelegere al **violentei motivate religios** este extrem de amplu, determinat și de creșterea relevanței religiei, impactul asupra a milioane de oameni care urmează percepțiile religioase, și dovedește că religia are o relevanță majoră și în jocul de putere. Evident că putem privi conflictele religioase ca un caz particular al conflictelor identitare, dar cu note specifice. O motivație imediată a entuziasmului crescut pentru religie ar putea veni de la imaginea „**fructului oprit**” în comunism, a redescoperirii religiei, al unei nevoi de religiozitate în occident. Există o întreață discuție asupra nevoii unei **referințe morale** în societatea contemporană, chiar și religia „clasică” fiind contestată ca incapabilă să mențină standardul actual moral și să se afirme drept referință pe scală morală.

În relația religiei cu conflictul și modul de judecare al percepțelor interne ale unei religii în raport cu utilizarea violenței, o primă componentă de evaluat este cea a **legitimității războiului** și a utilizării violenței în religia respectivă. În sfera acestei discuții se află ideea „războiului drept”, războiului pentru cauza religiei, idee întâlnită alternativ cu promovarea pacificului, în majoritatea religiilor consacrate¹, în primul rând în creștinism, și elemente complementare din etica războiului, cu reflecții în etica interpersonală privind raportul alternativ între iubire și ură, compasiune și furie, pace și conflicte. Această **dualitate de mesaj** și, respectiv, permisibilitatea în **accesarea selectivă** a celor două categorii de mesaje, ambele validate doctrinar în religie, în funcție de reprezentant, nevoia concretă sau obiectiv², este prima problemă a discursului și literaturii religioase ce presupun raportarea la „**războiul just**”.

A doua problemă fundamentală care se detașează este cea legată de **opțiunile extreme** ale celor două componente, respectiv ale celor două abordări, cumva **fără nuanțe**, o dihotomie sau manieism în opțiunea aleasă în dezbaterile religioase privind războiul sau pacea. Eliminarea acestor nuanțe presupune unele probleme importante, tipic umane. De exemplu, nu putem aborda, în termenii religioși, interpretările de tipul „războiul reprezintă **eșecul altor alegeri**, incapacitatea de a recurge la alte opțiuni”, sau abordarea care susține că „**războiul e câteodată necesar** pentru a lămurii, a limpezi lucrurile, a detensiona o afacere și a închide un contencios prelungit”. Câteodată, din prisma experienței analizei de conflict, tocmai absența unor alternative în **alegerea între război și pace** poate să fie o cale pentru a impune și declanșa conflictul³.

Un alt treilea subiect legat de „războiul just” este cel al abordării directe a regulilor prin prisma generală a culturii occidentale democratice, pe percepțiile clasice, care **exclue varietatea de contexte culturale**. Nu suntem aici adepții discuției despre „**democrație originală**” sau „**democrație suverană**”, specifică, ci ne raportăm la regulile democratice clasice care sunt îndeplinite și respectate în mai mică sau mai mare măsură, fără a considera că un anumit stat ar trebui să fie mai democrat sau

1 Gopin, *Between Eden and Armageddon*, (Oxford University Press: Oxford New York, 2009), 35.

2 Gopin, *Between*, 36.

3 Gopin, *Holly*.

mai puțin sau că tradiția istorică, contextul etnic și geopolitic sau natura religiei ar determina gradul și nivelul de democratizare. Totuși abordarea, modul de raportare, împachetare și susținere a acestor soluții, cu **vocație universală**, trebuie să țină cont de contextul cultural în comunicare și transmiterea mesajelor, în transmiterea experiențelor, lecțiilor învățate și a bunelor practici în materie, nu numai prin prisma evaluării reacțiilor la „**modelul din exterior**”, eventual impus, ci și atunci când modelul se profilează intern, pentru a-i construi **legitimitatea, credibilitatea și susținerea**, într-o societate sau alta.

Astfel, din punctul de vedere al religiei, există o înclinație spre a defini războiul și pacea în **termenii criteriilor religioase** proprii, în special în religiile biblice. Totuși de la aceste componente la acțiunea reală am putea găsi diferențe majore, căci mulți indivizi, chiar fundamental religioși, credincioși - am văzut mai sus - când vine vorba de război și conflict nu se raportează la ele, la Sfintele Scripturi, ci se raportează deseori la realpolitik și interese, la jocul de putere, componenta religioasă fiind, ulterior, folosită ca **bază de argumentație și motivare**, de coagulare, mobilizare și antrenare a resurselor în vederea lansării unui conflict deschis sau, din contra, calmarea sau condamnarea unuia iminent. Iar aici recursul trece prin dezbateri în cadrul elitei și al identificării speculațiilor teologice necesare obiectivului.

„**Războiul just**” a fost utilizat ca sintagmă, nu rareori, pentru a contracara „**războiul rău**” - absolutismul, teroarea guvernării, injustiția socială - iar unele din efectele sale, susținute de religiile de diferite culori, au fost în spațiul **construcției societății civile**, a balansării Guvernării și nedreptăților, iar contextul a fost religios, non-religios sau multi-religios deopotrivă. Se manifestă încă greșeli - în sensul celor discutate mai sus, privind contextul abordării comunicării soluțiilor - în cazul transmiterii **standardelor fixe, coercitive**, către alții, în numele păcii, mai ales atunci când ele se referă la alterarea, modificarea sau condamnarea ce afectează elemente ce țin de tipul de religie abordată sau credințele în materie. În plus, recursul la religie și liderii religioși în acțiuni de prevenire a conflictelor se petrec foarte târziu, abordarea are loc la **iminența izbucnirii conflictului** sau când violența deja s-a declanșat, astfel că valențele pozitive, constructive ale religiei nu sunt valorificate. Am văzut deja, din păcate, **religia are o contribuție majoră și la generarea conflictelor**. O cantitate mare de violență este generată în istorie, dar și în contemporaneitate, după prăbușirea sistemului bipartit, are de a face cu religia. Avem fenomene diverse în mai toate religiile, de la grupuri radicale islamice, coloniști evrei, sinucigași teroriști în numele lui Allah, uciderea șefului de stat ce a semnat pacea în numele lui Yehova.

Mai mult, astăzi putem înregistra un anumit fenomen de refuz de a considera efectele, impactul și utilitatea religiei în lansarea, prevenirea sau stoparea conflictelor din cauza unei **frici profunde** sau **aversiuni**, un fenomen sociologic pe scară largă a fricii regresive care afectează persoanele din birocrății cu abordări seculare și credincioși liberali aflați în spațiul academic și societatea civilă, deopotrivă, în raport cu Religia. Acest fenomen a dus la o adevărată **paralizie strategică** din partea celor chemați să anticipeze, să prevină sau să gestioneze conflictele cu bază religioasă.

Astfel, abordările sunt nuanțate pe categorii, birocrății refuză, pe baza paradigmei acționale proprii legate de **statul național secular**, iar universitarii liberali pe baza presupunerii umaniste și agnostice ce fundamentează **paradigma intelectuală**¹. **Proiecția raționalității, libertății, individualității** elitelor academice, guvernamentale, economice și de afaceri, a neglijat o componentă importantă a comunității, mai obscură, mai absoasă, habotnică și chiar retrogradă, în orice caz puțin vizibilă și nemediatizată, scoasă în afara main-streamului mediatic, dar deloc neglijabilă ca număr și relevanță, ca impact, pentru care **proiecția peiorativă** în raport cu propriul

1 John L. Esposito, *What Everyone Needs to Know about Islam*, (Oxford University Press: Oxford-New York, 2002), 38.

set de valori și credințe intime a creat reacții, accentuând spirala neînțelegerii originare. Și între diferitele categorii de elite anunțate mai sus, din mainstream, există diferențe, rivalități, nuanțe și contradicții, ce pot determina și conflicte la acest nivel, deși toate susțin temele mari precum libertățile individuale, drepturile omului, economia liberă de piață și rareori au tendința asocierii sau recursului la elementele celelalte ale societății.

Această componentă absconsă și importantă numeric a societății are vizibil alte valori alese, constituind grupuri în formule proto-statale, substatale, non-statale, rețea, elemente care crează premisele noilor actori al căror rol crește la nivel internațional, de la trib la rețea teroristă, grup separatist sau alte formule de asocieri ce generează **actorii internaționali ai celei de-a treia generații de conflicte contemporane**, deschisă de atacul de la 11 septembrie, pe dimensiune internațională. Trebuie să mai remarcăm, în contextul analizei de conflict inclusiv cu relevanță și motivație religioasă, absența unei baze solide de cercetare și cunoaștere a **comunităților religioase**, a **vieții premoderne**, a unui deficit de cunoaștere și dezvoltare a **abordării cross-culturale**, dar și a elementelor de fond și relevante legate de situația de facto a **ierarhiei și autorității religioase** manifestă pe teren, cu tradiții și abordări diferite a celor două componente ale funcționalității organismelor religioase, dar și a unor teme interne ale abordării religiilor.

Etichetarea dușmanului – care nu e negociabilă în aceste grupuri -, abordarea unor teme tabu etichetate în religie, precum blasfemie, păcat, limite comportamentale a „ceea ce se cade”, cu precădere în formele cele mai conservatoare ale religiilor, toate necesită cunoaștere și abordări diferite, utilizând inclusiv, cu precauțiile ce rigoare, **desacralizarea** unor teme sau mișcarea lor în cadru mai larg, redefinire, și reformularea pentru a putea promova abordări altfel evidente în spațiuni gândirii libere, logice, științifice. Partea cea mai sensibilă este cea care afectează **schimbarea personală și viața internă a credincioșilor**.

Mai mult, **raționalitatea și pragmatismul** nu sunt acceptate sau chiar sunt contestate în unele religii, dar există spații de abordare și nișe pe calea discuțiilor și debaterii privind **compromisul, justetea împărțirii resurselor, dreptatea** și acceptarea ei în toate religiile, canale și nișe utile în promovarea unei abordări a elementelor care formal, ar fi tabu abordărilor directe. Iar aici **emoțiile în context religios** joacă un rol foarte important, căci fundamentul abordării în conflictele religioase (și interetnice) fac recurs, la nivelul individual și de grup, la emoțiile fundamentale și trăirile indivizilor, dar și a fenomenului de contagiune și antrenare a emoțiilor colective în grupurile mari.

BIBLIOGRAFIE

APPLEBY, R. Scott, *The Ambivalence of the Sacred. Religion, Violence and Reconciliation*, Rowman and Littlefield, Lanham-Boulder-New York-Oxford, 2000.

DEUTSCH, Morton, COLEMAN, Peter, MARCUS C. Eric ed, *The Handbook of Conflict Resolution. Theory and Practice*, John Wiley and sons, 2006.

ESPOSITO, L. John, *What Everyone Needs to Know about Islam*, Oxford University Press, Oxford- New York, 2002.

FOX, Jonathan, „Religion and State Failure: An Examination of the Extent and Magnitude of Religious Conflict from 1950 to 1996”, *International Political Science Review*, Vol. 25, No. 1, (2004).

GOPIN, Marc, *Between Eden and Armageddon*. Oxford University Press, Oxford New York, 2009.

GOPIN, Marc, *Holly War, Holly Peace*, Oxford University Press, 2002

JAERGENSMEYER, Mark, *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence* (3rd ed.), Berkeley, CA, University of California Press, 2003.

JOHNSTAN, Douglas and SAMPSON, Cynthia, *Religion, the Missing Dimension of Statecraft*, Oxford University Press, Oxford-New York, 1994.

MOISI, Dominique, *The Geopolitics of Emotion*, Anchor Books, New York, 2009.

SANDOLE, J.D.Denis, BYRNE, Sean, STAROSTE- Ingrid Sandole and SENEHI, Jessica, *Handbook of Conflict Analysis and Resolution*, Routledge, USA and Canada, 2009.

SHARPE, Mary, Ed., *Suicide Bombers: The Psychological, Religious and Other Imperatives*, Cambridge, 2008, Combating Terrorism Fellowship Program ISSN 2162-6421 (online). Vol. 1, No.1 CTX 1, 8/1/2011

Violența de limbaj în discursul politic actual.

Studiu de caz privind discursul parlamentar românesc¹

■ IOAN MILICĂ

[„Al.I. Cuza” University of Iași]

Abstract

This paper inquires into the nature of violence, providing a basic pragmatylistic typology of speech acts by focusing on the features and the relevance of discursive violence. It also investigates the array of the linguistic resources used by the Romanian MPs to violently challenge their opponents, and gives evidence of the most recurrent aggressive discursive practices currently in use within the Romanian parliamentary speech. Last but not least, the research aims at providing insights into the discursive solidarity between violence and impoliteness, on the one hand, and between violence and stylistic inadequacy, on the other hand. The theoretical framework is supported with illustrative linguistic data extracted from the electronic archives of the Romanian parliamentary debates, available at www.cdep.ro.

Keywords

violence; discourse; political text and talk; parliamentary debates; discursive practices and techniques

I. Considerații generale.

Ca manifestare condiționată de un complex de factori interni și externi, violența are unde de propagare variabile în epoci, teritorii și civilizații diferite. Categorizarea unui act de limbaj, a unui comportament ori a unei acțiuni sau atitudini ca «violent(ă)» are caracter istoric și caracter normativ. Caracterul istoric al categorizării este evidențiat prin tradiția recursului la violență într-o anumită societate² iar caracterul normativ derivă nu doar din motivele, reale sau fabricate, care generează și alimentează violența, ci și din natura socio-culturală a practicilor prin care se declanșează și se reprimă violența³. Observarea, descrierea și interpretarea a ceea ce indivizii și comunitățile conceptualizează și numesc ca fiind violent oglindesc, în esență, legăturile intime între gândire, lim-

1 ACKNOWLEDGEMENT: This work was supported by the project “Developing the Innovation Capacity and Improving the Impact of Research through Post-doctoral Programmes” under grant POSDRU/89/1.5/S/49944.

2 Caracterul cultural-istoric al violenței este explorat în Bettina E. Schmidt și Ingo W. Schröder (editori), *Anthropology of Violence and Conflict*, London: Routledge, 2001.

3 O sinteză interesantă asupra practicilor de reprimare a violenței individuale și colective este realizată de Terance D. Miethe și Hong Lu, *Punishment: A Comparative Historical Perspective*, (Cambridge University Press, 2005).

baj și acțiune. Acest aspect atrage o sumă de interogații asupra cărora vom insista: Ce este violența de limbaj ? Care îi sunt ipostazele ? Este discursul violent un discurs pertinent ? Care sunt consecințele propagării violenței de limbaj în spațiul public ?

A răspunde la întrebarea „Ce este violența de limbaj ?” presupune fixarea unor nivele de raportare conceptuală. Pentru Paul Ricoeur, „violența și limbajul se măsoară, de la un capăt la celălalt, ca două contrarii, fiecare potrivit cu întreaga extensie a celuilalt”¹. Coborârea din abstractul facultății umane de a comunica în concretul vorbirii reflectă convertirea libertăților din polul limbajului în constrângeri guvernate de polul violenței. Pe fondul opoziției *violență - limbaj*², violența de limbaj apare ca limitare a lui *homo loquens* la un anumit tip de discurs, un discurs îngustat, un discurs partizan, un discurs deturnat.

Din perspectiva acestui prim nivel de raportare conceptuală, *violență - limbaj*, decurge ipoteza că *limbajul violent este limbajul care încearcă să-și legitimizeze autoritatea prin intensitate, vehemență și impetuositate*.

Din perspectiva unui al doilea nivel de raportare conceptuală, *violență - limbă naturală*, în literatura de specialitate sunt reținute ca fundamentale două categorii de violență discursivă: 1) violența unor acte de limbaj agresive în sine, precum insulta, înjurătura sau blestemul și 2) violența reprezentată în discurs, transpusă în acte de limbaj al căror potențial agresiv rezidă în capacitatea lor de a instiga, de a demasca, de a amenința³. Actele de vorbire din prima categorie reflectă dimensiunea *inerentă* a violenței de limbaj, cele din cea de-a doua categorie reflectă dimensiunea ei *aferentă*.

Manifestările inerente și aferente ale violenței în limba naturală deschid calea către observarea celui de-al treilea nivel de raportare conceptuală, *violență - act lingvistic*, din perspectiva căruia se poate evalua, urmându-l pe Coșeriu, „potrivirea cu privire la lucrurile despre care se vorbește, numind această potrivire *adecvare*”⁴. Adecvarea este esențială pentru a evalua violența discursivă, întrucât permite deosebirea a ceea ce este potrivit de ceea ce este nepotrivit, distingerea, în planul efectelor de receptare, a ceea ce convine de ceea ce nu convine, dar, mai ales, delimitarea, în funcție de circumstanțele în care se desfășoară actul de limbaj, a ceea ce este oportun de ceea ce nu este oportun. Mai concret, în virtutea adecvării, violența discursivă poate fi judecată din perspectiva realizărilor *potrivit - nepotrivit, convenabil - inconvenabil, oportun - inoportun*. Dialectica acestor realizări poate forma, la rigoare, baza unei clasificări a fenomenelor de violență discursivă.

Înjurătura, prin violența ei inerentă, se potrivește cu felul de a vorbi al anumitor indivizi, convine mai ales receptorilor predispuși către vulgaritate și este oportună doar în anumite cadre socio-culturale⁵, însă același fapt de limbă nu e compatibil cu registrele culte (didactic, academic, diplomatic), nu convine urechilor delicate și nu ar trebui să își afle rostul în sferile de sus ale discursului. Mai departe, cuiva i se pare potrivit să insulte, și, uneori, așa cum se întâmplă în cazul anumitor tipuri

1 Paul Ricoeur, „Violence and Language”, Journal of French and Francophone Philosophy, vol. 10, no 2 (1998): 33 <http://jffp.pitt.edu/ojs/index.php/jffp/article/view/410/404>.

2 „Putem continua să considerăm ca adevăr formal, deși steril (engl. empty – n. r.), ideea că discursul și violența sunt contrariile fundamentale ale existenței umane”, Ricoeur, „Violence”, 40.

3 Rodica Zafiu, *Limbaj și politică* (București: Editura Universității din București, 2007), 218.

4 Eugen Coșeriu, „Deontologia și etica limbajului”, *Anuar de lingvistică și istorie literară* (tom XXXII, 1992-1993, A, Eugen Coșeriu, - *Prelegeri și conferințe*: 1994): 169.

5 Lars Andersson, Peter Trudgill, *Bad Language* (Cambridge, Massachusetts: Basil Blackwell, 1990), 53-66.

de dueluri verbale (de tipul *flyting*¹ sau *ritual insults*²), insulta este și convenabilă și oportună, dar, alteori, se dovedește, judecând după efectele produse, că violența nu e nici convenabilă, nici oportună. Altcuiva îi pare convenabilă apropierea de trivialitate și obscenitate, dar cadrul nu e nici potrivit, nici oportun³, iar individul devine pasibil de sancțiuni.

Violența aferentă unor acte de limbaj precum instigarea poate fi, de asemenea, interpretată din perspectiva realizărilor *potrivit – nepotrivit, convenabil – inconvenabil, oportun – inoportun*. Ceea ce lucrătorului îndemnat să înceteze lucrul și să protesteze vehement i se pare potrivit, convenabil și oportun, patronului îi apare ca instigare nepotrivită, inconvenabilă și inoportună.

Exemplele sugerează că eforturile de categorizare a fenomenelor de violență este *relativ*. Cineva sau ceva este considerat violent numai prin prisma raportării la altcineva sau altceva, considerate altcumva și din perspective diverse: temporală, geografică, socio-culturală⁴ ș.a. În virtutea relativității care guvernează judecățile asupra violenței de limbaj, o cercetare realizată cu mijloacele retoricii, pragmaticii și stilisticii nu are decât de câștigat.

Înscrisă în *perspectivă retorică*, conjuncția *violență – discurs* se dezvoltă mai cu seamă prin *patos*⁵. Răscolirea pasiunilor are mare forță discursivă. Quintilian demonstrează că în discursul animat de patos nu faptele interesează, ci abilitatea oratorului de a le înfățișa ca și cum ar fi luat parte la săvârșirea lor: „Numai focul dă naștere incendiului; numai lichidul umezește; nici o substanță nu dă alteia culoarea pe care nu o are ea însăși. Așadar, trebuie, (...) să fim emoționați noi înșine înainte de a încerca să emoționăm pe alții”⁶. Oratorul care știe să creeze rezonanța emoțională cu auditoriul trebuie să fie înzestrat cu imaginație, cu darul de a ilustra și cu priceperea de a reliefa. Răscolirea pasiunilor poate eșua, dacă actorul discursiv nu reușește să atingă starea pe care dorește să o transmită: „Căci numai imitând jalea, mânia, indignarea putem deveni chiar ridicoli, dacă vom potrivi bine numai cuvintele și fizionomia, nu și sufletul”⁷.

Sușținând că *discursul violent este un discurs de tip patetic*, urmărim distincția trasată de Quintilian între *patos* și *etos*. *Patosul* se dezvăluie prin stări afective violente, *etosul*, prin stări calme și ordonate. „În prima specie”, notează Quintilian, „pornirile sînt vehemente; în a doua domoale; primele poruncesc, acestea din urmă conving; unele au o eficacitate mai mare în a provoca o emoție puternică, celelalte

1 Termenul denumește concursurile de insulte și înjurături la care luau parte reprezentanții nobilimii, mai cu seamă ai aristocrației scoțiene, în perioada de început a Renașterii. Pentru detalii, Geoffrey Hughes, *An Encyclopedia of Swearing. The Social History of Oaths, Profanity, Foul Language and Ethnic Slurs in the English-speaking World* (New York, London: M. E. Sharpe, 2006), 173 - 177.

2 William Labov, „Rules for Ritual Insults”, *Language in the Inner City: Studies in the Black English Vernacular* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972), 297-353.

3 Timothy Jay, „Free Speech and Censorship”, *Cursing in America. A Psycholinguistic Study of Dirty Language in the Courts, in the Movies, in the Schoolyards and on the Streets* (Philadelphia, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company: 1992), 195 – 234.

4 O cercetare interesantă și bogată asupra atitudinilor față de tipurile stigmatizate de uz lingvistic, sprijinită pe teza că reacțiile față de anumite fenomene lingvistice depind de anumite practici și modele culturale, este realizată de Edwin Battistella, *Bad Language: Are Some Words Better than Others ?* (Oxford: Oxford University Press, 2005). Într-o altă lucrare, în care sunt examinate efectele culturale ale politicilor de cenzură care au determinat, în societatea britanică, atitudinile moderne față de limbajul vulgar, se fixează răscrucea în veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea, perioadă în care discursul purist a devenit un discurs al puterii: Tom McNery, *Swearing in English. Bad Language, Purity and Power from 1586 to the Present* (London and New York: Routledge, 2006).

5 „Patosul constă, aproape în întregime, din mânie, ură, teamă, antipatie, milă”, Quintilian, *Arta oratorică*, traducere de Maria Hetco (București: Minerva, 1974, vol. II), 151.

6 Quintilian, *Arta*, vol. II, 154.

7 Quintilian, *Arta*, vol. II, 153.

pentru a naște bunăvoință”¹. Se pot, în consecință, deosebi două categorii de discurs patetic: a) discursul în care patosul este *autentic* și b) discursul în care patosul este *gratuit, parazit*.

Considerată din *unghiul pragmaticii*, violența discursivă trebuie corelată cu principiile pragmatice ale comunicării, cooperarea², politețea³ și relevanța⁴. Violența discursivă are, principial vorbind, natură uzurpatoare. Cele mai importante mize ale violenței de limbaj sunt denaturarea, defavorizarea sau pulverizarea altor tipuri de discurs, prin discreditare, destabilizare sau dislocare, în favoarea legitimării propriului tipar. Maximele principiului cooperării, cantitatea⁵, calitatea⁶, relația⁷ și maniera⁸ sunt tensionate în grade diferite, pentru a se încerca legitimarea violenței. Contorsiunile cele mai evidente le suferă maximele calității și manierei. În cazurile extreme de violență discursivă, sub presiunea separărilor maniheiste, dezideratul calitativ al adevărului este restrâns la „adevărul meu/ nostru” care contrastează inevitabil cu „vorbele (mincinoase) ale celui alt/ celor alți” iar idealul clarității, coerenței și conciziei este aservit unei transformări majore de rol: actorul discursiv se erijează în acuzator, fie în ipostază *activă*, de agent al acuzării, fie în ipostază *reactivă*, de victimă devenită acuzator.

Violența discursivă nu promovează cooperarea cu, ci descompunerea modelelor și practicilor discursive concurente, pe care, într-un fel sau altul, le situează sub semnul eșecului ori le neagă. De aceea trebuie luată în considerare și chestiunea (im)politeții.

Conform modelului socio-pragmatic propus de Leech, maximele principiului politeții (tactul, generozitatea, modestia, aprobarea, acordul și simpatia) sunt descrise în limitele unei scale dezvoltate pe baza raportului *cost-beneficiu*⁹. Un act de limbaj poate fi mai mult sau mai puțin politicos, în funcție de „costurile” și „bene-

1 Quintilian, *Arta*, vol. II, 148.

2 Paul Grice, „Logic and Conversation” în Peter Cole, Jerry Morgan (editori), *Syntax and Semantics*, vol. 3, *Speech Acts* (New York: Academic Press, 1975), 41-58.

3 Din multitudinea de studii privind politețea, evidențiem doar următoarele lucrări de referință: Penelope Brown, Stephen C. Levinson, *Politeness: Some Universals in Language Usage* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), Geoffrey N. Leech, *Principle of Pragmatics* (London, New York: Longman, 1983) și Jonathan Culpeper, *Impoliteness: Using Language to Cause Offence* (Cambridge: Cambridge University Press, 2011).

4 Dan Sperber și Deirdre Wilson, *Relevance. Communication and Cognition* (Oxford: Blackwell Publishing, 1995).

5 Prin maxima cantității, Grice conceptualizează dezideratul echilibrului informativ: „Oferă numai informația care ți se cere”, Grice, „Logic”, 45.

6 Prin maxima calității, Grice se raportează la idealul de a spune numai adevărul: „Rostește adevărul”, Grice, „Logic”, 46.

7 Prin maxima relației, Grice problematizează relevanța intervențiilor discursive: „Fii pertinent”, Grice, „Logic”, 46. În *Relevance*, Sperber și Wilson demonstrează că această maximă poate fi ridicată la rang de principiu. În accepția celor doi cercetători, relevanța are o dimensiune cognitivă și o dimensiune comunicativă. În rezumat, un enunț este pertinent dacă generează un efect cognitiv pozitiv, adică dacă produce schimbări în universul de cunoaștere al receptorului. Relevanța este direct proporțională cu efectul cognitiv dezvoltat și invers proporțională cu efortul de înțelegere depus de receptor. Mai simplu, spus, un enunț are relevanță scăzută dacă cineva depune efort mare de înțelegere dar efectul cognitiv pozitiv al procesului de înțelegere este mic.

8 În maxima manierei sunt cuprinse mai multe deziderate ale intervențiilor discursive: „Evită obscuritatea și ambiguitatea, exprimă-te concis și clar”, Grice, „Logic”, 46.

9 Maxima *tactului* presupune micșorarea „costurilor” discursive ale interlocutorului, concomitent cu mărirea „beneficiilor” acestuia. Maxima *generozității* implică creșterea „costurilor” și scăderea „beneficiilor” sinelui. Maxima *modestiei* implică minimalizarea elogioasă a sinelui în favoarea creditării elogioase a celui alt. Maxima acordului și maxima simpatiei sunt maxime ale reciprocității. Maxima *acordului* se întemeiază pe diminuarea dezacordului între interlocutori, iar maxima *simpatiei* presupune reducerea antipatiei între actanți, Leech, *Principles*, 104 - 151.

ficiile" resimțite de participanții la conversație („sinele” și „celălalt”). Dacă „beneficiile” celuilalt cresc concomitent cu scăderea „costurilor”, politetea interacțiunii verbale crește. Dacă scad „beneficiile” celuilalt, crescându-i, în schimb, „costurile”, politetea interacțiunii verbale descrește.

Includerea violenței de limbaj în limitele raportului valorificat de Leech arată că proferarea de injurii devalorizează dramatic „beneficiile” interlocutorului, concomitent cu multiplicarea „costurilor” acestuia. Mai poate fi vorba de politete ? Studiile asupra mai multor specii de discurs conflictual au arătat că acestea își dezvoltă identitatea prin suspendarea maximelor politetii¹. Manifestările discursive ale violenței sau, mai precis, strategiile menite să submineze, prin vehemență, tactul, să creeze impresia falsă de toleranță și modestie, să îngreuneze negocierea unui acord comunicativ între participanții implicați într-o anume interacțiune verbală sau să sporească rivalitatea, neîncrederea, tensiunile și dușmănia dintre actorii discursivi oferă prilejul de a comenta că cine practică violența discursivă este nu doar nepolitic, ci și iresponsabil și periculos.

Deosebind, în planul discursului, *conflictul de violență*, prin prisma faptului că violența discursivă are natură conflictuală, însă discursul conflictual nu este numai deocamdată un discurs al violenței, se poate aprecia că unele specii de discurs violent poartă numai aparența mărcilor politetii, dar, în esență, sunt investite cu forța impolitetii. Această deghizare confirmă validitatea deosebirii între actele de limbaj inerent agresive, al căror potențial violent se manifestă *direct*, și actele de limbaj în care violența este reprezentată și al căror potențial ofensator se dezvoltă în chip *indirect, mascat*.

Este violența discursivă pertinentă ? La această întrebare delicată nu se poate oferi, deocamdată, un răspuns clar. Impolitețea, arată Culpeper, este un domeniu de cercetare interdisciplinar care poate fi abordat cu mijloacele mai multor științe social-umane (istorie, psihologie, sociologie, drept, politologie, lingvistică etc.)². Cercetarea violenței se situează în arealul comun al aceluiași discipline iar o sinteză transdisciplinară nu se află încă la dispoziția specialiștilor. Cuvântul de ordine care se potrivește cel mai bine încercărilor de evaluare a agresivității, în general, și a violenței de limbaj, în particular, este prudența. Multitudinea de factori implicați face foarte dificilă o judecare fără echivoc a pertinentei actelor de violență verbală și nu numai. În consecință, certitudinile prezentului nu permit formularea de concluzii categorice. Este cert că violența de limbaj are caracter intențional, în sensul că este orientată spre atingerea unor scopuri mai mult sau mai puțin legitime. La fel de cert este că violența de limbaj are caracter performativ, adică tinde să schimbe, și, adesea, chiar transformă orizontul de cunoaștere, de limbaj și de acțiune al ființelor umane. În fond, singura mărturie mai solidă pe care o avem despre pertinența violenței este aceea că societatea depune eforturi consistente pentru limitarea proliferării fenomenelor de violență, prin îngrădirea și reprimarea, uneori violentă, a actelor violente.

Identificat încă din Antichitate, izvorul afectiv al violenței de limbaj poate fi studiat cu *mijloacele stilisticii*. Încă de la Aristotel se știe că stările afective influențează judecata asupra unui fenomen sau altul³. Transpusă discursiv, emoția, reală sau simulată, este generatoare de expresivitate. Mai mult decât atât, limba pune la dispoziția vorbitorilor un inventar variat de unități apte să concretizeze, în planul

1 Un inventar al speciilor de discurs în care impolitețea ocupă locul central este realizat de Johnathan Culpeper, Derek Bousfield și Anne Wichmann, „Impoliteness revisited: with special reference to dynamic and prosodic aspects”, *Journal of Pragmatics* 35 (2003) 1545-1579. Amintim, cu titlu de exemplificare, interacțiunile verbale din timpul antrenamentelor militare, discursul parlamentar, unele forme de talk-show etc.

2 Jonathan Culpeper, *Impoliteness*, 3.

3 Aristotel, *Retorica*, traducere de Maria-Cristina Andrieș, (București: Editura Iri, 2004), 189.

vorbirii, universul emoțiilor. Nu doar emoția este responsabilă pentru generarea unor fenomene de violență de limbaj. Fantezia, al doilea mare izvor al faptelor de stil ocupă, de asemenea, o poziție centrală în potențarea expresivității verbale. Quintilian prezintă în chip strălucit solidaritatea între emoții și fantezie. Dacă nu este ingenuă, o stare afectivă poate fi, grație fanteziei, re-produsă¹. Ca „hoinăreală a spiritului”, fantezia reflectă unitatea dintre dimensiunea cognitivă a ființei umane și dimensiunea ei afectivă.

În analiza faptelor de violență discursivă este, prin urmare, necesară realizarea unei distincții între *mărcile stilistice implicite* (embleme expresive constituite prin tradiție, (re)cunoscute și folosite ca atare de vorbitori) și *mărcile stilistice explicite* (embleme expresive create prin forța personalității discursive a emițătorului)². Valorificarea acestei deosebiri ne permite să afirmăm 1) că actele de limbaj agresive în sine sunt purtătoare de expresivitate implicită, fiind, prin tradiția uzului, fixate conștiința maselor de vorbitori, și 2) că actele de limbaj în care violența este reprezentată discursiv sunt mai degrabă purtătoare de expresivitate explicită, întrucât aceste acte discursive sunt creații individuale ale vorbitorilor, nu bunuri lingvistice ale comunității. Prin exemplificare, înjurăturile, blestemele, termenii vulgari se înscriu în categoria unităților cu expresivitate implicită, în timp ce instigarea se poate dezvolta ca act de limbaj indirect, purtător de expresivitate explicită.

Pe de altă parte, rolurile emblemelor stilistice dintr-un discurs deschid drumul spre o clasificare funcțională; există mărci de *identitate* (de identificare), definite ca ansamblu de trăsături expresive prin care se asigură identitatea stilistică a discursului și mărci *descriptive* (de caracterizare), înțelese ca serii de proprietăți expresive care contribuie la scoaterea în relief a unui profilului stilistic discursiv³. Între mărcile de identitate ale violenței de limbaj includem recursul la cuvinte injurioase, întrucât ele se numără printre resursele lingvistice tipice ale agresivității, dar arhitectura expresivă denigratoare concepută de creatorul unui discurs poate fi dezvoltată atât prin folosirea resurselor lingvistice ale violenței cât și prin întrebuințarea altor categorii de resurse lingvistice și extralingvistice, fiind, în consecință, nu atât o reflectare a identității stilistice a discursului, cât o reliefare a unei atitudini stilistice⁴.

II. Exemplificări.

Violența și politica sunt realități învecinate și înlănțuite. Violența de acțiune și de limbaj sunt în parte generate de dinamica internă a grupurilor de indivizi și a nevoilor acestora⁵, iar grupările, partidele și organizațiile politice nu fac excepție de la regula respectivă. De fapt, natura practicilor de violență tolerate de politic variază în acord cu parametrii majori ai oricărui fenomen cultural omenesc: timp, spațiu, organizare socială, istorie, mentalitate ș.a. Ca și în cazul fenomenelor religioase edificate pe fundamentele violenței, practicile violente aflate sub patronajul sau în proximitatea vieții politice tind să devină ritualizate, prin dobândirea de valori simbolice. O paradă militară nu este atât o defilare cu soldați costumați impecabil, cât și un modalitate ritualică eficientă de a propaga atributele violenței: energie, forță, putere, superioritate. Regimurile totalitare valorifică plenar astfel de configurații simbolice. În orice regim totalitar, violența este mai mult decât o armă, ea

1 Quintilian, *Arta*, vol. II, 154-155.

2 Dumitru Irimia, *Introducere în stilistică* (Iași: Polirom, 1999), 57.

3 Irimia, *Introducere*, 65-73.

4 Tudor Vianu, „Atitudinea stilistică”, în *Studii de stilistică* (București: Editura Didactică și Pedagogică: 1968), 35-40.

5 Paul Chilton, *Analysing Political Discourse. Theory and Practice*, (London, New York: Routledge, 2004), 128.

devine însăși substanța prin care se legitimează, se impune și se întreține autoritatea ideologicului¹, putându-se vorbi de violență structurată, instituționalizată și dirijată.

În sistemele pluripartite, violența are doar caracter potențial, relația între violență și politic nemaifiind de contopire, ca în cazul totalitarismului, ci de reciprocitate: violența animă politicul iar politicul tolerează practicarea violenței în limite variate de la caz la caz. Acest fapt derivă, așa cum demonstrează studiile de tip cognitiv, din însăși modul de a concepe natura și funcțiile politicului. În discursul politic din S.U.A., observă Kővecses, una din metaforele conceptuale de largă circulație este „POLITICS IS WAR”². Domeniul-țintă al vieții politice este structurat metaforic în termenii unui domeniu-sursă, războiul. Formațiunile politice sunt conceptualizate ca grupările militare, șefii de partide ca lideri militari, membrii ca soldați, dezbaterile politice ca bătălii, ideile ca arme, succesele și eșecurile politice ca victorii și înfrângeri. Acest tip de conceptualizare funcționează și în discursul politic românesc. Interogarea arhivei electronice a dezbaterilor din Parlamentul României (disponibilă la adresa www.cdep.ro), atestă recurența în intervențiile discursive ale membrilor partidelor parlamentare a unor termeni și enunțuri prin care se evidențiază forța și relevanța metaforei conceptuale POLITICA E O BĂTĂLIE: a) confruntarea propriu-zisă: *luptă, bătălie, război*³; b) armele: *arme, a bombarda*⁴; c) trupele: *soldați*⁵, d) liderii și strategia: *duel, aghiotanți*⁶ etc. O astfel de schematizare sugerează că discursul politic se hrănește cu resursele metaforice ale imaginarului violent. Imaginarul agresivității este potențat de practicile discursive ale violenței.

Un inventar sumar al resurselor lingvistice întrebuintate în discursul parlamentar românesc din ultimul deceniu evidențiază preferința pentru *actele de limbaj inerent agresive, cu expresivitate implicită și potențial violent direct*, ceea ce demonstrează că violența de limbaj este conștientizată⁷, dar nu asumată. Se practică discursul josnic, injurios, centrat pe desființarea individului și a imaginii sale publice, prin: a) insultare⁸ și calomniere⁹: este ridiculizată înfățișarea fizică, se aduc ofense inteli-

1 Michael Geyer, Sheila Fitzpatrick (editori), *Beyond totalitarianism. Stalinism and Nazism Compared* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009).

2 Zoltán Kővecses, *Metaphor. A Practical Introduction* (Oxford: Oxford University Press, 2010), 68, 122 – 123.

3 „Trebuie stabilit cu promptitudine și seriozitate prioritățile țării noastre, mai exact tranșarea unei probleme care ne definește inacțiunea politică. Europa sau *războiul dintre noi?*”, Călin Potor, PNL, Ședința Camerei Deputaților din 8 februarie 2011, accesat 6.10.2011.

4 „Pe termen lung, *proiectul de revizuire a Constituției* pe care l-a promovat Traian Băsescu urma să *constituie* (...) o *armă electorală puternică* prin care PDL și președintele urmau să atace opoziția cu teme (evident false) precum „PNL și PSD ignoră voința poporului” (...) *Bombardarea zilnică a populației* cu astfel de teme ar fi dus până la urmă la „convingerea” unor nehotărâți”, Gigel-Sorinel Știrbu, PNL, Ședința Camerei Deputaților din 7.06.2011.

5 „Prin proiectul nostru, al USL, propunem diminuarea numărului de parlamentari, cu păstrarea celor două camere, alegerea parlamentarilor printr-un singur tur de scrutin și interzicerea migrației politice, care a fabricat *soldați-mutant în slujba puterii*”, Dorel Covaci, PSD, Ședința Camerei Deputaților din 7.06.2011, accesat 6.10.2011.

6 „Ca orice comandant de oști, Blaga și Băsescu nu se duelează în mod direct, ci îi lasă pe „*aghiotanți*” să ducă greul războiului”, Dumitru Chiriță, PSD, Ședința Camerei Deputaților din 10.05.2011.

7 Pot fi amintite, în acest sens, intervențiile unor parlamentari care condamnă violența discursului politic actual, în genere, și a discursului parlamentar, în special: Mario Ovidiu Oprea, PNL, „*Puterea limbajului*”, Ședința Senatului din 12.02. 2007, accesat 1.10.2001; Mircea-Gheorghe Drăghici, PSD, „*Derapajele din limbajul politic contemporan*”, Ședința Camerei Deputaților din 6.09.2011;

8 „ce am fost și ce-am ajuns! De la căpeteniile neamului: Burebista, Gelu, Vlad, Ștefan sau Mihai, la *căpetenia de pirați, matrozul machitor și bordelist Traian - Hâc! - Băsescu*”, Laurențiu Nistor, PSD, Ședința Camerei Deputaților din 9.11.2010.

9 „*acest scopete a fost ministrul CDR-ist al economiei. Ce isprăvi a făcut ? Multe, el lua șpagă sub semăntură proprie* (...) după care, a doua zi, dispunea oprirea furnizării energiei electrice

genței, moravurilor și conduitei individuale, se practică umilirea membrilor familiei, se colportează aluzii jignitoare; b) întrebuintarea de calificative peiorative și imprecații¹, preferându-se adresarea directă, pe un ton superior, profund disprețuitor; c) folosirea unor fapte de limbă aparținând registrului trivial²; d) instigarea la violență fizică, însoțită de aluzii licențioase³, tehnică de atac la persoană ce mimează discursul machist, bulevardier; e) recursul la termeni și expresii din argou⁴, argotismele din discursul parlamentar⁵ fiind fapte de limbă din stratul argotic comun⁶, preluate, deci, din vorbirea maselor; f) atribuirea de porecle⁷ și supranume⁸, fenomen de sorginte populară cu un potențial ofensator remarcabil, adoptat pentru a discredită și caricaturiza adversarii politici; g) atacuri asupra numelui⁹; deformarea antroponimică¹⁰ este, în cazurile extreme, de o violență deosebită, prin efectele depreciative pe care generează, și își are originea în conștiința că schimonosirea numelui prejudiciază imaginea publică și prestigiul social al purtătorului; h) citarea altor acte de limbaj agresive în sine¹¹, tehnică de potențare a violenței de limbaj ce dezvoltă un continuu de expresivitate implicită a agresivității directe.

Tehnicile violente de atac din discursul parlamentar românesc actual evidențiază, pe de o parte, principalele embleme identitare ale unui discurs nepermis de agresiv și, pe de altă parte, dovedesc existența unei convergențe pragma-stilistice între grosolanie, vulgaritate și licențiozitate. Deplasată din zona ei naturală de

către Basarabia, pentru că, vezi-Doamne, frații noștri aveau o datorie (...). *Dar datoria noastră către cei de dincolo de Prut, cât valorează, animalule ?*", Costache Mircea, PRM, Ședința Camerei Deputaților din 11.10.2005.

1 „Cu borfașii ăștia vrea matrozul dezaxat să convingă țara că în doi ani și jumătate de mandat n-a putut lupta cu mafia și cu corupții, din cauza mea, fiindcă nu l-am lăsat noi sau PRM-ul? *Hai sictir!*", Costache Mircea, PRM, Ședința Camerei Deputaților din 8.05.2007.

2 „Drapelul României devine portocaliu cu mult negru, ziua națională a României este ziua de naștere a lui Traian Băsescu, imnul național al României este „Pușca și cureaua lată”, iar limba oficială este *nem tudom* limba română, *mânca-ți-aș!*", Vasile Popeangă, PSD, Ședința Camerei Deputaților din 7.06.2011.

3 „Alo! Dragi colegi, propun să punem mână de la mână și să-i dăm niște ciocane lui Avramescu. Dar dacă nu ne lasă Roberta? *Să-i dăm și ei...?!?* (...) În concluzie, *să-i luăm la ciocane!*", Adrian Solomon, Ședința Camerei Deputaților din 13.10.2009.

4 Domeniile noționale cu cea mai amplă reprezentare sunt: 1) infracționalitatea (furtul și corupția, în special): *blat, cașcaval, căpușar, ciordeală, combinație, combinator, a lua dreptul, mangleală, mititică, mînărie, pîrnaie, țepar, a țepui*; 2) discursivitatea „goală”: *abureală, băgător de strîmbe, caterincă, ciocu' mic, a pune botul, vrăjeală* și 3) tipurile umane: *agarici, botanist, combinator, jupîn, șmenar, machitor*.

5 Ioan Milică, „Argoul în discursul parlamentar” în Rodica Zafiu, Adina Dragomirescu, Alexandru Nicolae (editori), *Limba română. Controverse, delimitări, noi ipoteze* (vol. II, București: Editura Universității din București, 2010), 155-164.

6 Ioan Milică, *Expresivitatea argoului* (Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009): 45.

7 „*Urechilă-Meleșcanu* le-a încercat pe toate, fiind succesiv, comunist-fesenist-aperist, iar acum liberal.”, Petre Posea, PSD, Ședința Camerei Deputaților din 25.11.2003.

8 „ziua de 1 aprilie să fie declarată Zi de Sărbătoare Portocalie, iar premierul Emil Boc să fie desemnat *Păcăliciul Națiunii !*”, Andrei Dominic Gereș, PNL, Ședința Camerei Deputaților din 5.04.2011.

9 „Dacă noua clasă la care lucrează de zor Președintele cu ciracii lui și cu *intelectualii corupți și nevertebrați de teapa lui Pramatievici, Liicheanu ori Cretilin Avramescu* (subl. n.) și odioasa lui soție, ne-am procopsit”, Costache Mircea, PRM, Ședința Camerei Deputaților din 26.06.2007.

10 Ioan Milică, „Agresarea numelui în discursul public” în Daniel Șandru și Sorin Bocancea (coordonatori), *Mass-media și democrația în România postcomunistă* (Iași: Institutul European, 2011), 183-204.

11 „Eșalonul secund al PDL-ului a realizat deja că vor pierde războiul dus împotriva poporului român. Acest lucru este dovedit de fraza următoare, sper eu profetică, adresată de către un primar PDL lui Vasile Blaga: „*Să ai sânge în instalație, nu ca piticu', că ne ia dracu'*”, Dumitru Chiriță, PSD, Ședința Camerei Deputaților din 10.05.2011.

folosire (registrele inferioare ale suburbanului), această convergență se grefează pe modelele discursului public, formal și dă naștere unui hibrid discursiv inadecvat, virulent și inoportun. Totodată, trebuie remarcat că situarea actorului politic în câmpul simbolic al intoleranței față de alte modele discursive practicate în viața politică se produce sub pretextul necesității de a rosti adevărul, însă vehemența transformă discursul într-o diatribă sterilă, simptomatică pentru lipsa de relevanță a dialogului și a cooperării politice. Asemenea secvențe discursive au, de fapt, caracter parazitar întrucât reflectă alterarea solidarității și echilibrului care ar trebui să caracterizeze raportul expresie-conținut în comunicarea politică. De cele mai multe ori, aceste ipostaze ale violenței de limbaj se fixează în jurul unor teme realmente importante dar care, prin reluare și măcinare excesivă, devin simple marote discursive: falimentul politic, manipularea, corupția, conspiraționismul, despotismul. Întrebuințată nechibzuit și iresponsabil, arma teribilă a violenței distruge chiar discursul care o întreține.

BIBLIOGRAFIE

- ANDERSSON, Lars, TRUDGILL, Peter, *Bad Language* Cambridge, Massachusetts, Basil Blackwell, 1990.
- ARISTOTEL, *Retorica*, traducere de Maria-Cristina Andrieș, București, Editura Iri, 2004.
- BATTISTELLA, Edwin, *Bad Language: Are Some Words Better than Others ?*, Oxford University Press, 2005.
- BROWN, Penelope, LEVINSON, Stephen, *Politeness: Some Universals in Language Usage*, Cambridge University Press, 2004.
- CHILTON, Paul, *Analysing Political Discourse. Theory and Practice*, London, New York, Routledge, 2004.
- COȘERIU, Eugen, „Deontologia și etica limbajului”, *Anuar de lingvistică și istorie literară*, tom XXXII, 1992-1993, A, Eugen Coșeriu, - *Prelegeri și conferințe*: 1994.
- CULPEPER, Jonathan, *Impoliteness: Using Language to Cause Offence*, Cambridge University Press, 2011.
- CULPEPER, Johnathan, BOUSFIELD, Derek, WICHMANN, Anne, „Impoliteness revisited: with special reference to dynamic and prosodic aspects”, *Journal of Pragmatics* 35 (2003) 1545-1579.
- GEYER, Michael, FITZPATRICK, Sheila (eds.), *Beyond totalitarianism. Stalinism and Nazim Compared*, Cambridge University Press, 2009.
- GRICE, Paul, „Logic and Conversation” în Peter Cole, Jerry Morgan (editori), *Syntax and Semantics*, vol. 3, *Speech Acts*, New York, Academic Press, 1975.
- HUGHES, Geoffrey, *An Encyclopedia of Swearing. The Social History of Oaths, Profanity, Foul Language and Ethnic Slurs in the English-speaking World*, New York, London, M. E. Sharpe, 2006.
- IRIMIA, Dumitru, *Introducere în stilistică*, Iași, Polirom, 1999.
- JAY, Timothy, *Cursing in America. A Psycholinguistic Study of Dirty Language in the Courts, in the Movies, in the Schoolyards and on the Streets*, Philadelphia, Amsterdam, John Benjamins Publishing Company: 1992.
- KÖVECSES, Zoltán, *Metaphor. A Practical Introduction*, Oxford University Press, 2010.
- LABOV, William, „Rules for Ritual Insults”, *Language in the Inner City: Studies in the Black English Vernacular*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972.
- LEECH, Geoffrey N., *Principle of Pragmatics*, London, New York, Longman, 1983.

- MILICĂ, Ioan, „Argoul în discursul parlamentar” în Rodica Zafiu, Adina Dragomirescu, Alexandru Nicolae (editori), *Limba română. Controverse, delimitări, noi ipoteze*, vol. II, Editura Universității din București, 2010.
- MILICĂ, Ioan, *Expresivitatea argoului*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009.
- MILICĂ, Ioan, „Agresarea numelui în discursul public” în Daniel Șandru și Sorin Bocancea (coordonatori), *Mass-media și democrația în România postcomunistă*, Iași, Institutul European, 2011.
- McENERY, Tom, *Swearing in English. Bad Language, Purity and Power from 1586 to the Present*, London, New York, Routledge, 2006.
- MIETHE, Terance D., HONG Lu, *Punishment: A Comparative Historical Perspective*, Cambridge University Press, 2005.
- SCHMIDT, Bettina E., SCHRÖDER, Ingo W. (eds.), *Anthropology of Violence and Conflict*, London, Routledge, 2001.
- QUINTILIAN, *Arta oratorică*, traducere de Maria Hetco, 3 vol., București, Minerva, 1974.
- RICOEUR, Paul, „Violence and Language”, *Journal of French and Francophone Philosophy*, vol. 10, no 2 (1998): 33.
- SPERBER, Dan, WILSON, Deirdre, *Relevance. Communication and Cognition*, Oxford, Blackwell Publishing, 1995.
- VIANU, Tudor, *Studii de stilistică*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1968.
- ZAFIU, Rodica, *Limba și politică*, Editura Universității din București, 2007.

Oare există un sfârșit!?

Instituționalizarea violenței politice.

■ ANDREEA GEORGIANA RABOJ

[The University of Bucharest]

■ ALEXANDRA CORINA NICOLAU

[The University of Bologna]

Abstract

The aim of this paper is to present the different types of situations in which violence is used as a political tool both from a historical and philosophical-political perspective. It gives an insight on the genuine dilemma of violence and the political use of it.

Keywords

violence; state; government;
democracy; totalitarian regimes;
legitimacy; control; people; civil
society; law and order

Violența ca arma politică este o mișcare eficientă, cu un efect letal asupra unor generații demult apuse, prezente și de ce nu viitoare. Istoria a dovedit că violență este ucigătoare, poate asupra un trib, un popor, o națiune, un continent, poate da naștere unor ideologii, idei sau forme de supraviețuire. Exemplele sunt multiple, încât trecutul istoric de multe ori iartă violența, reliefând mereu condiția umilă a judecății umane, deseori justificată de o gândire îngustă, mereu periferică, înclinând spre sălbăticie și barbaritate. Au urmat primii stimuli de emancipare, s-a recurs mereu la mișcări violente pentru impunerea unor regimuri, forme de guvernământ, simboluri, religii sau personaje devenite apoi personalități istorice. Violența a dat naștere unor monștri istorici, a strivit în picioare demnitatea unei omeniri, a unui secol istoric, regăsindu-se în propagandă, în limbaj, gesturi și atitudine¹.

A construit fortărețe, a delimitat pământul, a selectat națiuni, a îngenuchiat popoare, a transformat pacea în simbolul războiului, a pus stăpânire pe rațiunea umană, a eliminat idei, opinii, a strângulat fiorul libertății. Până la apariția primelor democrații, longevitatea tuturor formelor de guvernământ

¹ Chiara Volpato, *Deumanizzazione. Come si legittima la violenza*, (Universale Laterza, 2011), 20.

s-a bazat pe diverse forme de violență, pentru a colma barbaritatea popoarelor, pentru a-și impune suveranitatea. Imperiul Roman și-a justificat actele de barbarie pentru a mântui popoarele nomade prin a le deschide calea către civilizație și a impus creștinismul prin cruciade. În schimb, istoria a iertat barbaritatea Imperiul Roman, elogiind pentru ceea ce a oferit Europei, când de fapt Europa a clădit istoria Imperiului Roman, asuprind popoare. Mișcările violente au avut întotdeauna efectul scontat. Dacă violența nu ar fi avut urmări, nu ar mai fi fost folosită drept armă de propagandă politică.

Dictaturile au fost acele forme de guvernământ care au recurs cel mai des la violență și teroare. Doar în acest mod, timpul istoric își poate explica longevitatea formelor dictatoriale. Violența poate impune o formă de guvernământ, un stat, o clasă politică, simboluri și idei, căci nimeni nu se va împotrivi violenței, aceasta transformând vocea unui popor într-un mut obedient.

Violența a avut întotdeauna scopul de a intimida, nu a ezitat niciodată în a-și atinge obiectivul de a opri libertatea gândului, de a fi o contrapondere pentru cine îndrăznește să se opună, a dat naștere unui efect reversibil ce nu poate fi oprit.

Este violența un act al terorismului? Violența pentru a deveni terorism trebuie să fie politică, (Weisbound și Roguly, 1977).¹, acesta este răspunsul cel mai plauzibil.

Repudierea violenței trebuie să fie una absolută pentru că amenință integritatea fizică a fiecărei ființe umane, a demnității, a tuturor drepturilor inviolabile care le asigură tutela și garanția juridică. Periclitează mediul, limitele, modalitățile de exercitare a puterii, atât statale, economice, sociale cât și culturale.

Cine luptă împotriva violenței? Toți cei care au curaj să lupte împotriva unui sistem violent, împotriva unei corupții statale, împotriva unor idealuri neîmpărtășite. Cât de legitim este să răspunzi violenței cu aceeași monedă? Atunci când instrumentele constituționale nu își pot face datoria, când legea este aplicată doar în avantajul perpetuării violenței, care poate compromite integritatea fizică a oricărei ființe umane, demnitatea, chiar și prin abolirea drepturilor inviolabile, în această situație nu va mai exista posibilitatea asigurării garanției juridice.

De mai bine de două secole, constituționalismul luptă împotriva puterii, indiferent de forma sa, impunând celor care dețin puterea, de a o folosi doar în mod legitim, numai în formele sale legale. Este o realizare a civilizației aceea de a impune puterii de a se legitima și de a răsturna diversele apartenențe, surse, derivării ale puterii nelegitime prin constituirea statului încă din incipit.

Mizăm pe un triumf constituțional utopic, mistificat, contestat, înșelat. Dar în numele său, folosit în mod curent, dacă devine efectiv, și este aplicat, vine în sprijinul celor oprimați, marginalizați, aflați în condiții precare pentru a satisface nevoile de viață, de muncă, pentru demnitatea și viitorul acestora. Din punct de vedere istoric violența a fost arma puterii, folosită încă în prezent aceasta va continua în a fi utilizată și în viitor.

Violența este un sentiment meschin împotriva libertății gândului, prin violență se înțelege orice tip de abuz de putere și control². Chiar dacă democrațiile sunt fondate constituțional, totul este doar o utopie, pentru că nucleul de bază al unei democrații este exercitarea dreptului de vot și activismul cetățenilor în viața politică a propriei națiuni. Însă sunt din ce în ce mai puțini cei care cred în simțul civic, în puterea unui stat constituțional, având în spate un trecut istoric și în față un viitor umbrat de o economie șubredă care nu poate pune decât o singură întrebare. Care va fi următoarea armă politică a viitorului? Șubrezirea instituțiilor publice, lipsa credibilității, o economie în continuu regres, o clasă politică apostrofată și blamată,

1 Gabriel Ion Olteanu, Adrian Iacob, Mirela Gorunescu, *Metodologie Criminalistică - Structurile infracționale și activitățile*, (București: Ed. AIT LABORATORIES S.R.L., 2008).

2 Vincenzo Ruggiero, *La violenza politica. Un'analisi criminologica*, (Laterza, 2006), 34.

un sistem de valori invers proporțional cu cel al non valorilor, o criză a identității. Răspunsul va fi același: violența!

Atunci cand impasul istoric s-a produs a fost folosită acea armă politică numită violența care a determinat o dezinfectare socială. Exemplele ar fi multiple, dar cele mai elocvente sunt cele două războaie mondiale.

Din păcate, instituțiile democratice sunt ca niște fortărețe, rezistă doar dacă garnizoana este eficientă, în cazul acesta ganizoana este formată din guvernatori și guvernați. Guvernatorii ar trebui să aplice o politică responsabilă însoțită de o justiție distributivă și aplicată, care să elimine cea mai mică formă de violență, înțeleasă greșit drept formă autoritară, pentru că violența nu va produce niciodată justiție, este doar o iluzie. Aceasta atentează în a elimina autoritatea constituțională. Va găsi întotdeauna oportunitatea și momentul decisiv pentru a se manifesta.

Regimurile constituționale sunt cele mai puțin permissive în fața violenței, cel puțin teoretic. Dar pe de altă parte, sunt acele regimuri neconstituționale, abuzive, totalitare care conturează foarte bine violența ca armă politică¹. Chiar dacă, într-o democrație, utilizarea politică a violenței în afara statului este, de regulă, condamnată, anumite perioade (rezistența în fața ocupației naziste) sau anumite grupuri sociale (proletariatul, la începutul secolului XX) au creat teorii ale violenței, justificăte prin măreția sau urgența cauzei de apărare.

În schimb, liniștea presupusă a sistemelor socialiste a fost dezmințită de agresivitatea celor două variante majore ale totalitarismului: Uniunea Sovietică și Germania nazistă.

Regăsim în definiția regimului fascist, în afara cultului dedicat tinerilor, considerat un instrument pentru a constitui marea națiune prin intermediul războiului și al muncii, cultul dedicat Romei antice, ce elogiaza tradiția și identitatea, apoi cultul omului de stat, al autorității și în cele din urmă cultul violenței, ce glorifică agresivitatea, plecând de la o degenerare a gândului lui Sorel². Mai mult Nietzsche, tratează cu exaltație violența ca un mijloc de soluționare a conflictelor și ca armă politică.

Folosirea violenței și a intimidării pentru a menține controlul politic pentru aceste regimuri politice este, de asemenea, o confirmare a faptului că cel care comite actul violent nu are nicio pretenție legitimă la putere. Pe de o parte, guvernul care folosește violența ca o modalitate de a menține controlul său, în vigoare legitimează violența ca mijloc de transfer de putere, și de multe ori trebuie să continue să escaladeze nivelurile de violență pentru a rămâne la putere³.

Conform datelor prezentate de Amnesty International, începând cu al Doilea Război Mondial, folosirea violenței prin molestare fizică și anume violul, ca armă politică a atins o importanță strategică și a devenit o reală strategie militară. Date confirmate și de cercetătorii, într-un editorial în revista britanică Medical Journal, care raportează rezultatele unei cercetări recente în Republica Democrată Congo.

Conform acestora violul⁴ ca armă de război, a reprezentat un instrument specific de teroare în conflictele din anii '90 în Europa. Cu ocazia Zilei Mondiale dedicată violenței împotriva femeilor, a fost publicat un document referitor la cazul din Bosnia și Herțegovina.

În Bosnia, în timpul războiului, naționaliștii sârbi au perfecționat această „crimă spontană,” au transformat violul într-o strategie clară, planificată și coordonată. Pentru prima dată în istoria războiului, violurile din Bosnia și Herțegovina au devenit parte a unei strategii politice confirmate precedată de cea militară.

1 Ezio Cecchini, *Storia della violenza politica*, (Mursia, 1994), 56.

2 Angelo Ventrone, *La seduzione totalitaria. Guerra, modernità, violenza politica*, (Donzelli, 2003), 123.

3 E. Canetti, *Massa e potere* (Adelphi-Milano, 1981), 50.

4 Genziana Brullo, Franca Romano, *Studi sullo stupro. La pratica della verità* (Aracne, 2010), 45.

Jurnalista croată Seada Vranic, autoarea cărții „Breaking the Wall of Silence”¹, a fost printre primii care au constatat că violurile în masă nu au fost cazuri izolate, ci a fost o politică clară. În cartea sa, a adunat peste 300 de mărturii privind violurile comise împotriva femeilor din Bosnia și Herțegovina .

Lumea opiniei publice a fost revoltată de ceea ce s-a întâmplat în Bosnia. A fost într-adevăr un fenomen nou. Nu a fost doar violul în sine, violența sexuală a fost folosită ca armă politică bine planificată și executată sistematic.

Violurile și violența sexuală sunt în acest moment instrumente ale luptei politice și de represiune în Khartoum, Sudan. O serie de documente atestă o mulțime de abuzuri legate de hărțuirea sexuală și verbală săvârșite de oamenii securității partidului de guvernământ, considerate a fi vinovate doar pentru că au îndrăznit să participe la diverse demonstrații de stradă împotriva regimului care conduce țara din 1989.

În semn de protest au fost organizate o serie de manifestații împotriva regimului, acuzat de responsabilitățile sale istorice și politice în raport cu secesiunea din Sud, pentru corupția larg răspândită și nepotismul, lipsa de justiție, pentru incitare la ură și de divizare, pentru continuarea războiului în Darfur, pentru creșterea sărăciei, șomajului și pentru situația economică dezastruoasă.

Ca răspuns la aceste proteste au fost arestați mulți oameni, NISS, partidul de guvernământ a vizat mișcările studențești, universitățile și ziarele. Riscul de tortură a fost deja exprimat de către Amnesty International².

Crimele de natură sexuală, cum ar fi violul, hărțuirea, toate reprezintă un instrument nou în mâinile partidului aflat la putere împotriva celor care luptă pentru drepturile lor, față de cei care exprimă idei diferite în comparație cu cele ale sistemului, sau față de cei care luptă pentru dreptate și democrație. În anii nouăzeci, zeci de mii de femei au fost supuse violenței sexuale în Darfur, Sudanul de Sud și Munții Nuba, perioada anilor de conflict care a izbucnit în aceste regiuni. Violența este atestată de mărturii în scris ale administrației locale și internaționale.

O serie de organizații au făcut apel atenționând întreaga comunitate internațională să fie atentă și să nu rămână pasivă la aceste acte de cruzime care au la bază strategia politică impusă de guvern pentru degradarea demnității umane.

Împreună trebuie să construim pentru viitor și să dezvoltăm o cultură a păcii bazată pe non-violență, pe dialogul, respect reciproc și justiție socială, poate ar trebui să punem în practică doctrina non-violenței teoretizat de Mahatma Gandhi.

Puterea politică și insituirea violenței.

Controlând instrumentele de putere, armată, poliție și servicii de informații, guvernul are un avantaj asupra societății civile. Statul are obligația de a utiliza aceste instrumente de putere cu înțelepciune.

Atunci când guvernul folosește acest avantaj de putere pentru realizarea unor scopuri nelegitime este o încălcare a unei obligații sacre, a drepturilor fundamentale cât și un act de terorism împotriva populației.

Utilizarea violenței³ și a intimidării pentru a menține controlul politic reprezintă o recunoaștere a faptului că cel care comite asemenea acte nu are nicio preten-

1 Seada Vranic, *Breaking the wall of silence: the voices of raped Bosnia*, (Izdanja Antibarbarus, 1996), 1.

2 Amnesty International, *Rapporto Annuale 2010- Africa sub sahariana*, <http://www.amnesty.it/Rapporto-Annuale-2010/Sudan>.

3 Forma extremă a utilizării violenței de către putere este represiunea pusă la cale de regimurile totalitare. Aceasta se manifestă sub forma terorii generalizate (fizică, psihică, instituționalizată), prin presiune totală și brutalitate asupra obiectului puterii și adversarilor politici.

ție legitimă asupra puterii. De regula, folosirea violenței indică pierderea autorității politice și degradarea relațiilor de putere, respectiv înlocuirea raportului normal de conducere-supunere cu cel de dominare-subordonare, prin apelul la forța brută. Un minim de violență din partea statului poate fi justificat pe considerentul menținerii ordinii sociale, dar numai în contextul legalității și al unui regim ce are sprijinul majorității. Guvernele legitime conduc cu acordul poporului –în schimb guvernele care încearcă să supună populația nu sunt cu nimic mai presus decât bandele criminale. Guvernul care se declară împotriva violenței dar nu ia nicio măsură pentru a soluționa astfel de probleme este la fel de vinovat ca și autorii actelor de violență - deoarece acesta are responsabilitatea și puterea de a face mai mult decât simple declarații. Sunt și alte consecințe negative ale violenței susținute de stat care sunt adesea trecute cu vederea. Pe de o parte, guvernul care folosește violența ca o modalitate de a menține controlul, într-un fel, legitimează violența ca mijloc de transfer de putere, și de multe ori trebuie să continue să utilizeze atât forța fizică cât și forța psihică pentru a rămâne la putere. O altă consecință tragică este că violența de stat tinde să creeze o cultură a violenței în cadrul statului, creând o lipsă de respect reciprocă precum și o atmosferă de teamă și neîncredere care are un impact negativ asupra dezvoltării sociale și economice.

Utilizarea violenței ca un instrument politic pentru a produce o schimbare tinde în de a deveni nelegitimă în vest¹. Cei mai mulți intelectuali, variind de la stânga la dreapta, tind să favorizeze consensul sau o forma non-violentă de protest. Este violența întotdeauna o metoda greșită pentru a produce o schimbare? Razvrătirea violentă poate fi justificată numai împotriva tiraniei?

Statul modern al lui Weber² este definit ca 'o comunitate umană care pretinde (cu succes) în a deține monopolul utilizării legitime a forței fizice pe un anumit teritoriu', fie că acesta își trage legitimitatea din tradiție, lege sau carismă. Scopul este de a asigura protecția cetățenilor față de cei ce încalcă ordinea. Violența fiind astfel necesară pentru păstrarea ordinii publice sau/și apărarea puterii împotriva adversarilor interni și externi. Deci, dacă un stat folosește violența împotriva anumitor grupuri pentru a realiza propriile scopuri „legitime” (vezi guvernul Statelor Unite ignorând habeas corpus, și Convențiile de la Geneva), este greșit ca actorii non-statali să se angajeze în acte de violență, pentru a reuși să atragă atenția asupra lor sau să protesteze?

Karl Marx³ crede că schimbările istorice se produc numai prin conflict, și Georg Lukacs⁴ ar putea argumenta că ideea de consens, și de schimbare politică pașnică, reprezintă instituționalizarea capitalismului asupra indivizilor. Dacă acesta este cazul, atunci când ar trebui să fie utilizată violența, și care este scopul care scuză mijloacele?

Atacul asupra civililor a reprezentat întotdeauna o problemă sensibilă, dar aceștia au fost mereu victime viabile în timpul războaielor de-a lungul istoriei. Vestul pare să nu aibă nicio problemă în a viza sau sprijini dictatori care asupresc și ucid oameni nevinovați. Cine a hotărât că viața popoarelor noastre este mai importantă decât cea a popoarelor din Lumea a Treia (parcă îl aud pe Edward Said spunând acum)?

1 Prin vest înțelgem cultura, civilizația din vest, un termen folosit pentru a ne referi la populația cu origini europene precum și descendenții acestora. Acest termen este utilizat, de obicei în contrast cu civilizațiile asiatice, africane sau arabe.

2 Max Weber, *Political Writings*, ed./trans. by P. Lassman and R. Speirs (Cambridge: Cambridge University Press, 1994), 310.

3 Karl Marx, *Karl Marx: Selected Writings*, 2nd edition, David McLellan (ed.), (Oxford: Oxford University Press, 2000).

4 Georg Lukacs, *History and Class Consciousness: Studies in Marxist Dialectics*, trans. by Rodney Livingstone, (London: Merlin Press, 1971).

BIBLIOGRAFIE

Amnesty International, *Rapporto Annuale 2010, Africa sub sahariana*, <http://www.amnesty.it/Rapporto-Annuale-2010/Sudan>, accesat 09.10.2011.

BRULLO, Genziana - ROMANO Franca, *Studi sullo stupro. La pratica della verità*, Aracne, 2010.

CANETTI, E., *Massa e potere*, Adelphi-Milano, 1981.

CECCHINI, Ezio, *Storia della violenza politica*, Mursia, 1994.

HASTINGS, Michel, *Abordarea științei politice*, Iași, Institutul European, 2000.

LUKACS, Georg, *History and Class Consciousness: Studies in Marxist Dialectics*, trans. by Rodney Livingstone, London, Merlin Press, 1971.

MARX, Karl and ENGELS, Friedrich, *Gesamtausgabe* (MEGA), Berlin, 1975.

MARX, Karl, *Karl Marx: Selected Writings*, 2nd edition, David McLellan (ed.), Oxford, Oxford University Press, 2000.

OLTEANU, Gabriel Ion, IACOB, Adrian, GORUNESCU, Mirela, *Metodologie Criminalistică - Structurile infracționale și activitățile*, București, Ed. AIT LABORATORIES S.R.L., 2008.

OXFORD, *Dicționar de politică*, București, Editura Univers enciclopedic, 2001.

PLANO, Jack; RIGGS, Robert; ROBIN, Helenan, București, *Dicționar de analiză politică*, Editura „Ecce Homo”, 1993.

RUGGIERO, Vincenzo, *La violenza politica. Un'analisi criminologica*, Laterza, 2006.

TĂMAS, Sergiu, *Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultura civică*, București, Ediția a II-a revazută și adăugită, Casa de editură și presă „SANSĂ” S.R.L., 1996.

WEBER, Max, *Political Writings*, ed./trans. by P. Lassman and R. Speirs, Cambridge, Cambridge University Press, 1994.

VENTRONE, Angelo, *La seduzione totalitaria. Guerra, modernità, violenza politica*, Donzelli, 2003.

VOLPATO, Chiara, *Deumanizzazione. Come si legittima la violenza*, Universale Laterza, 2011.

VRANIC Seada, *Breaking the wall of silence: the voices of raped Bosnia*, Izdanja Antibarbarus, 1996.

Campania negativă, violență în comunicarea politică?

■ IONELA CARMEN BOȘOTEANU

[„Petre Andrei” University of Iași]

Abstract

Today, at the beginning of the XXIst century, politics has come to display itself, under all its forms, in front of a mass public through communication media, within the daily exercise of democracy practice. All of the political actors admit that one of the main conditions for having a successful intervention in public debate, in making decisions is to understand the way communication and media work. The growing immixture of communication mass media in the political arena, as well as the tendency to propagate politics – a show with more and more violent and aggressive acts, in absence of arguments, the way political parties and politicians use public relations, marketing and advertising techniques in elections campaigns testify to the political fervour and degradation of political speech.

Keywords

political communication; negative campaign; strong language; Guerrilla Marketing on the Internet; new media

Comunicarea politică a existat dintotdeauna, de când a apărut posibilitatea de a exercita puterea sau de a accede la putere¹, aceasta fiind, de altfel, scopul activității politice. Comunicarea politică a fost definită ca un ansamblu de tehnici utilizate de oamenii politici, axându-se, în special, pe sondaje de opinie, relații publice și publicitate sau „un mix de tehnici de persuadare utilizate pentru influențarea comportamentului de vot”², subliniindu-se, astfel, relațiile între actorii scenei politice: politicieni, alegători, profesioniști în consiliere politică, care intracționează printr-un schimb de informații în scopul influențării participării politice³.

Politicul alimentează constant spațiul public cu teme și practici de comunicare, nu întotdeauna printr-un limbaj adecvat. Pentru D. Wolton, limbajul și raționamentul politic constituie codul dominant de evaluare a agendei politice, inclusiv a agendei nonpolitice, redusă din ce în ce mai mult la o demonstrație de forță.

Totuși, atunci când vorbim de violență⁴ limbajului politic ne gândim și la

1 Michel Bongrand, *Marketing politique*, (Paris: Presses Universitaires de France, 1993), 5.

2 Viorica Roșca, *Mediatizarea discursului electoral*, (Iași: Ed. Institutul European, 2007), 17.

3 Roșca, *Mediatizarea*, 17.

4 <http://dexonline.ro/definitie/violenta>, 1. Însușirea, caracterul a ceea ce este violent (1); putere mare, intensitate, tărie. 2. Lipsă

semnificația simbolistică a acestui termen mai ales din timpul unei campanii electorale. Astfel, Pierre Bourdieu¹ arată că puterea este impusă prin violență simbolică și nu prin violență fizică și conștientă: obiectul impunerii este constituit nu din sistemele materiale, ci din sistemele de semnificație, iar procesul impunerii rămâne, în general, neconștientizat de către agenți, indiferent dacă este vorba de dominați sau dominanți. Impunerea prin violență simbolică reușește nu numai să conserve raporturile de forțe care au generat-o, ci să le și întărească și să le mărească.

Violența simbolică are ca fundament un efect al teoriei: structurile simbolice influențează structurile sociale prin reprezentările pe care le produc. În acest caz vorbim despre PR-iști sau strategii campaniilor electorale care, prin intermediul mijloacelor de comunicare în masă, transmit publicului consumator informații selectate sau prelucrate într-o anumită manieră care deformează realitatea, uneori percepută ca veridică de către cei cărora li se adresează.

În același timp, Patrick Champagne precizează faptul că informația „transmisă prin imagine” produce un efect de dramatizare care stârnește în mod direct emoția colectivă și, implicit, interesul publicului. Imaginile exercită un „efect de dovezi” mai puternic decât orice discurs².

Limbajul plin de trivialități sau înjurături pare a fi la modă în politica românească din dorința de a capta atenția electoratului, avid de „senzațional”. Apetența pentru un astfel de limbaj a crescut, mai ales, după 1990, unii politicieni considerând că prin jigniri își atrag simpatizanți sau ies în evidență prin atitudinea combativă pe care o adoptă. Violența de limbaj este un reflex al violenței fizice și psihice din societatea românească de azi, constatată în aproape toate palierele de manifestare.

În general, limbajul politicienilor în societatea românească post-revoluționară este unul violent dacă ne gândim la expresiile folosite de Traian Băsescu („Ce credeți că aveți voi în cap și nu spuneți și pe gură?”, „țigancă împutită”, „băi, găozarule”), Sulfina Barbu („imatur politic” – utilizat pentru Victor Ponta, „Ponta face de rușine PSD cu un limbaj de tânăr care pare scăpat de curând de la școala de corecție”), Victor Ponta („Băsescu e Dracu’ care își bagă coada, să-l pocnim pe unde-l prindem!”), Corneliu Vadim Tudor (Valeriu Turcan e un „handicapat”, Elena Udrea este o „rapandulă”, Regele Mihai I, „Mișu bâl – bâl”), în prelungirea antecedentelor iliesciene „măi animalule!”, „golani”, „prostănac” ș.a.m.d.

Violența se poate observa și prin tonalitatea și agresivitatea cu care răspunde un politician sau perfidia și ipocrizia unor constatări aparent „nevinovate”, veritabile atacuri sub centură. Facem referire la celebra întrebare retorică a lui Traian Băsescu, adresată lui Adrian Năstase în confruntarea televizată din Campania electorală din 2004, decisivă în rezultatul final al alegerilor: „Ce blestem o fi pe poporul ăsta de a ajuns până la urmă să aleagă între doi foști comuniști? Între Adrian Năstase și Băsescu?”

Nu vom uita, probabil, nici cum Traian Băsescu sau Mircea Geoană s-au duelt verbal la „Confruntarea Finală”³ dinainte de alegerile prezidențiale din 2009, fiecare încercând să-l intimideze pe adversarul său. Ambii candidați au răspuns întrebărilor cu fraze pline de conotații răutacioase, jignitoare și chiar antologice care au rămas întipărite în memoria multor alegători. Astfel, Mircea Geoană afirma: „În ritmul acesta o veți propune pe Elena Udrea premier”, „Niciodată nu ați vorbit de locuri de muncă, doar de privilegii”, „Relația cu Vîntu v-ați stricat-o din cauza Poștei”. Dezbaterile televizate i-a oferit, de altfel, lui Traian Băsescu șansa de a răspunde atacurilor verbale, „Președintele nu trebuie să fie la Cotroceni în vacanță”,

de stăpânire în vorbe sau în fapte; vehemență, furie. 3. Faptul de a întrebuința forța brutală; constrângere, violentare; siluire; încălcare a ordinii legale

1 Pierre Bourdieu, *Despre televiziune*, traducere de Bogdan Ghiu, (București: Ed. Art, 2007), 90.

2 Patrick Champagne, *La vision médiatique*, (Paris: Ed. Le Seuil, 1993), 64.

3 emisiunea difuzată la Realitatea Tv pe 4 decembrie 2009.

„Un președinte nu se lasă antrenat în jocurile partidelor”, dar, în același timp, și posibilitatea de a-l ataca frontal pe contracandidatul său, distrugându-i imaginea pe care și-o crease, prin ultima frază adresată: „Ați fost acasă la Sorin Ovidiu Vintu?”. Această ultimă întrebare subliniază o caracteristică definitorie a confruntării politice din România, patima politică, precum și „vânătoarea” de greșeli a contracandidatului tocmai pentru a puncta o gafă ce a fost, ulterior, reflectată în rezultatul alegerilor.

Ultima campanie electorală prezidențială din România nu a oferit doar un limbaj violent, agresiv și plin de semnificații tuturor alegătorilor, dar și o campanie negativă online realizată de către guerilla digitală tocmai pentru a-i denigra pe contracandidați.

Pentru David Mark, campania negativă înseamnă „The action a candidate takes to win an election by attacking an opponent rather than [by] emphasizing his or her own positive attributes or policies”¹. Majoritatea candidaților și a consilierilor lor politici sunt de acord că practica de a-ți critica adversarul este o tactică legitimă în campaniile electorale, aducătoare de rezultate imediate și facile. Mulți teoreticieni, consilieri politici și candidați observă faptul că o campanie ar trebui să aibă ca obiect diferențele ideologice dintre candidați și pragmatismul soluțiilor propuse. De cele mai multe ori, reclamele negative sunt mai eficiente în prezentarea diferențelor dintre candidați decât reclamele pozitive care prezintă un candidat alături de familie sau vorbesc despre poziția politică a acestuia.

Criticii campaniilor negative susțin că acestea degradează discursul public, amenință respectul cetățenilor pentru încrederea acestora în oficialii guvernamentali, diminuează rata prezenței la vot, dezamăgind electoratul și sporesc conflictele în cadrul societății atunci când implică tendințe manipulative care prejudicază comportamentul populației (ex. rasismul) sau frica (ex. terorismul). O altă critică la adresa campaniilor negative moderne constă în efectul dăunător pe care acestea îl au asupra procesului legislativ și, în consecință, asupra guvernării. Au existat întotdeauna atacuri la adresa caracterului adversarului, recurgându-se inclusiv la apelative precum „afemeiați”, „bețivi”, „escroci” și „nebuni”. Etichetarea unui adversar drept „comunist”, „socialist”, „liberal” sau „inconstant” cu privire la apartenența politică nu este deloc nouă. Folosirea sentimentului de teamă al cetățenilor, susținând că dușmanii unei anumite națiuni îl preferă pe adversar sau asocierea adversarului cu personaje dezagreabile (precum Bin Laden) sunt de asemenea metode cunoscute.

O dată cu evoluția noilor mijloace mass-media – de la ziar la radio, apoi la televiziune și, în cele din urmă, la Internet – s-au modificat și tacticile; capacitatea de a crea mesaje pentru un public țintă variat a trecut de la stadiul de meșteșug la cel de artă, iar impactul campaniilor negative a crescut. Metodele convenționale prin care candidații difuzau mesaje negative au evoluat către statutul de *quasi-știință*. Astfel, prima fază a fost familiarizarea alegătorilor cu utilizarea Internetului și migrarea unor audiențe dinspre *mainstream media* spre *new media*. Aceasta tinde să detroneze televiziunea din poziția de „regină” în favoarea unui echilibru instabil: televiziune versus spațiu virtual de comunicare. A doua tendință este dezinteresul în implicarea și creditarea electoratului român pentru fenomenul politic, conducând la scepticism și absenteism politic. Aceste două curente au obligat strategii de campanii să conceapă tehnici extrem de bine orientate. De exemplu, în spațiul virtual nu s-au investit foarte multe resurse în crearea și menținerea site-urilor partidelor politice, ci mai degrabă în blogurile candidaților, publicul țintă al acestora fiind for-

¹ David Mark. *Going Dirty: The Art of Negative Campaigning*, (Lanham: MD: Rowman and Littlefield, 2006), „acțiunea întreprinsă de un candidat cu scopul de a câștiga o campanie electorală mai curând atacându-și adversarul, decât evidențind propriile sale calități sau politici pozitive”.

mat din bloggeri (public competent și încă activ politic). Pentru mediul rural însă, s-a optat pentru comunicarea *face to face* cu alegătorii.

De la o epocă la alta, de la un eveniment major la altul, de la o campanie electorală la alta, tehnicile și mediile de comunicare politică evoluează. Astfel, precum nota Barb Palser „à chaque média, sa guerre. La radio est devenue majeure avec la Seconde Guerre mondiale. La guerre du Vietnam a été la première guerre américaine couverte par la télévision. La guerre du Golfe de 1991 a marqué la montée de l'information en continu sur le câble. La guerre en Irak, quant à elle, a souligné le rôle d'Internet”¹.

Comunicarea politică a sesizat imediat avantajul folosirii new media, accelerând considerabil diseminarea informațiilor și multiplicarea mesajelor politice prin circularea lor virală, din blog în blog, cu ajutorul Internetului.

Utilizarea Internetului în timpul campaniilor electorale se axează în principal pe informațiile privind programul politic al candidaților sau partidelor politice. Website-ul stă la baza comunicării politice în campaniile electorale, însă mesajul sau imaginea transmisă nu este întotdeauna una pozitivă. Internetul este mediumul care transmite cel mai rapid oriunde orice informație. El este și o soluție pentru campaniile negative, întrucât mesajul ajunge aproape instantaneu la un număr de internauți greu de cuantificat. Astfel, violența verbală a politicienilor s-a transpus, cu ajutorul guerillei digitale, în imagini clonate și truate tocmai pentru a denigra un contracandidat. Astfel, impactul imaginilor sau campaniilor negative a fost unul mult mai mare, deoarece actorii politici sunt deseori caricaturizați ajungându-se la extrem, iar limbajul utilizat pentru clonarea site-urilor sau a unor idei nu este tocmai unul jovial.

Clonarea site-urilor este și o formă de violență simbolică, de neantizare a contracandidatului politic ca imagine publică recognoscibilă, de „demonizare” a acestuia, precum și de preluare a calităților sale prin substituie subliminală.

Campania pentru alegerile prezidențiale din anul 2009 este prima campanie relaționată cu evoluția new media. Staff-urile de campanie, pe lângă campaniile publicitare tradiționale (bannere, broșuri, pliante, clipuri video difuzate la televiziuni), au inclus promovarea candidaților prin new media (site-uri oficiale de campanie, bloguri, video-sharing, photo-sharing, messenger, site-uri de socializare).

Campania electorală online a candidaților pentru președinție a introdus în mediul virtual pe lângă site-urile oficiale și *The Black PR*, prin site-uri clonate cu mesaje negative și site-uri special create pentru discreditarea contracandidaților². Campania negativă constă în identificarea punctelor slabe ale adversarului politic, adresându-se, în special, nehotărâților³. Astfel, una din facilitățile Internetului, sub anonim, a favorizat desfășurarea fără precedent a unei confruntări online, o luptă „între site-uri”, construite împotriva unor candidați: Traian Băsescu, Mircea Geoană, Crin Antonescu, Sorin Oprescu și, chiar, George Becali.

1 Barb Palser, „Online Advances”, *American Journalism Review*, (mai 2003), <http://www.ajr.org/article.asp?id=2994>, „fiecare media cu propriul său război. Radioul a devenit cunoscut în al doilea război mondial. Războiul din Vietnam a fost primul război american transmis la televizor. Războiul din Gold, 1991, a marcat creșterea/importanța informației transmise prin cablu. Iar războiul din Irak a subliniat rolul Internetului”.

2 www.pemarecuel.ro; www.mirceageoana.tv; www.televizorulpresedinte.ro; www.crinantonescu.org; www.pemarecuel.ro; www.traianbasescu.ro; www.traianbasescu.net; www.traianbasescu.org; www.testalcoool.ro; www.basesnu.ro; www.byebyebasescu.com; www.antibasescu.com; www.spunesitunuluiibasescu.ro; www.antibasescu.mobi; www.nufigeoana.ro; www.spunesitu.com; www.noicuvai.ro; www.decebasescu.ro; www.vreausafiupresedinte.com.

3 Dorina Guțu, Bogdan Teodorescu, «Marketingul electoral» în Teodorescu B., Guțu, D., Enache, R., *Cea mai buna dintre lumi posibile. Marketingul politic în România – 1990 – 2005*, (București: Editura Institutul Pro, 2005), 142.

Comunicarea online, mai ales în acest stadiu, este un adjuvant pentru manifestarea unui discurs radical și agresiv împotriva adversarilor politici. De obicei, conform teoriei, „acest tip de campanii se derulează mai ales atunci când există doar doi candidați în competiție”¹.

Dacă în 2004 Traian Băsescu și staff-ul său de campanie s-au folosit într-un mod inteligent de caracterul viral al Internetului (jocuri și mesaje scurte transmise pe Yahoo Messenger: „Dacă iese Bombo/ Eu mă car în Congo”)², în 2009, candidatul Partidului Democrat Liberal a utilizat noile mijloace de comunicare, atât pentru a transmite mesaje virale atunci când a fost atacat, cât și de încărcare cu materiale video – audio de către susținătorii acestuia.

Cel mai atacat candidat pe Internet, în perioada campaniei electorale din 2009, a fost Traian Băsescu, însă, tot el, a fost cel care a exploatat această practică în favoarea sa, prin intensificarea mesajelor online anti-Geoană. Strategic, faptul că Mircea Geoană și-a îndreptat tirul atacurilor sale împotriva lui Traian Băsescu la canalele TV de știri, nu a făcut altceva decât să îi lase culoar liber contracandidatului său pentru a ataca în mediul virtual, întărind credibilitatea mesajului anti-moguli al acestuia. Războiul de guerillă dus de către Traian Băsescu a încercat să contracareze și prin Internet agresivitatea unor posturi de televiziune – Antena 3 și Realitatea TV.

Cea mai grea înfrângere a staff-ului electoral al lui Traian Băsescu a fost însă clonarea paginilor oficiale www.basescu.ro, prin transformarea mesajului „De ce le e frică, nu scapă. Hai la referendum!” în „De ce ți-e frică, păsărică? Hai la revedere!”, parodiind o expresie folosită de președinte. Însă, conținutul site-ului a rămas neschimbat în cea mai mare parte, producând confuzie, mai ales la nivelul limbajului.

Site-ul anti-Băsescu www.pemarecuel.ro propunea vizitatorilor un chestionar cu două destinații: Cotroceni sau Fregata, recomandând click pe fotografia palatului sau a vaporului. Un alt site, www.byebyebasescu.com, oferă posibilitatea scrierii unui text de adio lui Băsescu.

După „loviturile online”, staff-ul de campanie al lui Traian Băsescu și-a revenit rapid, mobilizându-se și focalizând agresiv atacuri la adresa principalului contracandidat, Mircea Geoană. Astfel, au fost promovate, prin Google AdWords, site-ul www.nufigeoana.ro, înfățișându-l pe Mircea Geoană ca balerină, alături de parodia cărții, lansate pe site-ul oficial, cu titlul „Prostănac de București”.

Nu au lipsit alte forme de discreditare a lui Mircea Geoană, cum au fost filmele animate „Aventurile Președintelui de Paie”³ sau fotografiile trucate și caricaturi, care au subliniat tușa de ridiculizare și de persoană manipulabilă.

De altfel, „spațiul virtual a reprezentat mediul perfect în care s-a construit sau mai degrabă s-a consolidat imaginea publică de personaj slab, manipulabil, a

¹ Guțu, *Marketing*, 142.

² Alexandru Brăduț Ulmanu, *Cartea Fețelor. Revoluția facebook în spațiul social*, (București: Humanitas, 2011), 202.

³ <http://www.youtube.com/watch?v=5RJ64hBLBD8&feature=channel>.

lui Mircea Geoană. Mesajele virale, video sau foto, apărute pe diverse bloguri sau pe YouTube, comentarii și intervenții anti-Geoană pe diverse website-uri favorabile sau nu acestuia, diseminarea de mesaje pe Twitter sau Facebook, crearea de jocuri online au fost doar câteva dintre instrumentele prin care staff-ul lui Traian Băsescu l-a discreditat pe Mircea Geoană”¹.

Nici Crin Antonescu nu a fost ocolit de guerilla digitală, astfel, apărând site-urile negative <http://www.crinantonescuantiblog.wordpress.com>, www.crinantonescu.org sau de ironii cu poze trucate.

Internetul oferă site-uri negative pentru majoritatea candidaților la președinția României din 2009, gen Sorin Oprescu și George Becali. Aceștia au fost parodiați pe site-urile negative www.antioprescu.wordpress.com, www.gigibecali.net, www.nobecali.uv.ro.

Paralel cu activitatea pe site-urile clonate, staff-urile electorale au depus eforturi pentru recuperarea domeniilor cu numele propriilor candidați, unele alegând chiar varianta finală a neantizării conținutului lor.

Site-urile negative au oferit, pe parcursul întregii campanii electorale, un adevărat spectacol de violență simbolică asupra consumatorului. Este o violență invizibilă, neperceptută niciodată ca atare. Campaniile electorale au un grad mult mai mare de violență, bineînțeles, simbolică, pentru a cuceri, pentru a seduce. Este un joc la care participă aproape întreaga societate și în care alegătorii sunt puși să decidă între două rele și s-o aleagă „răul cel mai mic”.

¹ Sebastian Năstășă, „The Impact of Internet on Electoral Discourse în 2009 Romanian Presidential Campaign”, *Revista de Informatică Socială*, vol. III (13), (2010): 26.

Concluzii

În mod cert, campania electorală prezidențială din 2009 s-a diferențiat de campaniile electorale anterioare prin recursul la noile tehnologii, favorizate de evoluția fără precedent a Internetului și a formelor de comunicare online.

Campania din 2009 a comportat o intensificare a transmiterii mesajelor video pe Internet, spoturile electorale fiind mai vizualizate online decât la televiziuni și distribuite către alții de anumite grupuri țintă ale electoratului. Principalii candidați la președinție, în strategia de publicitate electorală, pe lângă modalitățile clasice outdoor, print și marketing direct au inclus și promovarea online. Publicitatea online a fost realizată prin publicitate text sau banner display, favorizată de costuri atractive per click (ex. Google). Echipele de campanie ale primilor trei candidați, cu șanse reale de a deveni președinți, au exploatat spațiul online prin difuzarea unor mesaje de divertisment pentru a atrage publicul indecis și pentru a ridiculiza adversarul politic punctând în creșterea credibilității. Atât site-urile negative cât și materialele video care parodiau un candidat au circulat pe net de la un utilizator la altul, preluate și retransmise de utilizatorii dezinteresați politic. Astfel, au proliferat mesajele online negative, anti-Băsescu, anti-Geoană, anti-Antonescu, popularitatea acestora făcând posibilă preluarea și prezentarea unor faze amuzante din mediul online la televiziuni. Sub masca imaginilor transmise cu ajutorul Internetului s-a ascuns un adevărat spectacol de violență, ritualizat.

Sfera politicii a fost invadată de simboluri și impunerea lor ca legitime s-a concretizat în maniera violenței la nivelul ideilor, reprezentărilor despre realitatea înconjurătoare. Astfel, vehicularea de simboluri politice în mass-media a creat identități colective și a modelat atitudini, stabilind dimensiuni și forme concrete ale culturii politice.

Violența, indiferent de forma ei de manifestare, este considerată adesea de către politicieni o metodă sigură și facilă în campania electorală pentru obținerea de voturi.

Violența în comunicarea politică, manifestată prin limbaj licențios sau atac la persoană, nu reprezintă o noutate în societatea românească, de-a lungul timpului fiind consecvent consemnată, diferă poate tehnicile sau ... *medium*-ul. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Mihai Eminescu, în calitatea lui de „analist politic” în publicistica vremii, considera că „Luptele de partid la noi nu-s lupte de principii, ci de persoane. Ataci din spirit de partid adversari pe care-ți dai seama mai târziu că trebuia să-i respecti. Dacă profesezi vreo idee, aceasta e imediat tălmăcită greșit de adversari care nu caută adevărul, ci acreditarea unei opinii personale.”

În același sens, Mircea Eliade, un fin observator al mentalităților epocii interbelice și postbelice, constata că „Nu cred că există țară din lume în care să se fi consumat atâtea energii pe tărâmul politicii de partid”. Nici începutul mileniului al III-lea, marcat de dezvoltarea Internetului, nu exclude din marketingul politic virulența atacurilor specifice mediului online, guerilla digitală.

Și guerilla digitală este abia la început!

BIBLIOGRAFIE

- BECIU, Camelia, *Politica discursivă. Psihologie aplicată*, Ed. Polirom, Iași, 2000.
- BONGRAND, Michel, *Marketing politique*, Presses Universitaires de France, Paris, 1993.
- BOURDIEU, Pierre, *Despre televiziune*, traducere de Bogdan Ghiu, Ed. Art, București, 2007.
- CHAMPAGNE, Patrick Champagne, *La vision médiatique*, Ed. Le Seuil, Paris, 1993.
- DA LAGE, Olivier, „Internet, Médiatisme”, *Revue internationale et stratégique*, nr. 56 (2004).
- LEVINSON, Jay Conrad, GIBSON, Shane, *Guerrilla Social Media Marketing: 100+ Weapons to Grow Your Online Influence, Attract Customers, and Drive Profits*, Entrepreneur Press; 1 edition, 2010.
- LEVINSON, Jay Conrad, MAYERSON, Mitch, SCARBOROUGH, Mary Eule, *Guerilla Marketing on the Internet: The Definitive Guide from the Father of Guerilla Marketing*, Entrepreneur Press; 1 edition, 2008.
- MARK, David, *Going Dirty: The Art of Negative Campaigning*, MD: Rowman and Littlefield, Lanham, 2006.
- ROȘCA, Viorica, *Mediatizarea discursului electoral*, Ed. Institutul European, Iași, 2007.
- TUDOR, Sorin, *Politica 2.0.08: politica marketingului politic*, Ed. Tritonic, București, 2008.
- ULMANU, Alexandru Brăduț, *Cartea Fețelor. Revoluția facebook în spațiul social*, Humanitas, București, 2011
- WOLTON, Dominique, *Informing n'est pas communiquer*, CNRS Éditions, Paris, 2009.
- YANOSHEVSKY, Galia, „L'usage des viéoblogs dans l'élection présidentielle de 2007. Vers une image plurigérée des candidats”, *Mots. Les langages du politique*, nr. 89 (2009).

Agresivitatea comentariilor de pe blogurile candidaților în campania prezidențială din 2009

Violența de limbaj ca exprimare liberă¹

■ ANTONIO MOMOC

[The University of Bucharest]

Abstract

The main hypothesis of the study The aggressiveness of the comments posted on the blogs of the 2009 presidential campaign candidates – The violence of the speech as freedom of expression was that, while the attitude promoted by the blogger candidates during the 2009 presidential campaign was a positive one, the attitude of the posted comments was a negative one. The readers' comments on the 12 presidential candidates' blogs have been monitored. The research method was content analysis. The result of the analysis answered the question on whether the online environment was used by the voters for political debate or to discredit the counter-candidates.

Keywords

presidential elections; blog;
comments, aggressiveness, violence

Anul 2004 marchează începutul utilizării internetului în comunicarea electorală din România². Atunci s-au desfășurat primele alegeri locale și prezidențiale din România la care a fost folosită gherila digitală,³ pe site-uri user generated content (conținut generat de user), în care utilizatorii au fost actorii care au orchestrat campanii negative online⁴.

1 Articolul face parte din cercetarea Comunicarea electorală în România după 1989. Vechi și noi tehnologii în campanii prezidențiale parte din programul POSDRU/89/1.5/S/62259, Științe socio-umane și politice aplicative. Program de pregătire postdoctorală și burse postdoctorale de cercetare în domeniul științelor socio-umane și politice.

2 Momoc, Antonio, „Revoluția va fi tot televizată”, Dilema Veche, anul III, nr.137 (15-21 septembrie 2006): 12, <http://www.dilemaveche.ro/sectiune/tema-saptamanii/articol/revolutia-tot-televizata-va-fi>

3 Momoc, Antonio, „The Rising of Romanian President Traian Băsescu and the role of digital guerilla” în Emiliană De Blasio, Matthew Hibberd, Michele Sorice (editori), Leaders and New Trends in Political Communication, (Roma: LUISS University, CMCS, 2011): 79-95, http://mediaresearch.files.wordpress.com/2011/07/cmcswp_0311p3.pdf

4 Momoc, Antonio, „Online Negative Campaign in the 2004 Romanian Presidential Elections”, Styles of Communication, Vol. 2. No 1, (Galați: Danubius University Press, 2010): 89-99, <http://journals.univ-danubius.ro/index.php/communication/article/view/735/667>

Alegerile prezidențiale la care au fost utilizate pentru prima oară rețelele de socializare în comunicarea electorală au fost cele din 2009, dar numărul conturilor de Facebook originare în România era încă redus: în noiembrie 2009 erau 414.000¹, comparativ cu octombrie 2011 când sunt înregistrate 3.784.980 conturi².

Analizele efectuate asupra blogurilor celor 12 candidați care au participat la campania prezidențială din 2009 scot în evidență că atât atitudinea de campanie cât și imaginea pe care au dorit să o transmită candidații prin postările de pe platforma personală online a fost una pozitivă, autocentrată, puțin agresivă.³ Discursul candidaților a fost rațional, moderat, mesajele pozitive au fost mai numeroase decât cele de atac, imaginea pe care au promovat-o a fost cea politică, nu personală, iar interactivitatea cu cititorii și reacțiile la comentariile userilor au lipsit.

Pe blog candidații au lansat mesaje de autopromovare, au mobilizat la vot și s-au preocupat mai puțin de dialogul cu alegătorii. Blogosfera a fragmentat spațiul virtual în alegerile din 2009, candidații s-au izolat în comunități de susținători online și au creat adevărate „insule” în funcție de partidul de apartenență. Candidatul activ online a accesat blogul mai puțin ca platformă de dezbateri și mai mult ca instrument de PR politic.⁴ Alegerea blogurilor spre care candidații au dat link în blogroll se caracterizează prin selectivitate și exclusivism doctrinar. În vreme ce în media tradițională, mai ales la televizor, audiența din fața micului ecran și candidatul aflat în studio sunt obligați să asculte și punctul de vedere al competitorului, pe blogurile candidaților (prin web feed-urile RSS și prin blogroll) s-a putut observa o anumită izolare a competitorilor, o „insularizare” ideologică a celor care au același discurs politic.

Bloggerii candidați au evitat injuriile la adresa concurenței și au intrat foarte rar în dialog cu cititorii⁵. Dar care a fost atitudinea cititorilor de bloguri de campanie electorală? Au încurajat alegătorii dezbateri rațională asupra proiectelor politice sau economice ale candidaților, au cultivat userii dialogul civilizat și informat ori s-au insultat violent între ei fără a invoca argumente?

Atitudinea userilor online a fost una pozitivă sau negativă din perspectiva discursului promovat de către cititorii blogurilor candidaților? Ipoteza a fost aceea că dacă bloggerii candidați au fost moderați în limbaj, susținătorii politicianului candidat vor fi mai agresivi cu competiția. Prin monitorizarea perioadei oficiale de campanie (23 octombrie – 22 noiembrie 2009) s-a urmărit reacția cititorilor la postările de pe blogurile celor 12 candidați. Primul tur al alegerilor prezidențiale a avut loc pe 22 noiembrie, dar campania online nu se supune aceluiași reguli din audiovizual, ziua alegerilor fiind una din zilele decisive de campanie.

Eșantionul cercetat a fost arhiva activă online a postărilor de pe blogurile candidaților intrați în cursa din 2009, respectiv comentariile pe care le-au făcut cititorii în perioada supusă investigației. Comentariile la aceste articole postate după data de 23 noiembrie 2009 nu au fost luate în considerare. Nici comentariile administratorului site-ului sau ale candidatului nu au fost supuse monitorizării.

Pentru a identifica atitudinea cititorilor de blog, cât de agresivi au fost utilizatorii în intervențiile sau comentariile lor, cât de moderată ori cât de violentă a fost dezbateri din subsolul postărilor, s-a apelat la metoda analizei de conținut. Atunci când comentariul cititorului a fost favorabil bloggerului candidat sau partidului

1 Căpîlnean, Titus, „Facebook sare de 300.000 de utilizatori romani”, (2009), <http://www.titusblog.net/2009/09/facebook-sare-de-300-000-de-utilizatori-romani/>.

2 Vezi <http://www.facebrands.ro/demografice.html#evolutie>

3 Momoc, Antonio, „Candidații populiști și noile tehnologii (Blog, Facebook, YouTube) în alegerile prezidențiale din 2009”, Sfera Politicii, Vol. XVIII, nr. 8 (162), august 2011, (București: Institutul de Cercetări Politice și Economice, Fundația „Societatea Civilă”, 2011), 45.

4 Momoc, „Candidații”, 45.

5 Momoc, „Candidații”, 42-44.

candidatului, atitudinea a fost clasificată ca pozitivă. Dacă cititorul ataca adversarii bloggerului candidat sau dacă insulta pe reprezentanții puterii sau pe susținătorii concurenței, atitudinea a fost indexată ca negativă.

Explicată de Alex Mucchielli¹, metoda analizei de conținut presupune codificarea, categorizarea și interpretarea datelor. Prin codificare s-a urmărit decuparea, cu ajutorul cuvintelor-cheie, a esențialului din ceea ce a fost exprimat în comentariul cititorului de blog. Categorizarea a însemnat transpunerea cuvintelor-cheie în concepte. Interpretarea datelor se referă la atitudinea cititorului (favorabilă sau nefavorabilă) privind conceptele și la atitudinea (negativă sau pozitivă) din cuvintele-cheie folosite în comentarii.

Definițiile cu care operăm când analizăm *agresivitatea* sau *violența* sunt discutabile din punctul de vedere al științei politice. În vreme ce *agresivitatea* este o însușire, o trăsătură sau o înclinație, *agresiunea* este acțiunea violentă propriu-zisă a unui individ îndreptată împotriva altui individ. Dicționarul explicativ al limbii române² definește *agresiunea* ca fiind un atac asupra unui individ sau a unui stat. Agresiunea poate lua forma rănirii sau distrugerii (violența fizică), ori a intimidării, a jignirii, a amenințării cu forța (agresiune verbală, de limbaj sau non-verbală, gestuală). Caracterul intenționat al rănirii este caracteristica definitorie *agresiunii*.³

Orice încercare de definire a *violenței* are o miză ideologică. Aceleași acte politice violente pot fi interpretate ca legitime de către oponentii puterii sau ca anarhice de către reprezentanții puterii. În vreme ce revoluționarii se vor autode-numi luptători pentru eliberare iar protestatarii se vor autointitula activiști anti-sistem, reprezentanții puterii îi vor eticheta ca fiind „golani”, „agenți străini” sau „teroriști”.

Puterea și agentul revoluționar au percepții și teorii opuse față de violența revoluționară. Reprezentanții puterii îi vor cataloga pe contestatarii puterii ca fiind actori politici anti-sistem. Membrii și conducătorii organizațiilor și grupărilor protestatare vor respinge întotdeauna instituțiile ca fiind corupte și injuste și vor practica constant disprețul față de normele în vigoare.

Un regim democratic va condamna juridic nu atât ideile, cât acțiunile ilegale ale contestatarilor. Violența fizică a protestatarilor (utilizarea sau amenințarea cu folosirea armelor sau a explozibililor) justifică reacția agresivă a instrumentelor coercitive ale statului de drept.

La rândul lor, contestatarii sau revoluționarii își prezintă recursul la violență (fizică sau verbală) drept o cale către libertate. Violența limbajului este prezentată ca o formă de exprimare liberă, necenzurată, împotriva sistemului. Dialogul superfluu cu autoritatea, promisiunile nematerializate, lipsa de urmări a revendicărilor social-politice discreditează nonviolența. Schimbarea radicală a sistemului justifică revoluția violentă, deoarece violența revoluționară este benignă pentru că țintește constituirea, întemeierea, fundamentarea libertății și abolirea „vechiului regim” care neagă drepturile individului⁴.

Ceea ce protestatarii numesc *revoluție* poate fi interpretat simultan de către reprezentanții regimului drept *terorism*. Știința politică nu a oferit încă acțiunii teroriste o definiție ca atare. Dar în vreme ce termenul de revoluție se bucură la nivelul simțului comun de un sens moral predominant pozitiv, termenul de terorism

1 Mucchielli, Alex, (coordonator), Dicționar de metode calitative, (Iași: Polirom, 2002), 38-48.

2 Coteanu, Ion, Seche, Luiza, Seche, Mircea Dicționarul explicativ al limbii române, ediția a II-a, (București: Ed. Universul Enciclopedic, 1998), 21.

3 Eibl-Eibesfeldt, Irenaus, Agresivitate umană, studiu etologic, (București: Ed. Trei, 1995), 51.

4 Arendt, Hannah, Crizele republicii, Minciuna în politică; Nesupunerea civică; Despre violență; Gânduri despre politică și revoluție, (București: Ed. Humanitas, 1999), 181.

este încărcat moral la nivelul discursului public și mediatic cu un conținut accentuat negativ.¹

În regimurile democratice, statul - ca forma cea mai durabilă și mai instituționalizată a puterii politice - se legitimează ca fiind apărător al ordinii de drept și deci, în ultimă instanță, poate fi coercitiv, agresiv, violent cu cetățenii săi care nu se supun regulilor. Max Weber este sociologul care a definit puterea politică (statul) drept „orice asociere umană care își arogă dreptul de a avea, în granițele unui anumit teritoriu, monopolul asupra constrângerii fizice legitime”². Deținătorul puterii politice este legitim să recurgă la amenințarea cu forța sau la constrângerea fizică în cazul în care cel guvernat nu se supune deciziei executivului, iar acest recurs la violență este considerat a fi justificat.

Violența nu este singurul mijloc de impunere a autorității, dar este mijlocul ultimului moment când toate celelalte au eșuat. Puterea politică se înfățișează ca unica sursă a „dreptului de a exercita constrângerea fizică”, statul semnificând într-o paradigmă marxistă un instrument de control și subordonare, un raport de dominare a oamenilor de către oameni bazat pe violență și pe constrângere legitimă. Statul își asumă, de fapt, dreptul de a administra violența și interzice accesul privat la gestionarea violenței.

În exercitiul puterii, autoritatea politică se legitimează apelând la agresivitatea umană înăscută. Reprezentanții statului vor invoca violența latentă din societate pentru a se menține la putere. Puterea justifică autoritatea sa prin intermediul conflictelor ipotetice și prin violența inerentă naturii umane: statul trebuie să existe pentru că altfel s-ar instala haosul în societate. În acest mod autoritatea, gestionară a agresivității și a conflictelor umane potențiale, devine legitimă și este acceptată ca bine comun pentru cei conduși.

Atât în societățile cu regim totalitar (construit pe ideologia unică impusă prin teroare, prin control, prin aparatul de cenzură și prin propagandă), cât și în societățile cu regim democratic (fundamentate pe pluralitatea ideologiilor concurente și prin libertatea mijloacelor de comunicare), cetățeanul se supune amenințării cu forța venită dinspre puterea politică. În totalitarism individul se supune din frică, mimând participarea la spectacolele de circ politic cu înscenări de apărare față de dușmani fictivi, construiți ideologic. Puterea folosește frecvent clișeul „familia, națiunea, statul sunt în pericol” atunci când dorește să activeze solidaritatea membrilor comunității politice. Politicienii populiști³ sau dictatorii (ex. Saddam Hussein, Fidel Castro, Nicolae Ceaușescu), folosesc frecvent acest mecanism de aservire al poporului - legătura prin teroare psihică: frustrările și lipsurile trăite împreună îi leagă durabil pe membrii unui grup social-uman.

În regimurile democratice, prin factori de socializare ca școală, biserică, mass-media, partide, se acreditează ideea că deciziile puterii sunt în folosul cetățeanului, a menținerii ordinii și a protejării bunelor moravuri. Legile în vigoare, instituțiile statului și valorile culturale legitimează existența puterii și îi constrâng pe „devianți” să se alinieze la normalul comunității. Agresiunea poate lua forma non-verbală, ca reacție de respingere a „anormalului”: cei care se abat în înfățișare și comportament de la normă definită de majoritate devin ținta atacurilor. Deviantul va fi agresat, ironizat și scos în evidență prin „maimuțărare”, în acest fel comunicându-se minoritarului motivul reacției și posibilitatea de a se alinia.

Oricărui regim politic îi este, așadar, specifică folosirea sau amenințarea cu violența împotriva propriilor cetățeni. În democrație monopolul violenței fizice a

1 Momoc, Antonio, „Agresivitatea ca legitimație a autorității politice. De la agresiunea gestuală și de discurs la violența fizică”, Revista Română de Comunicare „Jurnalism și Comunicare”, an III, nr. 4/2004, (București: Ed. Tritonic, 2004), 75.

2 Weber, Max, Politica, o vocație și o profesie, București, (București, Ed. Anima, 1992), 8.

3 Momoc, „Candidații”, 40-41.

statului se manifestă legitim pentru impunerea legilor, pentru menținerea ordinii și a liniștii publice sau pentru apărarea siguranței naționale, prin instrumentele constrângerii: poliție, jandarmerie, servicii de protecție și pază etc. Violența democratică este o violență prin care societățile pluraliste se folosesc de instrumente juridice constrângătoare pentru a-și proteja membrii de amenințările potențiale ale mediului și de agresivitatea înăscută a membrilor comunității.

Puterea va face abuz în regimul dictatorial de utilizarea violenței pentru terorizarea cetățenilor, pentru permanentizarea în funcții de autoritate și pentru eliminarea (fizică a) opoziției. Nici o guvernare din istorie nu s-a întemeiat totuși exclusiv pe folosirea mijloacelor agresive. Chiar și liderii celor mai dure regimuri, în care tortura constituie principalul instrument de guvernare, au nevoie de o bază pentru puterea lor: ideologie, propagandă, poliție secretă și rețeaua de informatori, altfel spus au nevoie de mijloace persuasive și de o minimă recunoaștere din partea guvernatilor.² Lipsită de avantajele legitimității, puterea politică se transformă în autoritarism, recurge la violență și își trădează astfel slăbiciunile.

În regimurile totalitare, violența lingvistică este orientată precis de către reprezentanții puterii împotriva „dușmanului de clasă sau de rasă”. Tensiunile sociale pot fi descărcate prin intermediul obiceiurilor „supapă”, un procedeu acceptat de guvernanți în regimul autoritar. Reprezentanții puterii pot fi și ei ironizați, ceea ce permite eliberarea tensiunilor interne, iar cei conduși și defavorizați vor fi iarăși capabili să suporte constrângerea. Nu întâmplător cabaretele, glumele și bancurile politice sunt tolerate într-o anumită măsură.

În democrație, exercitarea puterii trebuie să facă față nemulțumirilor și frustrărilor care însoțesc orice regim politic. Criza (fie socială, economică sau financiară) creează condițiile riscante ale apariției liderului charismatic, a unui Salvator înzestrat de către populație cu calități excepționale. Principala trăsătură a liderului charismatic o reprezintă apariția sa ca Mesia, într-o situație de criză. Liderul charismatic este așteptat de către mase ca Omul providențial, iar apariția sa confirmă așteptarea că el este acela care va reda lumii soluția, coeziunea, echilibrul.³

Violența verbală este o practică tolerată a regimului democratic și este percepută ca o formă de exprimare necenzurată de către cetățenii care o practică. Batjocura, ironizarea și amenințarea prin discurs politic și mediatic (pamfletul) pot merge de la degradare până la dezumanizare. Celui batjocorit i se dau nume de animale („porc”, „câine”, „măgar”) sau i se atribuie defecte sociale ori corporale („jegos”, „handicapat”, „laș”). Agresivitatea verbală se poate întinde de la tachinarea glumeață până la invectiva grosolană. În campaniile electorale, violența lingvistică și agresiunea prin discurs sunt legate și de o anume teatralitate ce implică reglarea de conturi, rivalitate, strategii de alianțe post-electorale etc. Mediul online este spațiul unde comunicarea electorală și votanții nu suportă nicio îngrădire din perspectiva moderării limbajului agresiv.

Cum s-au manifestat alegătorii pe blogurile candidaților în campania prezidențială din 2009? Unii dintre cei 12 candidați nu au avut blog de campanie: candidatul independent Constantin Ninel Potârnică și președintele în funcție. Traian Băsescu a folosit totuși un site user generated content care comportă toate elementele de interactivitate web 2.0 specifice blogului. Site-ul www.basescu.ro a fost dezactivat după anunțarea rezultatelor alegerilor din turul al II-lea.

1 Eibl-Eibesfeldt, „Agresivitate”, 51.

2 Momoc, Antonio, „Agresivitatea ca legitimitate a autorității politice. De la agresiunea gestuală și de discurs la violența fizică”, Revista Română de Comunicare „Jurnalism și Comunicare”, an III, nr. 4/2004, (București: Ed. Tritonic, 2004), 73

3 Dorna, Alexandre (traducere de Marius Chitoșcă), „Charismă, populism și discurs: un trio inevitabil în politică”, în Beta, Lavinia, Dorna, Alexandre (coord.), Psihologia politică, o disciplină societală, (București: Ed. Curtea Veche, 2008), 254.

Nici arhiva blogurilor de campanie prezidențială aparținând candidaților Sorin Opreescu, Corneliu Vadim Tudor (PRM) și Ovidiu Iane (Partidul Ecologist Român) nu a putut fi identificată online la data efectuării cercetării. Gigi Becali (PNG) a avut pe blogul său o singură postare. Kelemen Hunor (UDMR) a folosit un site de informare updatat zilnic. Candidatul UDMR a administrat și un blog de campanie. O singură postare intitulată „(La jumătatea drumului.....)” s-a bucurat de 8 comentarii din partea cititorilor: 5 pozitive și 3 comentarii negative în care alegătorii au ținut să îl informeze pe liderul UDMR că „România nu este stat multinațional” și i-au urat ironic să câștige, „poate, la următoarele alegeri.”

În prima zi de campanie oficială, pe 23 octombrie 2009, Crin Antonescu (PNL) a postat pe blog „Manifestul bunului simț”. Articolul s-a bucurat de 136 de comentarii, care nu au putut fi accesate pentru a fi analizate. Al doilea articol din octombrie „Două precizări: un parlament mai mic și un nou premier” a avut 130 de comentarii: 76 pozitive, 9 negative și 45 neutre.

Crin Antonescu a avut un total de 7 postări pe blogul său în perioada oficială de campanie: 2 articole în octombrie, 5 în noiembrie. În total, la aceste 7 articole au fost monitorizate 825 de comentarii ale userilor dintre care: 637 pozitive, 20 negative și 168 neutre. Ținta atacurilor din comentariile negative sunt Traian Băsescu, clasa politică și PSD. În vreme ce președintele este făcut „mincinos”, cititorii îi reproșează lui Crin Antonescu că „nu prea iese din bârlog, pardon! birou”. Administratorul blogului a permis și critici ușoare la adresa lui Crin Antonescu, dar mesajele sunt în cea mai mare măsură pozitive: de încurajare și de susținere.

Din cele 17 postări efectuate între 23 octombrie-22 noiembrie 2009 de către candidatul Alianței Socialiste, Constantin Rotaru, doar două au avut parte de comentarii: postarea cu titlul „Domnul Constantin Rotaru va fi prezent astăzi în județele Bistrița Năsăud și Cluj” a avut 2 comentarii pozitive, într-unul din ele cititorul solicitând ajutor într-un proces. Articolul „România ta, a mea, a noastră” care prezenta afișul de campanie și sinteza programului candidatului socialist a avut un total de 13 comentarii: 9 comentarii pozitive din partea cititorilor și 4 răspunsuri din partea candidatului. Cititorii i-au solicitat candidatului socialist ajutor în găsirea unui loc de muncă, i-au oferit sugestii de strategii electorale și soluții economice, i-au adresat întrebări despre compatibilitatea dintre sistemul economic socialist și profesiile liberale.

Mircea Geoană (PSD) a postat în luna oficială pe blogul de campanie 18 articole și a primit 1037 comentarii. 716 comentarii au fost pozitive, 195 negative și 126 neutre. Cititorii blogului mirceageoana.ro au avut ca ținte preferate de atac pe Traian Băsescu, „personajul orwellian”, „dictator”, „mincinos”, „tiran”, „președintele de stat care se urcă beat la volan”, „individul care a vândut flota, i-a îmbogățit pe Ridzi, Udrea, Popoviciu”, pe liderii PD-L catalogați drept „naziști”, „cocoțați în funcții” și Referendumul, etichetat ca o „înșelătorie.”

Remus Cernea (Partidul Verde) este candidatul cu cele mai multe articole postate pe blogul personal în campania prezidențială din 2009: 57 de articole postate au avut 1098 de comentarii din partea cititorilor. 682 comentarii pozitive, 87 negative, 329 neutre.

Rezultatele studiului asupra comentariilor postate pe blogurile candidaților sunt surprinzătoare. Comentariile nu sunt atât pe injurioase pe cât ne-am fi așteptat. Blogurile candidaților par a nu permite înjurături la adresa competiției, administratorii sau echipa de campanie cenzurând cuvintele murdare sau ofensele suburbane aduse candidaților. Jignirile, insultele sau cuvintele batjocoritoare sunt din aria celor acceptate în media tradițională.

Alături de interactivitate, anonimatul este o componentă esențială a comunicării online. Sub protecția anonimatului, utilizatorii de internet nu își impun limite exprimării libere. Totuși, pe blogurile oficiale ale candidaților mesajele pozitive

sunt cele care predomină. Blogurile politicianilor candidați nu par a fi spațiul virtual situat în afara oricărei cenzuri. Administratorul site-ului sau staff-ul de campanie responsabil de imaginea candidatului par a supraveghea și controla comunicarea pe blog.

Anonimatul din spațiul virtual permite persoanelor să se ascundă în spatele ecranului calculatorului. Autorii comentariilor de pe bloguri ori site-uri pot disemina informații false sau se pot comporta cum nu ar face-o dacă și-ar divulga adevărata identitatea. Politețea este înlocuită de un stil verbal agresiv.¹

În absența reglementărilor, mediul online are rolul de canal de transmitere a mesajelor politice negative cu o puternică încărcătură emoțională prin folosirea unui limbaj violent, necenzurat. Postacii partidelor, voluntari sau profesioniști plătiți, vânează site-uri, bloguri, forumuri sau articolele din presa online depre concurență pentru a plasa mesaje denigratoare la adresa concurenței.

Nu blogurile candidaților, ci website-urile clonă, forumurile și blogurile neasumate oficiale de echipele de campanie, precum <http://www.televizorulpresedinte.ro/>, <http://www.nufigeoana.ro/>, <http://www.noicuvai.ro/>, www.decebasescu.ro, au lansat clipuri sau fotografii trucate cu scopul de a furniza prin intermediul persuasiunii vizuale structuri de plauzibilitate pentru teme a căror analiză atentă, rațională ar fi condus la demontarea lor și la trecerea în categoria temelor de campanie false². De exemplu, cea mai mare frecvență în comentariile libere de pe site-ul www.nufigeoana.ro o au cuvintele-cheie: „dictatură”, „iresponsabil”, „trădător”, „mizerabil”, „bișnitarii și jechoșii”, „putori”, „depravați”, „lepădaturi”, „securist”, „javre”, „prostanac.”

Atitudinea predominantă din articolele și comentariile de pe blogurile candidaților în alegerile prezidențiale din 2009 este una pozitivă. Campania pozitivă întărește convingerile suporterilor și simpatizanților. Totuși, mediul online rămâne zona necontrolată unde sunt lansate liber temele de atac la adresa concurenței.

Campania electorală negativă nu se adresează electoratului stabil, fidel, captiv. Intenția emitătorului nu este aceea de a spori voturile, ci de a-i dezorienta și mai tare pe cei dezamăgiți. Efectul pervers al campaniei negative este acela că alți candidați decât autorul ei pot câștiga voturi beneficiind de aceste atacuri. Scopul campaniei negative online este acela de a destabiliza alegătorii indeciși aflați pe internet, de a împiedica electoratul instabil să-și îndrepte încrederea și simpatia spre contracandidați, de a-i scârbi pe votanți de politicieni și de viața politică în sine, de a ține electoratul nehotărât acasă în ziua votului.³

Violența de limbaj poate fi așadar o formă de manifestare a libertății de gândire a alegătorilor. Limbajul pare a fi controlat pe blogurile candidaților în alegerile prezidențiale. Dar de aici nu decurge automat că dialogul online este civilizat sau rațional.

În viziunea optimistă cu privire la beneficiile social-politice ale internetului, new-media sunt prezentate ca fiind scena publică pe care sunt prezente o pluralitate de opinii politice. Cercetările asupra blogurilor politicianilor⁴ și ale candidaților arată, dimpotrivă, că ideile, propunerile sau proiectele diferite nu-și regăsesc locul pe aceeași platformă online⁵. Teoreticienii optimiști ai new-media nu au explicat fenomene ca izolarea ideologică a userilor în comunități online care împărtășesc

1 Năstuța, Sebastian, „Impactul Internetului asupra discursului electoral în campania pentru alegerile prezidențiale din 2009”, *Revista de Informatică Socială*, Vol. III (13), (Timișoara: Universitatea de Vest, 2010), 21.

2 Năstuța, „Impactul”, 25-27.

3 Momoc, „Online”, 89-99.

4 Sălcudeanu, Tudor, „Dialogul surzilor în blogosfera politică românească”, în Guțu Dorina (coordinator), *Bloguri, Facebook și politică* (București: Tritonic, 2009), 24.

5 Momoc, „Candidați”, 45-46.

exclusiv aceleași valori politice. Nu a fost explicată nici scăderea participării alegătorilor români la vot simultan cu creșterea accesului lor la internet. Explozia social-media și alegerile din 2012 reprezintă noi oportunități oferite exprimării și participării politice.

BIBLIOGRAFIE

- ARENDDT, Hannah, *Crizele republicii, Minciuna în politică; Nesupunerea civică; Despre violență; Gânduri despre politică și revoluție*, București, Ed. Humanitas, 1999.
- ARON, Raymond, *Democrație și totalitarism*, București, Ed. ALL, 2001.
- COTEANU, Ion, SECHE, Luiza, SECHE, Mircea, *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, București, Ed. Universul Enciclopedic, 1998.
- DORNA, Alexandre, (traducere de Marius Chitoșcă), *Charismă, populism și discurs: un trio inevitabil în politică*, în BETEA, Lavinia, DORNA, Alexandre (coord.), *Psihologia politică, o disciplină societală*, București, Ed. Curtea Veche, 2008.
- EIBL-EIBESFELDT, Irenaus, *Agresivitate umană, studiu etologic*, București, Ed. Trei, 1995.
- FERREOL, Gilles; NECULAU, Adrian (coord.), *Violența. Aspecte psiho-sociale*, Iași, Ed. Polirom, 2003.
- Guțu Dorina (coordonator), *Bloguri, Facebook și politică*, București, Tritonic, 2009.
- KONRAD, Lorenz, *Așa-zisul rău*, București, Ed. Humanitas, 1998.
- MOMOC, Antonio, „Agresivitatea, ca legitimare a autorității politice. De la agresiunea gestuală și de discurs la violența fizică”, în *Revista Română de Comunicare „Jurnalism și Comunicare”*, an III, nr. 4/2004, București, Ed. Tritonic, 2004
- MOMOC, Antonio, „Revoluția va fi tot televizată”, în *Dilema Veche*, anul III, nr.137, 15-21 septembrie 2006, <http://www.dilemaveche.ro/sectiune/tema-saptamanii/articol/revolutia-tot-televizata-va-fi>
- MOMOC, Antonio, „Candidații populiști și noile tehnologii (Blog, Facebook, YouTube) în alegerile prezidențiale din 2009” în *Sfera Politicii*, București, Institutul de Cercetări Politice și Economice, Fundația „Societatea Civilă”, volum XVIII, nr. 8 (162), august 2011, <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/162/art05-Momoc.php>
- MOMOC, Antonio „Online Negative Campaign in the 2004 Romanian Presidential Elections”, în *Styles of Communication*, Vol. 2. No 1, 2010, <http://journals.univ-danubius.ro/index.php/communication/article/view/735/667>
- MUCCHIELLI, Alex, (coordonator), *Dicționar de metode calitative*, Iași: Polirom, 2002.
- STANCIUGELU, Stefan, *Violență, mit și revoluție. De la violența rituală la violența simbolică și donjuanismul politic al democrațiilor*, București, Ed. All, 1998.
- TRIPPI, Joe, *The Revolution Will Not Be Televised: Democracy, the Internet, and the Overthrow of Everything*, New York, Publisher: ReganBooks, 2004.
- WEBER, Max, *Politica, o vocație și o profesie*, București, Ed. Anima, 1992.

Globalizare și cunoaștere – un argument subiectiv în favoarea libertății¹

■ BOGDAN ȘTEFANACHI

[Romanian Academy]

Abstract

This study intends that identifying some of the main aspects that sustained the relations between the contemporary globalization and the classical liberalism features to underscore that the knowledge decentralization is fundamental for the understanding of contemporary transformations. The study, also argues that the explanation of such a process is encapsulated in the subjectivism approach developed by the Austrian Economic School.

Keywords

globalization; liberalization;
knowledge; subjectivism; Austrian
Economic School

Globalizarea – o perspectivă epistemologică

Dacă liberalismul, din perspectiva principiilor fundamentale se prezintă ca o ideologie unitară, din perspectiva interpretării și operaționalizării acestor principii apar diferențe consistente între diversele abordări liberale. Fără a insista asupra acestor interpretări divergente, putem totuși evidenția că sfârșitul secolului XX este caracterizat, mai mult mai sau puțin incontestabil, de un *sfârșit al istoriei*² ca formulă care să reflecte funcționalitatea principiilor liberale. Dispariția barierei ideologice est-vest, implică, pe de o parte fluxul reformelor liberale către un spațiu interzis până atunci (cel al statelor foste comuniste), iar pe de altă parte reformarea sistemului capitalist în contextul unei economii real globale. Constanta acestui fenomen este reprezentată de necesitatea reformelor politice extensive pentru a diminua rolul statului în favoarea mecanismelor pieței.

O astfel de premisă poate fi operaționalizată din cel puțin două perspec-

¹ **ACKNOWLEDGEMENT:** *This paper was made within The Knowledge Based Society Project supported by the Sectoral Operational Programme Human Resources Development (SOP HRD), financed from the European Social Fund and by the Romanian Government under the contract number POSDRU ID 56815.*

² Francis Fukuyama, *Sfârșitul istoriei și ultimul om* (București: Paideia, 2008).

tive, măcar convergente dacă nu identice: pe de o parte, democratizarea celei mai mari părți a mapamondului și, pe de altă parte creșterea permeabilității și a liberei circulații conturată sub forma globalizării. Fără a insista asupra lecturii liberalismului prin prisma celui de-al treilea val de democratizare, studiul de față argumentează că, în exteriorul unei sinonimii perfecte între globalizare și neo-liberalism, totuși în spațiul economiei globale argumentele neo-liberale împotriva „intervenției proactive a statului”¹ pentru a gestiona funcționarea pieței sunt cele care pot reflecta cel mai bine tendințele economico-politice ale sfârșitului de secol XX și începutului de secol XXI.² De aceea, trăsăturile globalizării, măcar la nivel ideologic, sunt identice cu cele stipulate de ceea ce numim *Washington Consensus*, înțelegând prin aceasta – disciplină fiscală, liberalizare financiară, liberalizarea comerțului, privatizare și dereglementare, precum și garantarea proprietății³ adică, cu acele caracteristici care anunță revirimentul liberal.

Contractarea statului, diminuarea reglementărilor oficiale determină abolirea reală a restricțiilor existente în calea libertății de mișcare a persoanelor, bunurilor, serviciilor și capitalurilor; altfel spus, „sectorul public trebuie să înceteze să mai coordoneze forțele pieței în context global.”⁴ Astfel, globalizarea și liberalismul (neo-liberalismul) sunt măcar interdependente, dacă nu în întregime congruente, sau după cum susținea Andrew Gamble, „una dintre cele mai semnificative tendințe ale ultimilor 30 de ani se constituie sub forma revitalizării liberalismului economic atât ca economie politică, cât și ca, ideologie politică.”⁵ Mai mult chiar, conform lui Martin Carnoy și Manuel Castells, însăși sursa globalizării a fost reprezentată de procesul de restructurare a capitalismului – atât a statului cât și a corporațiilor – care era menit să depășească criza de la mijlocul anilor 1970. Această reformă are un profund caracter liberal în condițiile în care „dereglementarea, liberalizarea și privatizarea, atât la nivel intern cât și internațional au reprezentat baza instituțională care a pavat traiectoria noilor strategii (de afaceri) cu caracter global.”⁶

Jan Aart Scholte consideră că intensificarea relațiilor transnaționale generează și susține modificări profunde la nivelul epistemologiei, ontologiei, metodologiei și esteticii. În acest context trebuie subliniat faptul că globalizarea implică interrelaționarea forțelor structurale ale cunoașterii raționale și ale producției de tip capitalist cu inițiativele actorilor implicați în susținerea procesului de globalizare, care se manifestă în forma inovației tehnologice și a măsurilor de dereglementare.⁷ Consecința directă a unei asemenea realități se traduce prin aceea că „globalizarea implică procese complexe care internaționalizează politica domestică – dar în același timp modelează politica externă funcție de presiunile interne în creștere” ceea ce se reflectă în faptul că „statele națiune au învățat să-și partajeze suveranitatea cu instituții regionale și globale și, în același timp, să-și deschidă economiile către dimensiunile regională și globală.”⁸ Acest sistem descentralizat de guvernare erodează monopolul autorității statului fapt pentru care statele națiune nu mai reprezintă singurele centre sau formele principale de guvernare și autoritate din

1 Jan Aart Scholte, *Globalization. A Critical Introduction* (London: Palgrave, 2000), 34.

2 vezi și Bogdan Ștefanachi, „Statul și provocările globalizării: descentralizarea guvernării și descentralizarea cunoașterii,” *Sfera Politicii* 151 (2010): 27-33.

3 John Williamson, „In search of a Manual for Technopols,” în John Williamson (ed.), *The Political Economy of Policy Reform*, (Washington: Institute for International Economics, 1994), 26-28.

4 Scholte, *Globalization*, 34.

5 Andrew Gamble, „Neo-liberalism,” *Capital and Class*, 75 (2001): 127.

6 Martin Carnoy, Manuel Castells, „Globalization, the knowledge society, and the Network State: Poulatzas at the millenium”, *Global Networks*, 1 (2001): 5.

7 Scholte, *Globalization*, 89.

8 Group of Experts on the United Nations Programme in Public Administration and Finance, *Globalization and State: an overview. Report prepared by the Secretariat* (May 2000), 1.

lume.¹ Mai mult, regimurile și organizațiile internaționale sunt singurele capabile să ofere soluții unor probleme contemporane pentru că reușesc să gestioneze mult mai bine decât statul cunoașterea disponibilă (particularitatea acestei cunoașteri este că trebuie să fie astfel construită încât să poată fi utilizată simplu și eficient în cadrul unei rețele).

Dacă, în general „relațiile globale, reproduc cunoașterea rațională, trebuie menționat că globalizarea reprezintă un accelerator al raționalismului reflexiv.” Dintr-o asemenea perspectivă, trebuie să iterăm faptul că „globalizarea alterează noțiunea de spațiu și, se asemenea, modifică și redefineste calitățile temporale.”² Or, una dintre implicațiile cele mai profunde și mai evidente ale unei astfel de transformări poate fi analizată la nivel epistemologic prin faptul că se produce o extrem de importantă descentralizare a cunoașterii care permite generarea ordinii spontane iar, pe de altă parte, fenomenul acesta trebuie înțeles ca o reflectare a policentrismului decizional.

Cunoaștere și subiectivitate

Globalizarea implică descentralizarea cunoașterii (a puterii) iar apariția societății bazate pe cunoaștere diminuează rolul internațional al statului și propune o formulă teoretică și practică utilă pentru a explica politica globală. Incapabil să mai gestioneze și controleze bunăstarea și informația, delegitimat de chiar acțiunile și ideologia sa, statul se transformă sub presiunea globalizării care produce modificări structurale în relația dintre putere și cunoaștere. Particularitatea acestei cunoașteri este de a fi esențialmente una *dispersată*, iar prin aceasta trebuie să înțelegem o *cunoaștere practică* specifică circumstanțelor individuale; aceste circumstanțe exprimă o *raționalitate* imposibil de cuprins în întregime în limbajul conceptual, care ar putea justifica mecanismele unui centru de control.³

La fel cum abordarea filosofico-pragmatică propusă de *Școala Economică Austriacă* pare „să ofere cel mai bun cadru de analiză pentru înțelegerea transformărilor economice contemporane,”⁴ la fel, descentralizarea cunoașterii specifică globalizării își găsește o explicație extrem de solidă în modul în care este înțeleasă (înțeles) subiectivitatea (subiectivismul), ca una dintre cele mai importante contribuții ale *Școlii Austriece* la dezvoltarea domeniului economic.

Însă pentru a avea o înțelegere corectă a acestui concept trebuie evitate două posibile erori: pe de o parte, subiectivitatea nu este sinonimă cu o teorie absolut subiectivă a valorii, iar pe de altă parte, subiectivitatea nu se confundă cu imposibilitatea teoriei de a fi testată (obiectiv). În cel mai general sens, „subiectivismul înseamnă presupuziția că rațiunea umană, și prin aceasta decizia, nu sunt, în mod rigid, determinate de evenimente externe. Subiectivismul permite manifestarea creativității și autonomiei opțiunii individuale,”⁵ devenind o reflecție a individualismului metodologic și poate, singura modalitate de a susține real, obiectiv filosofia socială a lui Hayek sau Mises sau a *noii drepte* în general. Astfel, piața devine o realitate

1 James Rosenau, *Along the Domestic – Foreign Frontier* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997).

2 Scholte, *Globalization*, 202.

3 vezi și Bogdan Ștefanachi, „Dimensiuni epistemice ale globalizării – cunoaștere și libertate”, *Studii și cercetări din domeniul științelor socio-umane* 22 (2010): 98-104.

4 „Special Report: China and the World Economy. From T-shirts to T-bonds”, *The Economist*, July 30th - August 5th (2005): 65.

5 Gerald P. O'Driscoll, Mario J. Rizzo, *The Economics of Time and Ignorance* (London: Basil Blackwell, 1985), 1.

datorită opțiunilor, alegerilor individuale, iar economia reflectând în primul rând „rațiunile care determină alegerea”¹ devine un domeniu al subiectivității.

În *The Counter – Revolution of Science*, Hayek sublinia necesitatea abordării analizei economice din prisma subiectivității – „nu este probabil nicio exagerare dacă spunem că, în ultima sută de ani, orice progres semnificativ în teoria economică a fost un pas înainte în aplicarea consistentă a subiectivismului.”² Tot în aceeași lucrare, filosoful și economistul austriac evidențiază rolul fundamental pe care l-a avut Ludwig von Mises în structurarea acestei tendințe moderne și contemporane: „Aceasta este o abordare care a fost cu precădere dezvoltată de Ludwig von Mises și cred că cele mai multe dintre trăsăturile frapante ale concepției sale care, la prima vedere, pentru mulți cititori par stranii și de neacceptat se datorează tocmai dezvoltării constante a abordării subiectiviste, care l-a făcut neînțeles contemporanilor săi”.³ De aceea, întreaga tradiție austriacă de înțelegere și explicare a domeniului economic trebuie evaluată folosind ca grilă valorică subiectivismul.

Subiectivismul metodologic construiește un model al rațiunii individuale căruia i se atribuie „anumite scopuri, constrângeri, cunoaștere și expectații.”⁴ Acest construct⁵ (mental) este ulterior translat și implicat în activitatea care urmează „a înmagazina relația de comprehensiune a fenomenului pe care dorim să-l explicăm.”⁶

Pentru a fi funcțional constructul mental trebuie investit doar cu acele cunoștințe care sunt relevante, doar cu acele cunoștințe care sunt rezonabil acceptabile, altfel spus „cunoașterea cotidiană este structurată în termeni de relevanță. Unii dintre aceștia sunt determinați de interesul (meu) pragmatic imediat, alții de situația generală din societate.”⁷ Prin urmare, o „relație de comprehensiune” trebuie concepută în „termenii structurali ai interpretării practice de zi cu zi.”⁸ Legătura dintre acțiunile individuale și modelele interacțiunii sociale nu se realizează prin intermediul conținutului (identității, convergenței de conținut) a planurilor individuale, ci prin structura decizională. „Ceea ce grupăm ca fiind aspecte ale aceluiași întreg sunt complexe diferite de evenimente individuale, în ele însele poate chiar diferite, dar pe care le credem interrelaționate; ele sunt selecții ale anumitor elemente dintr-o imagine complexă, în baza unei teorii despre coerența lor. Ele nu reprezintă obiecte sau clase de obiecte (definite) certe (dacă înțelegem termenul *obiect* în sens concret și material), ci constituie un model al ordinii în care lucruri diferite pot fi interrelaționate – o ordine care nu este spațiată sau temporală ci poate fi definită doar în termenii relațiilor care sunt atitudini umane inteligibile. Această ordine sau acest model este puțin perceptibil ca un fapt fizic, ca și relațiile ca atare; poate fi studiat(ă) doar analizând implicațiile combinației specifice a acestor relații. Cu alte cuvinte, întregul despre care discutăm există doar dacă, și în măsura în care, teoria pe care am dezvoltat-o despre conexiunea părților implicate este corectă și dacă o putem explicit formaliza doar ca model construit din aceste relații. Astfel, științele

1 O'Driscoll, *The Economics*. 2.

2 Friedrich A. Hayek, *The Counter-Revolution of Science* (London: The Free Press of Glencoe, Collier – Macmillan Limited, 1995), 31.

3 Hayek, *The Counter-Revolution*, 210.

4 O'Driscoll, *The Economics*. 2.

5 Fritz Machlup propune înlocuirea conceptului *ideal tip* (*ideal type*) cu cel de *construct*, pentru a evita definițiile tautologice; „referirea la rațiunea actorului, mai curând decât la sens, poate exprima ideea fundamentală. Dar cum poate fi aceasta explicit incorporată în numele a ceea ce deja tacit este implicat prin denumirea ideal tip? Termenul ideal tip poate fi înlocuit cu termenul de construct,” Fritz Machlup, *Methodology of Economics and Other Social Sciences* (London: Academic Press, London, 1972), 220-21.

6 O'Driscoll, *The Economics*, 21.

7 Peter L. Berger, Thomas Luckmann, *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge* (New York: Anchor Books, 1966), 45.

8 O'Driscoll, *The Economics*, 21.

sociale nu au ca obiect de studiu un întreg *dat*, ci sarcina lor este de a constitui acest întreg (întreguri) prin construirea modelelor formate din elemente familiare (cunoscute) – modele care reproduc structura relațiilor dintre diverse fenomene pe care întotdeauna le observăm simultan, în timp real.”¹ În această manieră devine posibilă coordonarea planurilor individuale de acțiune, maximizând libertatea fiecărui agent și legitimând valoarea necoercitivă (sau minim coercitivă) a ordinii spontane.²

Așadar, putem rezuma, spunând că metoda subiectivismului propus de Școala *Economică Austriacă*, presupune trei etape:

1. Realitatea empirică este percepută prin intermediul constructelor observabile și *rezonabile*; tot în acest stadiu, se realizează o identificare preliminară a modelelor de interacțiune socială;

2. Continuă *rafinarea* acestor modele și de asemenea, sunt identificate altele noi, prin conceptualizarea categoriilor observabile. În această etapă, omul de știință elimină asocierile concrete ale acestor categorii și construiește un cadru abstract, general al înțelesului (sensului) subiectiv;

3. Stagiul final al analizei constă în reconstrucția statică sau dinamică a întregului model – înțeles ca fapt social – din elementele sale individuale. Astfel, faptele sociale nu sunt rezultatul planificării centrale asupra deciziilor de acțiune individuală, ci un întreg complex de acțiuni care mutual se susțin și produc rezultate dincolo de capacitatea individuală de înțelegere.³

De aceea, economia lui Mises sau Hayek este una a subiectivității, una a imposibilității planificării datorită limitei cunoașterii umane, una a *timpului și ignoranței*. Altfel spus, „subiectivismul și incertitudinea acțiunilor umane sunt idei inseparabile”⁴ și tocmai această conjuncție creează spațiul necesar libertății individuale.

Concluzii

Subiectivitatea ca argument în favoarea descentralizării cunoașterii și, prin aceasta ca argument împotriva oricăror formule de tip totalitar, reflectă autonomia, sau mai bine zis relativa autonomie a alegerii individuale care, la rândul ei, creează spațiul apariției imposibilității determinării tuturor consecințelor acestei alegeri. Datorită faptului că individul este parte componentă a spațiului socialului (un spațiu în care autonomia individuală se multiplică la nivelul tuturor părților sale, la nivelul tuturor indivizilor), acțiunile sale vor fi perpetuu modelate de constrângerile (nu coerțițiile) provenite din partea celorlalți actori. Lumea indivizilor autonomi devine lumea care creează premisele libertății individuale, eliminând planificarea centrală

1 Hayek, *The Counter-Revolution of Science*, 55-6.

2 Un exemplu de coordonare (pattern of coordination) în interiorul ordinii spontane, subliniind valoarea euristică a acesteia este oferit de O'Driscoll: Doi profesori – A și B, - care predau în cadrul aceluiași departament plănuiesc să discute de cartea la care urmează să fie autori. Planurile lor individuale sunt coordonate, în sensul că respectă însușirile (caracteristicile) tipice activității lor (spre exemplu, fiecare se așteaptă ca celălalt să fie în birou în ziua când a plănuit să fie acolo). Din moment ce nici unul nu a decis dinainte asupra a ceea ce va reprezenta subiectul central al cărții, conținutul discuției lor poate fi considerat ca o trăsătură unică. Ceea ce vor spune depinde de felul în care va evolua discuția (de ceea ce va spune celălalt, de argumentele sale). Dar aceste argumente sunt temporal-dependente. Prin urmare, planurile lui A și B. vor fi coordonate în sensul că fiecare va veni la birou la ora și la data convenite, dar nu vor fi coordonate în sensul că fiecare a planificat ceea ce-i va spune celălalt. Această caracteristică de „open-endedness” a planurilor lor permite manifestarea spontanității și a noutății (vezi O'Driscoll, *The Economics*, 85-6). În acest mod „compatibilitatea planurilor” propusă de Hayak devine realitate (devine posibilă) (planurile individuale ajung să fie în ceea ce O'Driscoll numea *pattern equilibrium*).

3 O'Driscoll, *The Economics*, 19-20.

4 O'Driscoll, *The Economics*, 2.

(utopică, de altfel); aceasta este lumea care favorizează decizia autonomă, decizia creativă și tocmai prin această coordonată euristică nu doar că nu este cunoscută ci, este de necunoscut. Inaccesibilitatea sa pentru capacitatea de comprehensiune individuală se traduce prin aceea că nimic din ceea ce putem cunoaște nu ne permite să previzionăm viitorul; iar ceea ce putem cunoaște (chiar și incomplet) sunt doar *construcțiile* mentale, în schimb, interrelaționarea modelelor de acțiune individuală și consecințele acestora devin accesibile doar ex-post.

BIBLIOGRAFIE

„Special Report: China and the World Economy. From T-shirts to T-bonds”, *The Economist*, July 30th - August 5th (2005): 65-67.

Group of Experts on the United Nations Programme in Public Administration and Finance, *Globalization and State: an overview. Report prepared by the Secretariat* (May 2000), <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan000557.pdf>, accesat 22.08.2011.

BERGER, Peter L., LUCKMANN, Thomas, *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*, New York: Anchor Books, 1966.

CARNOY, Martin, CASTELLS, Manuel, „Globalization, the knowledge society, and the Network State: Poulatzas at the millenium”, *Global Networks*, 1 (2001): 1-18.

FUKUYAMA, Francis, *Sfârșitul istorie și ultimul om*, București: Paideia, 2008.

GAMBLE, Andrew, „Neo-liberalism,” *Capital and Class*, 75 (2001): 127-134.

HAYEK, Friedrich A., *The Counter-Revolution of Science*, London: The Free Press of Glencoe, Collier – Macmillan Limited, 1995.

MACHLUP, Fritz, *Metohodology of Economics and Other Social Sciences*, London: Academic Press, 1972.

O'DRISCOLL, Gerald P., RIZZO, Mario J., *The Economics of Time and Ignorance*, London: Basil Blackwell, 1985.

ROSENAU, James, *Along the Domestic – Foreign Frontier*, Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

SCHOLTE, Jan Aart, *Globalization. A Critical Introduction*, London: Palgrave, 2000.

ȘTEFANACHI, Bogdan, „Dimensiuni epistemice ale globalizării – cunoaștere și libertate”, *Studii și cercetări din domeniul științelor socio-umane* 22 (2010): 98-104.

ȘTEFANACHI, Bogdan, „Statul și provocările globalizării: descentralizarea guvernării și descentralizarea cunoașterii,” *Sfera Politicii* 151 (2010): 27-33.

WILLIANSON, John (ed.), *The Political Economy of Policy Reform*, Washington: Institute for International Economics, 1994.

Violența de limbaj în discursul totalitar din România (1945-1989)¹

■ SORIN CRISTIAN SEMENIUC

[„Al.I. Cuza” University of Iași]

Abstract

Just as in any other totalitarian regime, the communist political discourse and the mass-media of that time employed to a great extent the strategy of the attack against the „enemy”, regardless of whether this enemy was domestic or foreign, real or imaginary. From a linguistic point of view, identifying, isolating and classifying the procedures used by the communists to this purpose means including these formulae into the typology of wooden language, whose features were accounted for by Françoise Thom. „The passage of attack”, a possible name for the ritual violent excerpt usually found in propagandistic speeches or articles, is mainly characterised by the fact that it is invariably present in these texts, it is shorter than the one devoted to „accomplishments” and contains linguistic prefabricates, repeated for years in a row, usually with no substantial change in form or meaning.

Keywords

wooden language; clichés; evolution; effects; features

Preliminarii

Rezultat al unei mutații radicale suferite de limbă sub influența ideologiei marxist-leniniste², limba de lemn nu se caracterizează numai printr-un lexic particular care îl transformă într-un simplu jargon, ci prezintă un anumit număr de trăsături gramaticale și stilistice care permit identificarea sa și în afara referințelor la vocabular³. Una dintre aceste caracteristici este maniheismul, care conduce, printre altele, la utilizarea unui mare număr de termeni din registrul militar⁴, unii cercetători considerând chiar că „Limbajul comunist este un limbaj militar și aceasta deoarece comunismul este dominat de ideea de putere”⁵ sau că limbajul totalitar este sinonim cu violența de limbaj, „discursul revoluționar” nefiind decât „o penibilă

1 **Acknowledgements:** This work was supported by the European Social Fund in Romania, under the responsibility of the Managing Authority for the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development 2007-2013 [grant POSDRU/88/1.5/S/47646].

2 Françoise Thom, „La langue de bois”, în *La langue de bois I* dossier édité par Alain Goldschläger et Jacques Lemaire, *La pensée et les hommes*. Nouvelle série, 47 (Bruxelles: Editions de l'Université de Bruxelles, 2001), 13-20.

3 Thom, *La langue de bois*, 13.

4 Françoise Thom, *Limba de lemn*, ed. a II-a, trad. de Mona Antohi (București: Ed. Humanitas, 2005), 48.

5 Nicolae Manolescu, *Dreptul la normalitate* (București: Ed. Litera, 1991), 168.

colecție de invective grosiere și exprimări înveninate, îndemnând la violență și ură, la *demascare* (subl. a.), la *înfierări* și la o insațiabilă obsesie a *stărpirii dușmanilor poporului*.¹ Comuniștii „au de combătut tot ceea ce există și tot ceea ce devine. Astfel se explică necesitatea unui discurs ineputabil, armă defensivă și ofensivă, scut și mașină de război. Limba de lemn se apără împotriva lucrurilor și atacă oamenii.”² Efectul devastator al acestui tip de limbaj care masca realitatea, mințea și manipula printr-un fel de „adormire hipnotică” produsă de înșirarea de cuvinte hipnogene nu s-a epuizat după abolirea oficială a regimului comunist din România anul 1989³ sau din alte țări din blocul estic. Specific spațiului românesc, o trăsătură particulară a limbii de lemn în perioada totalitaristă – mijlocul anilor '40 până la începutul lui 1990 – a fost „impunerea acesteia ca *dogmă* (subl. a.), prin *memorare* în mare măsură forțată, obligatorie, întărită și prin *teamă*.”⁴

Ca motivație ideologică, utilizarea registrului violent reprezintă un fapt natural; odată constituit Partidul, dușmanii devin parte a luptei cosmice: în centru se află Partidul, iar în jurul lui se ordonează, în cercuri concentrice, inamicii și aliații.⁵ Centrul lumii inamice este tot atât de imaterial ca și cel al Partidului; capitalismul, în genere, și imperialismul devin obiectul unei dușmăanii susținute, certe, chiar rutinizate, aproape profesionalizate, și reprezintă inamicul natural al Partidului, rațiunea sa de a exista; alți dușmani, mai apropiați de Partid, sunt oportuniștii: revizionişti (subminează doctrina) sau lichidatoriști (subminează organizarea)⁶.

Pentru afirmarea satisfacției și atacarea „dușmanilor”, discursul totalitar trebuie să recurgă la cuvânt, în cadrul unui proces logic și cinic în același timp: „Realitatea reală este singura realitate. Realitatea ideologică nu există decât ca limbaj (decor). Ea este alcătuită din cuvinte. Partidul nu poate acționa asupra realității reale decât prin intermediul cuvintelor realității ideologice și transformarea ulterioară a celei dintâi nu poate fi descrisă decât în termenii celei de-a doua, care sunt prin definiție inadecvați. Este deci absolut necesar ca depășirea duplicării lumii să ajungă să confiște cuvântul realității reale și să creeze, alături de ea, o altă realitate, care nu există decât prin cuvânt.”⁷ Printre modalitățile efective de control al realității se află apelul la elemente lexicale sau „mici fraze” care au devenit „expresii tehnice politice”, difuzate inițial de lideri ai partidului sau prin presă, „fraze” care au avut mereu, de la începutul anilor '50 și puțin înainte, un ton de incitare la „luptă”, de stimulare, de „mobilizare”, fie pentru a preveni oprirea maselor de la muncă⁸, fie pentru a produce incitarea frenetică la o acțiune imediată, amânând nedefinit constatarea fiasco-ului provocat de construcția comunismului⁹. Astfel, indiferent de subiectul tratat, contextul conflictual trebuia neapărat adus în discuție, în caz contrar materialul era amendat ideologic; obsesia confruntării trebuia să fie inclusă întotdeauna între rânduri.¹⁰ În acest sens, reprezenta un „far călăuzitor” imaginea transmisă de unul dintre principalii ideologi comuniști, Vladimir Ilici Lenin, la începutul secolului trecut: „Noi înaintăm în grup compact pe un drum abrupt și anevo-

1 Dan Anghelescu, „Limba de lemn și distrugerea morală”, în Ilie Rad (coord.), *Limba de lemn în presă* (București: Ed. Tritonic, 2009), 77.

2 Thom, *Limba*, 83-84.

3 Tatiana Slama Cazacu, „Limba de lemn – sinteză retrospectivă și constatarea vitalității acestui parazit al limbii române”, în Ilie Rad (coord.), *Limba de lemn în presă* (București: Ed. Tritonic, 2009), 35.

4 Slama Cazacu, *Limba de lemn*, 31.

5 Alain Besançon, *Originile intelectuale ale leninismului*, trad. de Lucreția Văcar (București: Ed. Humanitas, 2007), 289.

6 Besançon, *Originile*, 291.

7 Besançon, *Originile*, 355.

8 Slama Cazacu, *Limba*, 28.

9 Thom, *Limba*, 216.

10 Anghelescu, *Limba*, 81.

ios, ținându-ne strâns de mână. Suntem înconjurați din toate părțile de dușmani și mai totdeauna suntem nevoiți să pășim sub focul lor.”¹

Una dintre cele mai importante observații asupra limbii de lemn românești este aceea că, din punct de vedere istoric, există în discursul totalitar autohton diferențe manifestate în special în gradele de agresivitate și de informativitate. În perioadele de început, de preluare a puterii, limbajul e destul de bogat în informații, în special din sfera conflictualității, pentru ca în perioada de stabilitate a regimului, violența să se retragă din prim-plan, în favoarea „ceremoniei obligatorii de afirmare a satisfacției”, fapt care a redus și din capacitatea discursului de a vehicula informație.²

Primii ani: lupta pentru Putere

Răsfoirea unuia dintre volumele editate de comuniști imediat după 23 august 1944³, o compilație de discursuri ținute de lideri ai Partidului Comunist Român cum ar fi Ana Pauker, Gheorghe Gheorghiu Dej sau Lucrețiu Pătrășcanu, permite izolarea mai multor „frazе” sau elemente lexicale specifice registrului violent de limbaj. În contextul istoric specific, „dușmanii” erau partidele cu care comuniștii împărțeau puterea la acel moment, dar mai ales fasciștii, cei cu care România se afla încă în război. Încă din introducerea volumului, dar mai ales în paginile următoare, sunt prezente „formule de atac” care vor supraviețui în discursul practicat de-a lungul întregii perioade de dominație a regimului comunist (unele pot fi depistate și în prezent): „lichidare a întregului putregai care ne-a târât la dezastru”, „clicile reacționare”⁴, „ciuma fascistă”⁵. Există însă acel grad de informativitate ridicat pe care îl menționa Rodica Zafiu și care se manifestă, printre altele, prin nominalizarea exactă a „dușmanilor”, „călăul Rădescu”⁶, „aceași legionari cari măcelăreau populația pașnică a țării noastre, sunt luați sub aripa bătrăioară a domnului Maniu”⁷, „Sub scutul unor preținși democrați, lupii fasciști au ieșit din bârlog, urlând a sete de sânge”, „lepădături fasciste”⁸. Violența este exercitată discursiv fără menajamente; nu lipsește recursul la ironie, iar „dușmanul” este, cel puțin deocamdată, „intern”; chiar dacă este vorba de fasciști, lupta cu aceștia are loc în scop „eliberator”.

Perioada Gheorghe Gheorghiu Dej: bătălia încă nu e câștigată

Fostul lider al Partidului Muncitoresc Român este un creator de violență de limbaj, unele dintre formulele sale putând fi catalogate drept antologice. Din punct de vedere lexical, Gheorghiu Dej utilizează cuvinte care au suferit deprecieri de sens, de exemplu cele care se refereau la clase conducătoare anterioare și la realități care aveau legătură cu acestea: *burghez*, *slugă*, *cămătar*; la derivatele obținute de la

1 Lenin, apud Besançon, *Originile*, 279.

2 Rodica Zafiu, *Limbaj și politică* (București: Ed. Universității din București, 2007), 153.

3 *** Pentru o Românie democratică (București: Ed. Partidului Comunist din România, 1945).

4 *** Pentru o Românie, 3.

5 „Discursul Anei Pauker la Opera Română, 6 noiembrie 1944 la Aniversarea Marii Revoluții Socialiste din Octombrie”, în Pentru o Românie democratică (București: Ed. Partidului Comunist din România, 1945), 98.

6 *** Pentru o Românie, 3.

7 „Cuvântul tovarășului Gheorghiu Dej la înmormântarea muncitorilor asasinați de fasciști în comuna Apărătorii Patriei”, în Pentru o Românie democratică (București: Ed. Partidului Comunist din România, 1945), 81.

8 I. Stănculescu, „Au ieșit lupii din viziuni”, în Pentru o Românie democratică (București: Ed. Partidului Comunist din România, 1945), 169.

unele dintre aceste cuvinte (*cămătăresc*, *chiaburesc*), sensul depășește nuanța peiorativă. Tot în categoria „cuvintelor violente” se numără cele referitoare la societatea occidentală (*imperialist*, *monopol*), termenii nou formați de la nume proprii aparținând unor personalități membre ale partidelor de opoziție sau din perioada anterioară (*manist*, *antonescian*), cei privitori la facțiuni sau scindări din cadrul unor partide (*fracționar*, *grupare*, *reacționar*, *sectar*), unele diminutive (*grupuleț*).¹ La nivel stilistic, Dej utilizează înjurii și invective, precum și termeni cu o conotație puternic peiorativă, unele reluate din discursurile din perioada anterioară: „lepădături fasciste”, „bandă criminală”, „pături parazitare”, precum și termeni folosiți pentru a descrie diferite lupte: „regim sângeros”, „agresiune mișelească”. În același registru de atac apar expresii aparținând vocabularului familiar sau popular: „dădea apă la moară dușmanilor muncitorimii”, „avea ac de cojocul lor.”²

În bună măsură, gradul de informativitate și agresivitate rămâne ridicat în mod sensibil egal, procesele de instaurare ale noii ordini fiind încă în plină desfășurare, stopate uneori de obstacole extrem de dificile (așa cum a fost, de exemplu, procesul de colectivizare): „Dinastia de Hohenzollern, înscăunată la noi în țară de cele mai reacționare cercuri ale burgheziei și moșierimii”, „a aservit România capitalului străin, a transformat-o în hinterland agrar al marilor puteri imperialiste”, „Palatul devenise un focar al uneltirilor reacționare și incitărilor la război civil”, „s-au demascat ca agenturi de spionaj și diversiune ale puterilor imperialiste”³, „exploatării capitaliste și a politicii antinaționale a partidelor burghezo-moșierești”, „cercurile conducătoare ale reacțiunii românești au înfundat țara”, „răsturnarea clicii antonesciene”, „hoardelor fasciste”, „ațățătorii de război imperialiști”⁴, „transfugii pripășiți la posturile de radio imperialiste deplâng trecerea țărânimii pe făgașul socialismului. (...) țărânimia își amintește foarte bine de anii când muncea din zori până în noapte pe pământul moșierilor și chiaburilor, neavând nici cele mai elementare condiții de viață omenească; de lipsa de pământ, apăsarea moșierului, cămătarului, perceptorului, biciul vâtafului și patul de armă al jandarmului (...)”⁵.

Față de primii ani, „dușmanul” a căpătat și o altă față acum, parțial „externă”, într-o mare măsură generală, imaterială: „Împreună cu toate forțele progresiste, tineretul aduce o contribuție important la zădărnicierea acțiunilor cercurilor reacționare monopoliste, îndreptate împotriva păcii, destinderii în relațiile internaționale și dreptului popoarelor de a dispune de propria lor soartă”⁶, „forțele imperialiste”, „militariști”, „forțelor revanșarde”, „presiunea imperialistă și neocolonialistă” (Scânteia, 22 ianuarie 1965, p. 1)

Nici în această perioadă nu lipsesc accentele ironice, metaforele facile menite să convingă și să fie înțelese cât mai repede de destinatari:

„Aceasta va constitui o strălucită manifestare a superiorității socialismului asupra orânduirii capitaliste, îmbătrânită și sclerozată, care se zvârcolește în fața sfârșitului ei inevitabil, ca orice societate ce și-a trăit traiul.”⁷

1 Nicoleta Mihai, „Limba de lemn a lui Gheorghiu Dej”, în Ilie Rad (coord.), *Limba de lemn în presă* (București: Ed. Tritonic, 2009), 216-217.

2 Nicoleta Mihai, *Limba*, 221.

3 „Expunere în ședința solemnă a Marii Adunări Naționale la a XV-a aniversare a Republicii Populare Române, 29 decembrie 1962”, în Gheorghe Gheorghiu Dej, *Articole și cuvântări*, 1961-1962 (București: Ed. Politică, 1962), 447-450.

4 „Cuvântare rostită la 22 august 1961 la Adunarea festivă consacrată zilei de 23 august”, în Gheorghe Gheorghiu Dej, *Articole și cuvântări*, 1961-1962 (București: Ed. Politică, 1962), 103-104.

5 „Raport cu privire la încheierea colectivizării și reorganizării conducerii agriculturii prezentat la sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naționale 27 aprilie 1962”, în Gheorghe Gheorghiu Dej, *Articole și cuvântări*, 1961-1962 (București: Ed. Politică, 1962), 295.

6 „Mesajul adresat Forumului Mondial al Tineretului 27 iulie 1961”, în Gheorghe Gheorghiu Dej, *Articole și cuvântări*, 1961-1962 (București: Ed. Politică, 1962), 61.

7 Gheorghiu Dej, *Articole*, 87.

Perioada Nicolae Ceaușescu: Puterea e a mea

Și în perioada ultimului conducător comunist, una dintre caracteristicile discursului rămâne maniheismul socialism-capitalist, trecut-prezent, proletari-imperialiști.¹ „Dușmanul extern” își menține conturul nedefinit, iar cel „intern” clasic (burghezo-moșieresc) cade cumva în plan secund, fiind amintit în special la aniversări pentru a reaminti că a produs dezastre în trecut, înainte de momentul instaurării orânduiri socialiste. Aproape că sunt excluse nominalizările, ca și formulele inedite, cu un aer spontan, de atac. Violența e reprezentată de clișee reluate până la saturație, pornind de la cuvinte-cheie: exploatator, jaf, jefui, jug, putred, putrefacție, putreziciune, rechin, retrograd, ploconire, transfug, uneltire, lichida, burghez, capitalist, moșieresc, ațâța, bălăie, bestie, călău, cerc, decadent, descompunere, deviaționist, dictatură, dușman, denigra.

Asta nu înseamnă că discursul totalitar nu a întrezărit identificarea și condamnarea unui alt „dușman intern”, parțial moștenit: în această nouă fază, el se află (și trebuie să se afle) chiar în rândurile cetățenilor și membrilor de partid, producând întârzierea producției, neîndeplinirea planurilor șesennale/cincinale și, în final, dacă starea de lucruri va continua, periclitatea mărețelor realizări ale societății socialiste multilateral dezvoltate. Chiar Statutul Partidului alocă spații pentru avertizarea asupra existenței acestui tip de „dușman”: „Partidul nu admite existența fracțiunilor în interiorul său. Orice acțiune fracționistă constituie o crimă împotriva partidului, fiind incompatibilă cu calitatea de membru de partid”, „lovește în unitatea partidului, pactizează cu dușmanii construcției socialismului”, „vigilenței revoluționare și combativității împotriva manifestărilor antipartinice și ale ideologiei burgheze.”²

Iată câteva formule de atac destinate combaterii „dușmanului intern”: „Sunt încă multe lucruri de îndepărtat din conștiința oamenilor. Vechea societate – pe care am lichidat-o, iar din punct de vedere material am depășit-o de mult, realizând ceea ce este cunoscut tuturor – a lăsat puternice urme și obiceiuri care, multe din ele, nu mai corespund condițiilor de astăzi, spiritului revoluționar. Dealtfel, unele din aceste obiceiuri n-au corespuns niciodată cerințelor progresului și civilizației. Am în vedere egoismul, individualismul, tendințele de parazitism și parvenitism și alte mentalități retrograde. (...) trebuie să luptăm neabătut împotriva misticismului, a vechilor obiceiuri lăsate de societatea burghezo-moșierească. Aceste obiceiuri trebuie să fie lichidate pentru totdeauna!”³

„Unii și-au însușit obiceiul de a crede că participarea la un proces revoluționar înseamnă prezența lor, cu cămăși bine scrobite, la masa festivă de la sfârșitul acelui proces revoluționar (...) unii, când să punem în practică lupta pentru nou, ne-am izbit de greutate, ne-am cam domolit, ne-am cam oprit din aplauze.”⁴

O mare parte din registrul violent este alocat însă și „dușmanului extern”: „Așa cum am spus mai înainte că trebuie să batem capitalismul în domeniul tehnicii, științei și productivității muncii, trebuie să-l batem și în domeniul eficienței și rentabilizării economice”⁵, „împotriva politicii imperialiste de dominație și dictat, a

1 Lavinia Betea, „„Limba de lemn” – de la Ceaușescu la Ion Iliescu”, în Ilie Rad (coord.), *Limba de lemn în presă* (București: Ed. Tritonic, 2009), 186.

2 „Statutul Partidului Comunist Român”, în Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Român (București: Ed. Politică, 1981), 851-866.

3 „Cuvânt la deschiderea Forumului Tineretului, 5 mai 1980”, în Nicolae Ceaușescu, *Creșterea rolului conducător al Partidului Comunist Român* (București: Ed. Politică, 1981).

4 „Cuvântarea tovarășului Adrian Păunescu, delegat al organizației județene de partid Prahova”, în Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Român (București: Ed. Politică, 1981), 601-604.

5 „Cuvântare la Ședința Plenară lărgită a Consiliului Național al Oamenilor Muncii, 13 iunie 1980”, în Nicolae Ceaușescu, *Creșterea rolului conducător al Partidului Comunist Român* (București: Ed. Politică, 1981).

colonialismului și neocolonialismului”, „în lume mai sunt încă puternice forțe reacționare care pot pune în pericol pacea și colaborarea internațională” (Scânteia, 3 ianuarie 1975, Cuvântarea tovarășului Nicolae Ceaușescu rostită la posturile de radio și televiziune cu prilejul Anului Nou, 1)

Ralierea intelectualilor

Nume importante din epocă, cunoscute pentru faptul de a fi acceptat și susținut regimul comunist, nu au ezitat ca în discursuri, volume sau texte publicate în presă să apeleze la „pasaje de atac”. Iată doar câteva exemple:

Aurel Baranga: „Există în această direcție și o «carte albă», publicată în aceeași vreme, de unde reiese cum lucra mașina de vot, cum se pronunțau în fața urnelor morții, cum funcționa «suveica», câte buletine de vot au sfeterisit liberalii, câte țărăniștii.” (Scânteia, 15 februarie 1965, 1)

Ion Lăncrăjan: „Și frământările de după război, din anii când au fost alungați moșierii, când a fost sfărâmată puterea domnilor, când s-au pus și oamenii satelor în mișcare, la îndemnul muncitorimii (...) trufia boierească ori făloșenia găunoasă și prostească a chiaburului și a negustorului. (...) Țărănimea era denumită odinioară, cu un dispreț ciocoiesc, «talpa țării».” (Scânteia, 28 februarie 1965, 1)

Tudor Arghezi: „Mi-aduc aminte că pe vreme regimurilor de stagnare a timpului, apăruse o broșură scrisă și scoasă de conservatorii filipescani intitulată «Unde duce socialismul?» Concluziile acestei filozofii boierești erau că socialismul duce la nimic și cel puțin la un dezastru național.” (Scânteia, 7 martie 1965, 1)

Victor Eftimiu: „Candidații de azi sunt oameni ai muncii manuale și intelectuale, nu «nepoții» și filfisonii incapabili, carierişti preocupați să-și facă din mandatul de ales al poporului izvor de venituri ilicite, ipochimenii străini de aspirațiile și nevoile mulțimilor.” (Scânteia, 8 martie 1965, 1)

Zaharia Stancu: „Partidele mai vechi – căroră le plăceau să se numească istorice – se asemănau unul cu altul ca două picături de apă. Același țel: puterea; puterea cu orice preț. Și o dată puterea câștigată același scop: jefuirea fără nici un scrupul și fără nici o rușine, a țării.” (Scânteia, 9 martie 1965, 1)

Eugen Barbu: „Aceste mijloace tehnice ar fi trebuit, în alte condiții, plătite cu bani grei și răuvoitorii au toate motivele să nu se bucure de ridicarea noastră tehnică pentru că nu mai suntem clienții unor societăți străine și nu mai cumpărăm, mai precis spus, nu mai vindem altora ceea ce cumpărăm odată” (Scânteia, 19 februarie 1975, 1)

Concluzii

Apelul discursului totalitar românesc la formule violente reprezintă o certitudine care se încadrează natural în realitatea ideologică comunistă. Limba de lemn, capcană întinsă rațiunii, care fuge instinctiv spre ceea ce îi pare familiar¹, este transformată spre a ataca, după necesități, comportând fie o modalitate deschisă (limba de aparat), fie una ascunsă (pseudo-limbă naturală) – utilizată în falsele reportaje, cât și în falsa literatură; aceasta din urmă permite limbii de lemn să se adapteze la împrejurări și, mai ales, să ducă o ofensivă cu atât mai eficientă cu cât este disimulată; în aceste condiții, în care pare să se retragă din fața limbii naturale, ea atacă cel mai viguros.² Efectul formulelor „biciul vătafului”, „ploconire”, „lepădături fas-

1 Thom, *Limba*, 98.

2 Thom, *Limba*, 93.

ciste", „aripa bătrăioară", „orânduiri capitaliste, îmbătrânită și sclerozată, care și-a trăit traiul" este superior celor aparținând „limbii de aparat": „dușmanii construcției socialismului", „să luptăm neabătut", „ideologie burgheză" sau „puteri imperialiste". Practicanții manipulării au simțit acest lucru și l-au aplicat până la ultimele consecințe.

BIBLIOGRAFIE

ANGHELESCU, Dan, „Limba de lemn și distrugerea morală", în Ilie Rad (coord.), *Limba de lemn în presă*, București: Ed. Tritonic, 2009, 76-92.

BESANÇON, Alain, Originile intelectuale ale leninismului, trad. de Lucreția Văcar, București: Ed. Humanitas, 2007.

BETEA, Lavinia, „«Limba de lemn» – de la Ceaușescu la Ion Iliescu", în Ilie Rad (coord.), *Limba de lemn în presă*, București: Ed. Tritonic, 2009, 179-187.

CEAUȘESCU, Nicolae, Creșterea rolului conducător al Partidului Comunist Român, București: Ed. Politică, 1981.

GHEORGHIU-DEJ, Gheorghe, Articole și cuvântări, 1961-1962, București: Ed. Politică, 1962.

MANOLESCU, Nicolae, *Dreptul la normalitate*, București: Ed. Litera, 1991.

MIHAL, Nicoleta, „Limba de lemn a lui Gheorghiu Dej", în Ilie Rad (coord.), *Limba de lemn în presă*, București: Ed. Tritonic, 2009, 208-224.

SLAMA CAZACU, Tatiana, „Limba de lemn – sinteză retroactivă și constatarea vitalității acestui parazit al limbii române", în Ilie Rad (coord.), *Limba de lemn în presă*, București: Ed. Tritonic, 2009, 13-75.

THOM, Françoise, La langue de bois, în *La langue de bois / dossier* edité par Alain Goldschläger et Jacques Lemaire, La pensée et les hommes. Nouvelle série; 47, Bruxelles: Editions de l'Université de Bruxelles, 2001, 13-20.

THOM, Françoise, *Limba de lemn*, trad. de Mona Antohi, ed. a II-a, București: Ed. Humanitas, 2005.

ZAFIU, Rodica, *Limba și politică*, București: Ed. Universității din București, 2007.

*** Pentru o Românie democratică, București: Ed. Partidului Comunist din România, 1945.

*** Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Român, București: Ed. Politică, 1981.

Colecția ziarului *Scântea* din anii 1965 și 1975.

Cercetarea terorismului internațional: abordare ortodoxă sau studiul critic?¹

■ CRISTINA ABOBOAIE

[„Al.I. Cuza” University of Iași]

Abstract

This study examines the epistemological, ontological, methodological and ethical challenges that the researchers of the new current of critical study on terrorism, put to the traditional research on this phenomenon.

The study begins with the presentation of the orthodox theory of terrorism and its weaknesses, as they are captured by the critical theory that stresses the need for a new research agenda. Further, we intend to present "solutions" made by the researchers of critical study on terrorism and "commitments" that they take to the discipline. Finally, this study recognizes that each approach has valuable ideas and the controversies presented are nothing but a source of progress in the real and profound knowledge of the phenomenon of international terrorism.

Keywords

critical study of terrorism; critical theory; political violence; rational choice theory; terrorism

1. Introducere

Creșterea semnificativă a cercetării terorismului internațional, mai ales după momentul 11 septembrie 2001, a transformat câmpul studiilor terorismului dintr-un subdomeniu al studiilor de securitate într-un domeniu vast de sine stătător.

Dar, evoluțiile rapide din acest domeniu au generat treptat apariția unor nemulțumiri față de statutul domeniului în privința existenței unor probleme epistemologice, teoretice, etico-normative și metodologice care-i limitează, în opinia unor cercetători, potențialul pentru producerea unor descoperiri empirice riguroase și a unor evoluții teoretice autentice.

Toate acestea au condus la apariția unui nou curent de abordare a fenomenului și anume studiul critic al terorismului, ca alternativă la studiile ortodoxe ale terorismului.

2. Teoria ortodoxă a terorismului

Teoria ortodoxă a terorismului constituie paradigma principală a stu-

¹ Acknowledgements: This work is supported by the project POSDRU/88/1.5/SI/47646 „Doctoral Studies: portal to a career of excellence in research and knowledge society”, coordinated by professor PhD Ovidiu Gabriel Iancu. The project is won in competition in September 2009 and is funded by the European Social Fund.

diului acestui fenomen, cuprinzând un model occidental de înțelegere a terorismului pe baza libertăților și drepturilor fundamentale, a domniei legii și a statul democratic liberal westfalian¹.

Succint, această teorie este una de factură conceptuală construită în jurul a trei teme- *funcțională, simbolică și tactică*².

Pilonul funcțional susține că terorismul urmărește „provocarea unui răspuns (al statului) la cauza (terorismului) prin manipulare strategică”³. W. Laqueur o numește „teoria teroristă a provocării” și susține că aceasta urmărește producerea represiunii din partea statului prin măsurile draconice pe care acesta este obligat să le ia și, astfel, în cele din urmă, se produce subminarea statului liberal⁴.

Teoria terorismului ortodox folosește *conceptul simbolismului* pentru a explica un act de violență teroristă ca fiind unul de factură simbolică și o încercare de a teroriza, intimida și înspăimânta pe cei împotriva cărora este îndreptată violența directă. Explicarea ortodoxă a valorii simbolice a terorismului este considerată „intimidare coercitivă” sau „terorism pur”, însemnând „folosirea sistematică a uciderii și a distrugerii sau amenințarea cu aceasta, pentru terorizarea indivizilor, grupurilor, comunităților și guvernelor cu scopul îndeplinirii cererilor teroriste”⁵.

Din perspectivă tactică, terorismul poate fi înțeles fie ca instrument pentru atingerea unor obiective pe termen scurt- schimbarea unor ostatici jehadiști cu prizonieri, de exemplu-, fie ca instrument pentru realizarea unor obiective pe termen lung.

Martha Crenshaw dezvoltă *teoria alegerii raționale*⁶ susținând, în acest sens, că o organizație alege terorismul dintr-o serie de acțiuni alternative pe baza unui calcul rațional al costurilor și beneficiilor. În această abordare rațională, teoria ortodoxă a terorismului își are rădăcinile în contractul social dintre cei guvernați și elite raportat la valorile liberale ale democrației, domniei legii și drepturile omului. Cei care se comportă în afara granițelor sale sunt considerați ca teroriști. Teoria ortodoxă a terorismului este, așadar, un discurs al statului creat pentru întărirea acestui contract social bazat pe dualismul legitimitate/ ilegilitimitate care stabilește violența nonstatală ca fiind teroristă, în timp ce violența statului este considerată legitimă⁷.

Această teorie este un discurs care nu reprezintă în mod necesar „Adevărul” despre terorism, ci există ca un „regim al adevărului” foucauldian în oferirea unei explicații despre violență.

Dar, această teorie prezintă o serie de probleme recunoscute de un grup semnificativ de cercetători care au adoptat o abordare „critică” cu privire la cunoașterea dominantă și practicile industriei terorismului, chiar dacă aceștia nu se identifică ei înșiși ca și cercetători „critici” – Martha Crenshaw, Ronald Crelinsten, Leonard Weinberg, Jeffrey Ross, Ted Robert Gurr, Andrew Silke, John Horgan, Ami Pedahzur, Alex Schmid, Albert Jongman, Robert Pape, Mia Bloom, Ehud Sprinzak, și Adrian Guelke. Acești cercetători „tradiționali” ai T au început să stimuleze dezbateri în interiorul domeniului cu privire la problemele principale identificate, printre care

1 Gerry O’Sullivan, Edward S. Herman, „Terrorism as Ideology and Cultural Industry”, in Alexander George, *Western State Terrorism*, (Cambridge: Polity Press, 1991), 44.

2 J. Bowyer Bell, *A Time of Terror* (New York: Basic Books, 1978), 50.

3 Bell, *A Time of Terror*, 51.

4 Walter Laqueur, *The Age of Terrorism* (Boston: Little Brown, 1987), 25–27.

5 Paul Wilkinson, *The Liberal State* (London: Macmillan, 1977), 46.

6 Martha Crenshaw, „The logic of terrorism: Terrorist behavior as a product of strategic choice”, in W. Reich (ed.), *Origins of Terrorism: Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind*, Washington (DC: Woodrow Wilson Center and Baltimore and London: Johns Hopkins University Press, 1990), 7–24.

7 Jason Franks, „Rethinking the Roots of Terrorism: Beyond Orthodox Terrorism Theory – A Critical Research Agenda”, in *Global Society*, 23 (2, 2009), 158.

folosirea unor metode de cercetare și proceduri simpliste, eșecul în realizarea unor cercetări primare, eșecul de a elabora o definiție acceptată a terorismului și în consecință eșecul de a dezvolta concepte și teorii riguroase, caracterul descriptiv, narativ și acuzator al multor cercetări, lipsa interdisciplinarității, anistoricitatea sa, tendința de a trata terorismul contemporan ca un fenomen „nou” care a apărut după 11 septembrie 2001, eșecul de a genera noi informații și multe altele..

Se face simțită nevoia de a se merge dincolo de teoria ortodoxă a terorismului spre o nouă agendă de cercetare, fapt realizat în mod consistent de cercetătorii critici ai terorismului.

3. Studiul critic al terorismului

Acest nou curent a apărut în urma dezbatelor cercetătorilor britanici de la începutul anilor 2006 cu privire la problemele și slăbiciunile cercetării ortodoxe a terorismului, simțindu-se nevoia unei noi abordări.

Rădăcinile acestei perspective se regăsesc în tradiții analitice, ontologice și normative, în Școala Teoriei Critice de la Frankfurt, Școala Galeză a Studiilor Critice de Securitate și în analizele foucauldienne de discurs, ș.a.

Printre reprezentanții de seamă ai acestei noi abordări critice se numără Ruth Blakeley, Marie Breen Smyth, Anthony Burke, Noam Chomsky, Frazer Egerton, Jeroen Gunning, Eric Herring, John Horgan, Gus Martin, Rainer Hulsse, Magnus Ranstorp, Andrew Silke, Alexander Spencer, Richard Jackson, Lee Jarvis, Leonard Weinberg, Joseba Zulaika.

Această abordare nu este cu totul nouă, antropologii fiind cei care au adoptat inițial o viziune sceptică în privința discursului dominant asupra fenomenului și a modalităților de studiere a „teroriștilor”¹. Prin urmare, multe din lucrările antropologice pe acest subiect s-au concentrat pe natura și cauzele terorismului². Acestea însă au fost puțin publicate în principalele jurnalele cu privire la studiile terorismului sau au fost abordate foarte puțin în cadrul dezbatelor conferințelor pe această temă.

Treptat Studiul Critic al Terorismului (SCT) a câștigat teren, organizându-se din ce în ce mai des seminarii și conferințe pe teme susținute de acest curent și înființându-se chiar un Grup de Lucru privind Studiul Critic al Terorismului în interiorul Asociației Britanice de Studii Internaționale (BISA), compus în prezent din peste 115 membri din Marea Britanie, Europa și America de Nord³.

La începutul anului 2007, a fost înființat și un jurnal specializat, *Critical Studies on Terrorism*, al cărui titlu a fost sugerat de unul dintre editorii săi, Richard Jackson, titlul ales fiind ultimul dintr-o listă în care prima alegere era *Review of Terror Studies*. Potrivit paginii de prezentare online, acest jurnal este orientat spre recunoașterea naturii problematice a denumirii „terorism”, spre angajarea unei perspective critico- normative asupra fenomenului, spre schimbarea ideilor susținute de studiile ortodoxe, ș.a.⁴

R. Jackson afirma curând:

1 Jeffrey A. Sluka, „The Contribution of Anthropology to Critical Terrorism Studies” in R. Jackson, J. Gunning, M. Breen Smyth, eds., *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda* (Abingdon: Routledge, 2009), 138-55.

2 Joseba Zulaika, *Basque Violence: Metaphor and Sacrament* (Reno: University of Nevada Press, 1988) și J. Zulaika, W. Douglass, *Terror and Taboo: The Follies, Fables and Faces of Terrorism* (New York and London: Routledge, 1996).

3 Potrivit www.bisa.ac.uk accesat 14.06.2010.

4 Acest jurnal poate fi accesat la adresa <http://www.tandf.co.uk/journals/titles/17539153.asp>, accesat 14.06.2010.

„Se pare că, în curând, va fi aproape imposibil să te angajezi într-o cercetare asupra terorismului fără să iei în considerare nivelul studiului critic al terorismului.”¹

La ce se referă abordarea critică a terorismului?

În cele ce urmează vom prezenta principalele critici aduse studiilor ortodoxe ale terorismului și principale angajamente epistemologice, ontologice și etice ale comunității cercetătorilor critici.

Înainte de începerea acestui demers, precizăm că și această comunitate este una eterogenă cu perspective și puncte de vedere diverse asupra subiectelor importante ale domeniului.

Totodată, de la bun început susținătorii SCT au afirmat că nu-și propun construirea unei noi ortodoxii sau a unui set rigid de granițe disciplinare, dimpotrivă doresc să atragă atenția asupra problemelor identificate în cercetarea tradițională a terorismului și articularea unui cadru deschis pentru dezbateri.

3.1. Angajamente epistemologice

SCT își începe demersul întrebându-se cui i se adresează cunoașterea despre terorism și ce funcții îndeplinește ea în realizarea intereselor celor pe care-i reprezintă.

Din perspectivă epistemologică SCT susține că majoritatea cercetătorilor studiilor terorismului sunt „intelectuali organici” conectați instituțional, financiar, politic și ideologic în cadrul unui proiect hegemonic, „cunoașterea” lor funcționând ca un tip de adevăr hegemonic și disciplinar destinat să întărească structurile puterilor occidentale.

De asemenea, se susține că universitățile funcționează ca instituții ce susțin ordinea capitalistă liberală. McGeorge Bundy, Walter Rostow, Henry Kissinger, Zbigniew Brzezinski, Anthony Lake și Condoleezza Rice toți au fost profesori universitari înainte de a fi numiți consilieri de securitate, precum și câțiva reprezentanți ai SUA la ONU ca Donald McHenry, Jeane Kirkpatrick și Madeline Albright. Este evident că o sumă importantă ale statului, fundațiilor și corporațiilor sunt direcționate spre proiecte universitare pentru susținerea contraterorismului².

Concluzia este că „terorismul”, conceptul central al domeniului este puternic contestat, în practică folosirea lui fiind întotdeauna extrem de subiectivă și de stigmatizată politic.

De aceea, SCT își fundamentează ideile pe înțelegerea cunoașterii ca un proces social construit cu ajutorul limbajului, discursului și a practicilor inter-subiective. Din această perspectivă, terorismul și cunoașterea lui reflectează, în opinia susținătorilor SCT, un context socio-cultural în cadrul căreia apare, ceea ce înseamnă printre altele că aceasta este eurocentrică și de gen.

3.2. Angajamente ontologice

Ontologic, SCT este caracterizat de un scepticism general față de denumirea „terorism”, deoarece se știe că, în practică a fost mai mult un termen peiorativ, decât unul analitic.

Astfel, cercetarea SCT include o poziție ontologică particulară care acceptă că „terorismul” este în mod fundamental un fapt social, și nu un fapt brut, că natura sa nu este inerentă acțiunii violente în sine, ci mai degrabă depinde de contexte, cir-

¹ Richard Jackson, „Critical Terrorism Studies: An Explanation, a Defence and a Way Forward”, Paper prepared for the BISA Annual Conference 14-16 December, 2009, University of Leicester, UK, 2.

² Richard Jackson, „Terrorism Studies and the Politics of State Power”, Paper prepared for International Studies Association (ISA) 47th Annual Convention, 28 Feb. – 3 March, 2007, Chicago, United States, 11.

cumstanțe, intenții și de procese sociale, culturale, legale și politice de interpretare, categorisire și de etichetare¹.

Efectul imediat al recunoașterii terorismului ca un construct social este acela că focusează cercetarea terorismului atât pe terorismul non-statal, cât și spre terorismul statal, pe contraterorism și pe alte forme de violență, precum violența structurală sau domestică, ca și pe comportamentul nonviolent (relevant) și pe contextul social. O asemenea extindere a cercetării conduce, în opinia susținătorilor acestui curent la deexcepționalizarea violenței teroriste, aducând în centrul cercetării contextul socio-istoric, restaurarea trecutului și a viitorului terorismului.

Cercetătorii SCT acceptă insecuritatea ontologică a denumirii „terorism” dintr-o sensibilitate acută față de politica de denumire și dintr-o grijă extremă față de denumirea curentă a termenului în timpul cercetării, în timp ce resping universalitatea, esențialismul și excepționalismul în caracterizarea acestui fenomen, urmărindu-i specificitatea, contextul, istoria și nuanța.

Denumiri și înțelesuri ale acestei noțiuni, precum cea de „terorism”, pot fi suspuse schimbării sau contestărilor- „cel care ieri era denumit „terorist” (Nelson Mandela, Menachim Begin, Sean McBride, Yassir Arafat), astăzi poate fi deținător al Premiului Nobel pentru Pace”². Concluzia lui R. Jackson este că evenimentele și acțiunile nu vorbesc niciodată „prin ele însele”.

Abordarea critică a cercetării terorismului susține ideea acceptării fundamentale a faptului că o cunoaștere absolută obiectivă și neutră – „adevărul”- despre terorism este imposibilă și că există întotdeauna o dimensiune ideologică, etică, politică a procesului cercetării³. Aceasta înseamnă că cercetarea sa ar trebui caracterizată printr-o reflexivitate critică permanentă cu privire la epistemologia, etica și practica sa.

O altă preocupare a cercetătorilor SCT are în vedere includerea în zona cercetărilor acceptate a celor care au fost până atunci ignorate ca urmare a angajamentelor ideologice dominante.

Pe lângă o concentrare mai mare pe contextul istoric, criticii studiului terorist susțin readucerea statului în debaterile despre terorism⁴. Deoarece, susțin cercetătorii critici, statele sunt responsabile de un număr cuprins între 170- 200 milioane de victime numai în sec. 20⁵, iar ultimii 20 de ani peste 300.000 de oameni au dispărut⁶ și multe state continuă și astăzi să recurgă la practici teroriste, precum Columbia, Haiti, Algeria, Zimbabwe, Myanmar, Uzbekistan, Kashmir, Palestina, Cecenia, Tibet, Coreea de Nord, Indonezia, Irak, the Filipine, ș.a.

Discursul dominant privind implicarea statelor occidentale în terorism a fost ignorat în istorie: folosirea terorii oficiale de către Marea Britanie, Franța, Germania, Portugalia și USA și a altor puteri coloniale în țări numeroase în timpul perioadei coloniale; susținerea americană pentru grupările teroriste de dreapta- *contras*, *mujahedinii* și grupurile anti-Castro în timpul războiului rece, multe dintre acestea comițând acte teroriste; susținerea de către SUA a terorii sistematice practicate de numeroase regimuri de dreapta din lumea întreagă, dintre care cele mai cunoscute sunt cele din El Salvador, Chile, Guatemala, Indonezia și Iran; sprijinul britanic pentru teroriștii loiali din Irlanda de Nord și alte grupuri „islamiste” din Libia, Bosnia, ș.a.

1 Alex Schmid, Albert Jongman, *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Databases, Theories and Literature* (Amsterdam: North Holland Publishing Company, 1988), 101.

2 Jackson, „Terrorism Studies and the Politics of State Power”, 4.

3 Harmony Toros, Jeroen Gunning, „Exploring a Critical Theory Approach to Terrorism Studies”, in R. Jackson, J. Gunning, M. Breen Smyth, eds., *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda* (Abingdon: Routledge, 2009), 89-108.

4 Ruth Blakeley, „Bringing the State Back into Terrorism Studies”, *European Political Science*, 6 (3,2007): 28-253.

5 Rudolph Rummel, *Death by Government* (Somerset, NJ: Transaction Books, 1994).

6 Joseba Sluka, „Introduction: State Terror and Anthropology”, in J. Sluka, ed., *Death Squad: The Anthropology of State Terror* (Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press, 2000).

Există și o tradiție de cercetare critică de stânga care s-a exprimat împotriva naturii compromise politic a studiilor despre terorism și care și-a propus să atragă atenția asupra problemei terorismului de stat și, în special, asupra sprijinului occidental pentru teroarea de stat și imperialism- Carl Boggs, Alex Callinicos William Douglass, Frederick Gareau, Alexander George, Beau Grosscup, Edward Herman, Steven Livingston, Michael McClintock, Gerry O'Sullivan, Robert Slater, Michael Stohl și Doug Stokes.

O altă consecință a poziției ontologice și epistemologice adoptate de SCT este angajamentul pentru transparența propriilor valori și puncte de vedere ale cercetătorilor. Aceasta implică și angajamentul de a lua subiectivitatea în serios, atât în ceea ce privește cercetătorul, cât și obiectul cercetat¹. Totodată, cercetătorii SCT se angajează să depășească formele de cunoaștere occidental-centrice, orientaliste și masculinizate care caracterizează în prezent studiile despre terorism.

Un alt angajament are în vedere angajarea în cercetări primare.

3.3. Angajamente metodologice

Din punct de vedere metodologic, SCT este angajat față de pluralismul metodologic și disciplinar. În particular, SCT valorizează post-pozitivismul și non-relațiile internaționale, fiind fundamentat pe metode și abordări incluzând analiza discursului, poststructuralismul, constructivismul, teoria critică, materialismul istoric și etnografia.

SCT refuză să favorizeze abordările materialiste, raționaliste și pozitivistice ale științelor sociale în defavoarea abordărilor interpretativiste și reflexive și evită angajamentul exclusiv față de logica explicației științelor sociale tradiționale a noțiunilor lineare cauză-efect.

3.4. Angajamente etice

SCT aderă la o etică responsabilă a cercetării, care ține cont de beneficiarii cercetării terorismului, „comunitățile suspecte”, din care provin populațiile afectate de campaniile teroriste, academicieni, decidenți, teroriști, etc. Concret aceasta înseamnă „să recunoști omul din spatele denumirii „terorist”², să identifiți vocilor marginalizate și silențioase, să adopți poziția „să nu faci rău prin cercetarea ta”, recunoașterea vulnerabilității celor pe care-i studiem, asigurarea confidențialității celor intervievați, asumarea responsabilității pentru impactul cercetării și pentru modalitățile în care aceasta va fi folosită.

Totodată SCT aderă în mod deschis la valorile și prioritățile securității sociale și ale umanității universale, decât la concepte definite în mod tradițional ale securității naționale în care statul prevalează în fața oricărui actor. Mai mult, în tradiția teoriei critice, principalul angajament al SCT este față de conceptul larg al emancipării, înțeles ca realizare a unei libertăți umane mai cuprinzătoare, al îmbunătățirilor la nivelul bunăstării individuale și societale.

Reprezentanții de seamă ai curentului atrag atenția asupra pericolelor ce amenință succesul proiectului de cercetare propus SCT. Un prim pericol ar fi ca acesta să fie considerat strict un proiect poststructuralist sau constructivist, fapt ce ar descuraja alte orientări să participe prin urmare la activitățile și dezbaterile sale.

Proiectul SCT trebuie să evite să devină prea eclectic ca urmare a lipsei unei identități bine conturate și a contradicțiilor interne.

1 M. Breen Smyth, „Subjectivities, „Suspect Communities”, Governments and the Ethics of Research on „Terrorism”, in R. Jackson, J. Gunning, M. Breen Smyth, eds., *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda*, 194-215.

2 Ken Booth, „The Human Faces of Terror: Reflections in a Cracked Looking Glass”, *Critical Studies on Terrorism*, 1(1, 2008): 73.

Dincolo de preocuparea lor pentru emancipare, SCT trebuie să construiască o agendă normativă pe baza ideilor de aplicabilitate, etică și modalități de negociere între cercetarea independentă orientată normativ și nevoia de a fi „relevantă politic” și aplicată la legislația antiteroristă.

3.4. Studiul critic al terorismului, o nouă agendă de cercetare

Reprezentantul de marcă al acestei abordări, R. Jackson, susține că, dincolo de critică și de deconstruire, SCT trebuie să articuleze o agendă de cercetare alternativă și credibilă¹.

În primul rând, susține acesta, este nevoie de examinarea sistematică și minuțioasă a discursului și a practicilor reprezentative ale terorismului și a fundamentelor ontologice discursive- ideologice, conceptuale și instituționale-, ale studiilor terorismului și a practicilor terorismului și contraterorismului.

Este nevoie de o explorare mai minuțioasă a contextului politico-social al domeniului studiilor terorismului ca un domeniu de cunoaștere marcat politic, precum și a teoriei și practicii contraterorismului. Altfel spus, aplicând abordările materialiste istorice și luând materialismul în serios, este nevoie de explorarea viitoare a modului în care funcționează contraterorismul ca formă a ideologiei- cum funcționează pentru promovarea anumitor tipuri de interese materiale și de clasă, pentru menținerea hegemoniei politice și susținerea relațiilor economice dominante. Aceasta înseamnă analize critice ale teoriei și practicii contraterorismului raportat la teoria clasei, capitalismului, hegemoniei și a imperialismului².

Mai mult este nevoie de o cercetare sistematică a terorismului de stat, în special a acelor forme care au rămas invizibile virtual, precum terorismul de stat al aliaților occidentali (inclusiv terorismul de stat din Israel), și terorismul practicat de aliați ai Occidentului precum, Egiptul, Arabia Saudită, Pakistanul, Sri Lanka, Columbia, ș.a.

Un alt imperativ al studiilor critice se referă la includerea altor forme de violență politică și de comportament non-violent în cercetarea fenomenului terorist. Prea puține s-au spus despre interacțiunea dintre militanți și nonmilitanți sau despre rolul opiniei publice, al elitelor politice, despre forțele statului și despre dezbaterile ideologice cu privire la evoluția militantismului³. Similar, este nevoie de o cercetare mai profundă a efectului internetului și a rețelelor transnaționale (virtuale) asupra militantismului, a relației dintre violența politică și cea domestică sau a relației dintre violența politică și cea structurală.

Totodată, studiul critic trebuie să analizeze și importanța genului în cercetarea terorismului: tipurile de forme masculinizate ale cunoașterii pe care le produc studiile terorismului; femeile și identitățile de gen; explorarea subiectivităților, motivațiilor, ambițiilor, scopurilor participantele feminine la terorism, contraterorism și la violența politică; explorarea modului în care femeile se alătură, mediatizează și rezistă în aceste mișcări; cercetare comparativă a femeilor din societăți diferite care se alătură la grupuri teroriste și contrateroriste; impactul măsurilor contrateroriste asupra femeilor și copiilor.

Și nu lipsită de importanță este și analiza eticii, impactului și eficienței diferitelor abordări ale contraterorismului.

SCT are menirea de a extinde studiul acestui fenomen dincolo de centrismul euro-occidental prevalent în studiul terorismului și includerea vocilor și perspec-

1 Jackson, „Terrorism Studies and the Politics of State Power”, 17- 18.

2 Eric Herring, „Critical Terrorism Studies: An Activist Scholar Perspective”, *Critical Studies on Terrorism*, 1(2,2008): 197-212.

3 Jeroen Gunning, „Social Movement Theory and the Study of Terrorism”, in R. Jackson, J. Gunning, and Breen Smyth, eds., *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda* (London: Routledge, 2009), 156-77.

tivelor din Sud care au fost adesea victime ale terorismului și contraterorismului. Aceasta este o parte a misiunii emancipatorii a cercetării critice¹.

În concluzie, SCT este atașat ideii de pluralism disciplinar și intelectual și de deschidere către perspective și abordări diferite. Din această perspectivă SCT practică o „*hermeneutică recuperatorie*”² care își propune să cuprindă ceea ce este valoros și folositor din punctele de vedere ale „celorlalți”, indiferent că aceștia sunt pozitivisti, postructuraliști, „teroriști”, „contrateroriști”, etc

Studiile cercetătorilor critici nu au rămas fără răspuns. Astfel, cercetători tradiționali ai studiului terorismului îi critică dur, susținând că argumentele și dovezile lor sunt slabe, iar acuzațiile la adresa statutului disciplinei sunt nefondate³. Totodată, studiile critice sunt acuzate că nu iau în considerare noțiunea de terorism, ci maniera în care statele democratice liberale manipulează ideea de folosire a violenței de către actori nonstatali pentru crearea politicii fricii⁴. Mai mult, deși Jackson și susținătorii lui îi critică pe analiștii ortodocși că realizează puține studii primare, aceștia își petrec cea mai mare parte a timpului în birourile lor și nu pe teren, astfel cum susțin.

O altă acuzație dură la adresa criticilor studiului terorismului este aceea că ideea excluderii statelor ca făptuitoare ale terorismului nu este adevărată, având în vedere că teoria strategică nu a exclus niciodată terorismul de stat ca obiect de studiu.

Concluzii

Dincolo de controverse și critici ne-am propus în acest studiu să prezentăm ideile de forță ale două curente importante ale studiului terorismului, curentul tradițional și dominant și curent critic al studiilor terorismului.

După cum am arătat, studiile critice ale terorismului nu constituie un proiect antistatal sau antioccidental, ci mai curând un proiect fundamentat pe drepturile și valorile fundamentale ale omului, pe justiția socială, pe egalitate și pe sfârșitul violenței fizice și structurale. Acestea consideră toate formele de violență îndreptate împotriva civililor ca fiind ilegitime, indiferent de cine le comite, în ce context sau cu ce scop și apreciază că inventivitatea umană are un potențial nelimitat, în special în găsirea unor soluții neviolente la injustiție și violență.

Într-un climat politic și intelectual dominat de dezacorduri asupra efectelor „războiului împotriva terorii” și în care practicienii din domeniul securității sunt în căutarea unor noi idei și abordări pentru construirea contraterorismului, considerăm cercetătorii SCT pot să-și ofere cunoștințele și expertiza.

Mai mult, Horgan și Boyle⁵ susțin că studiile critice ale terorismului au în comun cu cercetarea tradițională a terorismului mai mult decât teoreticienii critici ar putea să admită, cele două abordări fiind de fapt două părți ale aceleiași monede.

De aceea susținem că ambele „școli” au idei valoroase, iar dacă acestea se implică într-un dialog deschis bazat pe respect și pe principii, dezacordurile dintre ei sunt cu certitudine o sursă de progres în descoperirea esenței fenomenului terorist și contraterorist.

1 M. McDonald, „Emancipation and Critical Terrorism Studies”, in Jackson, R., Gunning, J., and Breen Smyth, M., eds, *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda*, 109-123.

2 Jackson, „Terrorism Studies and the Politics of State Power”, 4.

3 David Martin Jones, Michael Smith, „We’re All Terrorists Now: Critical—or Hypocritical—Studies „on” Terrorism?”, *Studies in Conflict & Terrorism*, 2009, 294

4 Jones, Smith, „We’re All Terrorists Now: Critical—or Hypocritical—Studies „on” Terrorism?”, 299.

5 John Horgan; Michael J. Boyle, A case against ‘Critical Terrorism Studies’, *Critical Studies on Terrorism*, 1753-9161, 1 (1, 2008): 51 – 64.

BIBLIOGRAFIE

- BARKER, Jonathan, *The No-Nonsense Guide to Terrorism* (New Internationalist/Verso, 2002).
- BECKETT, Ian, *Modern Insurgencies and Counter-Insurgencies: Guerrillas and their Opponents since 1750* (London: Routledge, 2001).
- BLAKELEY, Ruth, „Bringing the State Back into Terrorism Studies”, *European Political Science*, 6 (3), (2007).
- BOWYER, J. Bell, *A Time of Terror* (New York: Basic Books, 1978).
- BREEN SMYTH, Marie, „Subjectivities, „Suspect Communities”, Governments and the Ethics of Research on „Terrorism”, in Jackson, R., Gunning, J., and Breen Smyth, M., eds., *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda* (Abingdon: Routledge, 2009).
- BOOTH, Ken, „The Human Faces of Terror: Reflections in a Cracked Looking Glass”, *Critical Studies on Terrorism*, 1(1), (2008).
- CRENSHAW, Martha, 'The logic of terrorism: Terrorist behavior as a product of strategic choice', in W. Reich (ed.), *Origins of Terrorism: Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind* (Washington, DC: Woodrow Wilson Center and Baltimore and London: Johns Hopkins University Press, 1990).
- FRANKS, Jeffrey, „Rethinking the Roots of Terrorism: Beyond Orthodox Terrorism Theory – A Critical Research Agenda”, in *Global Society*, 23 (2), (2009).
- GUNNING, Jeroen, „Social Movement Theory and the Study of Terrorism”, in Jackson, R., Gunning, J., and Breen Smyth, M., eds., *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda* (Abingdon: Routledge, 2009).
- HERMAN, Edward, *The Real Terror Network: Terrorism in Fact and Propaganda* (Cambridge: South End Press, 1982).
- HERRING, E., „Critical Terrorism Studies: An Activist Scholar Perspective”, *Critical Studies on Terrorism*, 1 (2), (2008).
- HINCKLE, Warren, TURNER, W. W., *The Fish is Red: The Story of the Secret War Against Castro* (New York: Harper and Row, 1981).
- HORGAN, John, BOYLE, Michael J., „A case against 'Critical Terrorism Studies'", *Critical Studies on Terrorism*, 1753-9161, 1 (1), (2008).
- JACKSON, Richard, „Critical Terrorism Studies: An Explanation, a Defence and a Way Forward”, Paper prepared for the BISA Annual Conference, 14-16 December, 2009, University of Leicester, UK.
- JACKSON, Richard, „Terrorism Studies and the Politics of State Power”, Paper prepared for International Studies Association (ISA) 47th Annual Convention, 28 Feb.- 3 March, 2007, Chicago, United States.
- JONES, David Martin, SMITH, M. L. R., „We're All Terrorists Now: Critical – or Hypocritical - Studies „on” Terrorism?", *Studies in Conflict & Terrorism*, (2009).
- LAQUEUR, Walter, *The Age of Terrorism* (Boston: Little Brown, 1987).
- MCDONALD, Matt, „Emancipation and Critical Terrorism Studies”, in Jackson, R., Gunning, J., and Breen Smyth, M., eds., *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda* (Abingdon: Routledge, 2009).
- RUMMEL, R. J., *Death by Government* (Somerset, NJ: Transaction Books, 1994).
- SCHMID, Alex, JONGMAN, Albert, *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Databases, Theories and Literature* (Amsterdam: North Holland Publishing Company, 1988).
- SLATER, Robert O., STOHL, Michael, eds., *Current Perspectives on International Terrorism* (Basingstoke: Macmillan, 1988).
- O'SULLIVAN, G., HERMAN, E., „Terrorism as Ideology and Cultural Industry”, in Alexander George, *Western State Terrorism* (Cambridge: Polity Press, 1991).
- TOROS, Harmonie, GUNNING, Jeroen, „Exploring a Critical Theory Approach to Terrorism Studies”, in Jackson, R., Gunning, J., and Breen Smyth, M., eds., *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda*, (Abingdon: Routledge, 2009).

ZULAIKA, Joseba, *Basque Violence: Metaphor and Sacrament* (Reno: University of Nevada Press, 1988).

ZULAIKA, Joseba, DOUGLASS, W., *Terror and Taboo: The Follies, Fables and Faces of Terrorism* (New York and London: Routledge, 1996).

WILKINSON, Paul, *The Liberal State* (London: Macmillan, 1977).

SLUKA, Jeffrey A., „The Contribution of Anthropology to Critical Terrorism Studies”, in R. Jackson, J. Gunning, Breen Smyth, M., eds., *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda* (Abingdon: Routledge, 2009).

Site-uri:

www.bisa.ac.uk (14 iunie 2010)

<http://www.tandf.co.uk> (14 iunie 2010)

Bolovanul istoriei se rostogolește în opera lui Salman Rushdie¹

■ DANA BĂDULESCU

[„Al.I. Cuza” University of Iași]

I grew in all directions, willy-nilly. My father was a big man but by the age of ten my shoulders had grown wider than his coats. I was a skyscraper freed of all legal restraints, a one-man population explosion, a megalopolis, a shirt-ripping, button-popping Hulk.
Salman Rushdie, *The Moor's Last Sigh*

Abstract

This paper looks into the artful way in which Salman Rushdie makes the human body the site of the nation's conflicts in The Moor's Last Sigh. I argue that the Moor's story is a well-wrought „suture” of the wounds of history. The novel's title is a metaphor of the dialogic relation between the body and the world concentrated into the sigh. The Moor's Last Sigh is a palimpsested saga of pluralism, multiplicity and hybridity. In this novel, Rushdie purports to address the issue of violence at various levels, and to suggest that communal violence stirs the potential resources of aggression which are dormant in any individual. Salman Rushdie's tenth book lends itself to endless interpretations through its recurrent fantastic images and the inspiring Alhambra Palace of Spain.

Keywords

hybridity; Bombayness; palimpsest; intertextuality; spectrality; erasure

In the third page of *The Moor's Last Sigh* the character-narrator Moraes Zogoiby, the prematurely aged „high-born cross-breed” „called Moor”, sitting in a dark wood, „an overgrown graveyard, and a little down the track from the Ultimo Suspiro gas station” confesses that he is „expelled from his story, tumbled towards history.”² How is one to read this bitterly ironic confession? The title itself is a reference to the story of Boabdil, the last sultan of Granada whose surrender marked the end of Moorish rule in Spain, and who became the subject of romantic legends. Rushdie's Moor is supposedly a descendant of Boabdil. However, he is a fictional blueprint whose character lines illuminate history; by an ironical analogy, Boabdil's „ultimo suspiro” as he last looked upon Granada from the historical landmark Puerto del Suspiro del Moro is now the name of a gas station, also a landmark in the hybrid fic-

1 ACKNOWLEDGEMENTS: This work was supported by the strategic grant POSDRU/89/1.5/S/62259, Project „Applied social, human and political sciences” co-financed by the European social fund within the Sectorial Operational Program Human Resources Development 2007 -2013.

2 Salman Rushdie, *The Moor's Last Sigh*, (New York: Pantheon Books, 1995), 4-5.

tional topography of the novel, which is an intersection of past and present, East and West, fiction and history.

Rushdie translates cinematic devices into writing when he has the Moor tell his story. The strategy employed in memory films which Rushdie uses in this novel is that of starting with the end of the story to achieve foreshadowing effects and to suggest circularity. The gloomy atmosphere, the bitter tone and the strong visual impact of this first scene have an almost hypnotic effect, hooking the readers on the very first page of the Moor's memory unfolding spectacularly but sadly. The narrator's voice-over is heard throughout to emphasize the stance of the Moor as the epitome of the hybrid condition of the individual, whose megalopolis-size fast aging body mirrors the hybridity of the nation. Like in a film, the voice-over addresses the readers / viewers while they're watching the close-up of a figure sitting in the dark wood near a graveyard. The blend of realism and fantasy, Eastern and Western traditions and techniques, comedy and tragedy makes the novel read like a Bollywood production.

Being structurally and thematically regressive, the filmic narrative abounds in flashbacks. Thus, its syntax is circular and regressive, relying mainly on flashback and palimpsest. Foregrounding as it does Aurora's spectacles, the novel translates the visual effects of film-framing into writing. In filmmaking, the larger the frame size is in relation to the size of the projection screen, the sharper the image will appear. Rushdie relies on this principle when he focuses his reader's eyes upon the rhetorical device of ekphrasis. Ekphrasis has an enhancing effect in the novel: Aurora's paintings are a succession of frames which unfold not only the Moor's story but also a very complex blood-thirsty history. Her paintings and his story look at each other in the mirror, and the image of their convergence is history – a succession of turbulent moments marked by violence. As the Moor's story projected by Aurora's paintings unfolds regressively, so does history. As their arts interlace, so do story and history intertwine.

Rushdie declared in an interview that he wanted to be the kind of artist Aurora is in the novel. He deems Aurora to be an encyclopaedic painter, trying „to put the whole world on her canvas.“¹ Being an expression of the writer's desire to be encyclopaedic, the novel traces Rushdie's own intellectual voyage.

Not only does the novel employ cinematic devices and techniques, but it also echoes and references other films. Thus, „Mother India“ and its counterpart „Mr. India“ are contrasted and balanced with Aurora's prophetic spectacles. The films to which the novel refers us are part of India, like the Moor's narrative and Aurora's paintings. All these art reflections of India trespass the border of space and time and celebrate palimpsestic hybridity, a place of the mind called Palimpsestine. Despite the ring of bitterness and sadness that the story obviously has, *The Moor's Last Sigh* is also, according to Rushdie himself, a sex comedy focusing on a sexy sensual lady, Aurora Zogoiby. The Moor's tone is often tinged with humour, and numerous scenes in the novel have a comic effect. Spinning this yarn of interlacing story and history, intertextual density, intersecting arts, liminal zones and states of mind, hybrid genres and mixed effects, Rushdie created a text which mirrors and celebrates unrootedness and hybridity, a filmic multifaceted intertextual narrative masala style.

As a parable of the speedy progress of history in the 20th century, and of post-independence India in particular, the Moor's life gallops towards the end, and from this end he unreels the story, or rather a bunch of stories, a family saga intersecting a nation's history, which feeds on a Moorish-Portuguese-Jewish past. Giambattista Vico's pattern of „*corso e ricorso*“ seems to mark the Moor's world. For Vico, history unfolds in a series of cycles, and each cycle comprises three eras. Human

¹ <http://www.youtube.com/watch?v=grpxpVZTzFk&feature=related>

nature also has its own evolution, and human ends and interests are both social and individual products. Each era starts with imagination and superstition, then moves towards reason and logic, and descends again into imagination. Rushdie's magic realism is an intersection of these paradigms to the point that it becomes a space haunted by ghostly doubles. Aurora, the Moor's artist mother is „her dead mother's phantom, doing her deeds, speaking in her departed voice." Belle's „night-walking daughter was keeping the mother alive, giving up her own body for the departed to inhabit, clinging to death, refusing it, insisting on the constancy, beyond the grave, of love – that she had become her mother's new dawn, flesh for her spirit, two belles in one." Since Belle used to be keen on elephant tokens, Aurora „would name her own home *Elephanta*; so matters elephantine, as well as spectral, continued to play a part in our saga, after all."¹ The Moor's saga moves backwards and forwards in time, weaving the threads of several family stories of „comings-together, tearings-apart, rises, falls, *tiltoings up and down*."² Spectrality is a mark of the postcolonial condition, which is by analogy a palimpsest where various layers of writing / history compete and where erasures eventually surface.

The body of history thus seems to lose solidity and slip into the unsolidity of fiction. In his essay „Is Nothing Sacred?", Rushdie declares that his „most beloved books have been fictions" and as a result of his loss of a sense of God he „was drawn towards the great creative possibilities offered by surrealism, modernism and their successors, those philosophies and aesthetics born of the realization that, as Karl Marx said, 'all that is solid melts into air.'³

The Moor's own body epitomizes India's history. Like Saleem Sinai in *Midnight's Children*, the Moor is misshapen. Apart from being oversized because, like India, he grows too fast, he was born prematurely, and he has a deformed right hand. When still a child, he has the body of a man but the soul of a boy; at 36, he is already grey, and that is, as he says, „a family characteristic" as his „mother Aurora was snow-white at twenty."⁴ As if mirroring the wealth of condiments on the sub-continent (playfully called a „sub-condiment"), the Moor's bloodline is a hybrid. His father, Abraham Zogoiby is a south-Indian Jew, possibly a descendant of Boabdil. His mother, Aurora Zogoiby, né da Gama, was born into a Christian spice-trading family claiming illegitimate descent from Vasco da Gama, the Portuguese navigator who brought European trade and colonialism to India. Such conflicting lines of ancestry may be too much for Moraes' body.

The Moor feels his body a prison. In his youth, he dreams of peeling off his skin and „going forth naked into the world, like an anatomy illustration from *Encyclopaedia Britannica*, all ganglions, ligaments, nervous pathways and veins, set free from the otherwise inescapable jails of colour, race and clan." After dedicating a whole passage to this dream of escaping the body jail, floating „free of flesh, skin and bones", the Moor moves to the next passage, which relates the peeling off of his skin to the peeling off of history, which is another jail, „the prison of the past."⁵ Throughout the novel, when the Moor's body bleeds, the body of history bleeds. Later on in the story, this dream of becoming „simply an intelligence or a feeling set loose in the world",⁶ which sounds like a triumph of the mind and soul over the body, turns into a negative vision in which the peeling skin takes with it all the elements of the Moor's personality until he becomes „nobody, nothing", a

1 Rushdie, *The Moor*, 10.

2 Rushdie, *The Moor*, 12.

3 Salman Rushdie, *Imaginary Homelands*, Essays and Criticism 1981 – 1991, (Penguin Books, 1992), 415, 417.

4 Rushdie, *The Moor*, 12.

5 Rushdie, *The Moor*, 136.

6 Rushdie, *The Moor*, 136.

depersonalised entity with no identity. This ambivalent and rather painful peeling off of the body finds its visual mirror in the palimpsest. As the skin peels off, the layers of the manuscript peel off and reveal hidden writing. From literature, the term palimpsest was borrowed in astronomy. Both in literature and planetary astronomy, the palimpsest's function is to preserve a record of the past in the form of something that is hidden from view. In *The Moor's Last Sigh* the peeling off skin of body and history is echoed by the aesthetics of the palimpsest, which also implies multiplicity and impurity.

Following in the footsteps of Jyotsna Singh and Paul Cantor, John Clement Ball approaches *The Moor's Last Sigh* as both a celebration of multiplicity, pluralism, hybridity, impurity and a locus where opposing forces pull the novel in opposite directions. The Da Gama-Zogoiby family, whose family tree prefaces the text of the novel, mirrors India's multiplicity, impurity and ability to contain diverse and contradictory realities, which Rushdie finds so compelling both in reality and in fiction. As Ball argues, „his beloved Bombay, the nation's most cosmopolitan city, exemplifies these qualities; in *Midnight's Children* he coins the term „Bombayness“ to encapsulate a whole value system.”¹

In *Ordeal by Labyrinth*, Romanian historian of religions Mircea Eliade states that „any native land is a sacred geography.” Eliade then adds that „for those who left it”, which is also Rushdie's case, „one's childhood and adolescence place always becomes a mythical one.”² If for Eliade „Bucharest is the centre of an inexhaustible mythology”, for Rushdie that *omphalos, axis mundi, centre of the world* is Bombay. Being central, Bombay is a point of connection between the sky and the earth where the four compass directions meet. Following „Malabar Masala”, which is the second section of the book, whose savory mix is a metaphor of the multiplicity of India, the „Bombay Central” section is structurally and metaphorically the centre of the palimpsestic variegated topography of the Moor's world. According to Mircea Eliade, „every Microcosm, every inhabited region, has a Centre; that is to say, a place that is sacred above all.”³ As Rushdie argues in his essay, „nothing is sacred in and of itself.” However, „ideas, texts, even people can be made sacred”, though „the act of making sacred is in truth an event in history.”⁴ The centrality of Bombay is reinforced through repetition, and the world whose *omphalos* Bombay is looks essentially inclusive. Bombay is given a collective body and a polyphonic orchestration in a Bakhtinian sense: „Bombay was central, had been so from the moment of its creation: the bastard child of a Portuguese-English wedding, and yet the most Indian of Indian cities. In Bombay all Indias met and merged. In Bombay, too, all-India met what-was-not-India, what came across the black water to flow into our veins. Everything north of Bombay was North India, everything south of it was the South. To the east lay India's East and to the west, the world's West. Bombay was central; all rivers flowed into its human sea. It was an ocean of stories; we were all its narrators, and everybody talked at once.”⁵ Thus, Bombay's hybridity and the Moor's hybridity mirror each other, and the whole story of *The Moor's Last Sigh* is a polyphonic fabric, the novel's voices being translated into as many languages. In Rushdie's *Midnight's Children* and *The Moor's Last Sigh* Bombay is not sacred but, being central, it has the potential of becoming sacred. Its centrality is not only spa-

1 John Clement Ball, „Acid in the Nation's Bloodstream: Satire, Violence, and the Indian Body Politic in Salman Rushdie's *The Moor's Last Sigh*” in *The International Fiction Review*, Volume 27, Numbers 1 & 2 (2000), <http://journals.hil.unb.ca/index.php/IFR/article/view/7657/8714>, accessed on 3 August 2011.

2 Mircea Eliade, *Încercarea labirintului*, (Cluj Napoca: Editura Dacia, 1990), 34, my translation.

3 Mircea Eliade, „Symbolism of the Centre” in *Images and Symbols*, (Princeton, 1991), 39.

4 Rushdie, *Imaginary Homelands*, 416.

5 Rushdie, *The Moor*, 350.

tial and structural in *The Moor's Last Sigh*, but it is also metaphorical, and, in Eliade's terms, mythical. According to Eliade, a central place like Bombay in Rushdie's book is the realm of the established order, which, like a better future, is essentially an ideal.

Ball also shows that Rushdie values the principle of inclusivity, using it to judge issues in the realm of politics. By virtue of this valorization of impurity, hybridity, multiplicity and inclusivity, Rushdie rejects and opposes all forms of „coercion, tyranny, hierarchic exclusion“ and any „simplifying search for purity“¹ both in politics and in fiction. In *The Moor's Last Sigh*, the Da Gama-Zogoiby family is fantastically hybrid, while the Moor's body is literally tugged between so many contradictions.²

In his book of essays and criticism *Imaginary Homelands* Rushdie insists on the idea that writing is a political act, reinforcing the inextricable ties between art, society, history and politics. In his title essay „Imaginary Homelands“ Rushdie argues that writing is a political act which denies „the official, politicians' version of truth.“³ In „Outside the Whale“ he contends that „works of art, even works of entertainment, do not come into being in a social and political vacuum; and that the way they operate in a society cannot be separated from politics, from history. For every text, a context.“⁴ In the same essay Rushdie outspokenly pleads for the writers' political engagement: „Outside the whale is the unceasing storm, the continual quarrel, the dialectic of history. Outside the whale there is a genuine need for political fiction, for books that draw new and better maps of reality, and make new languages with which we can understand the world. Outside the whale we see that we are all irradiated by history, we are radioactive with history and politics; we see that it can be as false to create a politics-free fictional universe as to create one in which nobody needs to work or eat or hate or love or sleep. Outside the whale it becomes necessary, and even exhilarating, to grapple with the special problems created by the incorporation of political material, because politics is by turns farce and tragedy, and sometimes (e.g., Zia's Pakistan) both at once.“⁵ The reason why politics and fiction are so inextricably linked especially in our contemporary age is, as Rushdie reinforces in his essay „In God We Trust“, that we live in a Baudrillardian hyperreality in which „television brings visions of the world into every home“ and „it seems somehow false to try and shut out the noise of gunfire, screams, weeping, to stop our ears against the inexorable ticking of the doomsday clock.“⁶

In *Midnight's Children* Saleem feels that history (with all its political freight, of course) leaks into him, and „as history inscribes his body, it destroys his body.“⁷ Written in the style of *Midnight's Children* and in the wake of Rushdie's *fatwa* political exile and the upsurge of communal violence in India, *The Moor's Last Sigh* carries further Rushdie's project of re-imagining relationships between the individual and the nation in a permanently changing political context shaped by India's many

1 John Clement Ball, „Acid in the Nation's Bloodstream: Satire, Violence, and the Indian Body Politic in Salman Rushdie's *The Moor's Last Sigh*“ in *The International Fiction Review*, Volume 27, Numbers 1 & 2 (2000), <http://journals.hil.unb.ca/index.php/IFR/article/view/7657/8714>, accessed on 3 August 2011.

2 For the association between body and political power, see Michel Foucault's „biopolitics“, which is the style of government that regulates populations through „biopower“ (the application and impact of political power on all aspects of human life) in *The Will to Knowledge*, Foucault's first volume of *The History of Sexuality*.

3 Rushdie, *Imaginary Homelands*, 14.

4 Rushdie, *Imaginary Homelands*, 92.

5 Rushdie, *Imaginary Homelands*, 100.

6 Rushdie, *Imaginary Homelands*, 376.

7 John Clement Ball, „Acid in the Nation's Bloodstream: Satire, Violence, and the Indian Body Politic in Salman Rushdie's *The Moor's Last Sigh*“ in *The International Fiction Review*, Volume 27, Numbers 1 & 2 (2000), <http://journals.hil.unb.ca/index.php/IFR/article/view/7657/8714>, accessed on 3 August 2011.

cultures and clashing religions. The novel is also Rushdie's response and reaction to successive attempts on the part of various forces to politicize the huge scandal stirred by *The Satanic Verses*.

Published in 1995, *The Moor's Last Sigh* is Rushdie's response to a dramatic event which occurred on 6 December 1992, when the seventeenth-century Babri Masjid mosque in Ayodha was destroyed by Hindu militants, stirring a long-standing religious dispute. Over 1,000 (according to alternative sources more than 2,000) people were killed in the Hindu-Muslim riots that followed the destruction of the mosque. It may be argued, as it has already been, that „this exclusionary context informs the heightened sense of dislocation in the novel.”¹ At times the Moor gets annoyed by conflicts and exclusionary notions of „Majority and Major-Minority” and exclaims: „To hell with high affairs of state! I have a love story to tell.”²

Moraes is „a modern Lucifer” and his story is one of „fall from grace.”³ Being the narrator of the story, the Moor is the reader's guide through false Edens, fantastical murals, sinister palimpsests, which are metaphors of India's intersecting and conflicting past and present, cultures and religions. Moraes would like to remain in a mythical age, which is cyclic, and to escape the linear succession of events, but he finds himself thrown into history, „a nightmare from which he is trying to awake”, to paraphrase Stephen Dedalus in Joyce's *Ulysses*. Therefore, he has to face „the terror of history”, in Eliade's terms, and at the end of the novel, literally bleeding, he wishes he could sleep and wake up to a better future, like Rip Van Winkle.

Much as the Moor would like to foreground his love story for the sake of love, that story is frequently undercut by the „corrosive acid of the spirit, that adversarial intensity” pouring „into the nation's bloodstream.” One such moment of „adversarial intensity” was the destruction of the Babri Masjid when „the boulder of history” began „to roll” and „even the great city's powers of dilution could not weaken it enough.”⁴ The Babri Masjid episode is an epitome of the violence and „blood-lust” which the Moor feels „was in my history, and it was in my bones.”⁵ Thus, like in the case of Saleem Sinai who feels that history leaks into him, the Moor is „fully cognisant” of the essential truths that he himself (i.e. his own body) is an embodiment of history and body politic. When he recounts the destruction of the mosque at Ayodhya, the Moor has a sense of the Greek distinction between *Kairos* and *Chronos*. With its quantitative, linear and cumulative connotations, *Chronos* may be associated with the primitive aspect of story. The Babri Masjid episode is a time when „the forces of history do their history-obliterating work”, „a time for consequences, not backward glances: for what-happened-next, not what might or might not have gone before.” This is a moment when the visionary moments of religious tolerance and plurality characteristic of the *Kairos* dimension of time are obliterated by *Chronos*. The Moor recounts: „It had actually been a Muslim worshipper at the old Babri mosque who had first claimed to see a vision of Lord Ram there, and so started the ball rolling; what could be a finer image of religious tolerance and plurality than that?” The Moor continues to meditate that „After the vision, Muslims and Hindus had, for a time, shared a contested site without fuss...but to the devil with such old news! Who cared about those unhealthy, split hairs? The building had fallen.”⁶ Such „history-obliterating work” unleashes the „corrosive acid” of violence when the Muslims return the Hindus' acts of aggression by smashing

1 Minoli Saldago, „The Politics of the Palimpsest in *The Moor's Last Sigh*” in *The Cambridge Companion to Salman Rushdie*, Edited by Abdulrazak Gurnah, (CUP, 2007), 154

2 Rushdie, *The Moor*, 87.

3 Rushdie, *The Moor*, 5.

4 Rushdie, *The Moor*, 351.

5 Rushdie, *The Moor*, 365.

6 Rushdie, *The Moor*, 363.

up Hindu temples and killing Hindus across India and Pakistan. Like a boomerang, violence inflicts violence on those committing violent acts, and the Moor confesses that he is no exception.

At the end of the novel the Moor is „deep in blood.”¹ Through accretive repetition, blood covers not just the Moor’s shaking hands and clothes, but it also smudges the words as he sets them down. The reader feels that the story itself, one of feud, violence and murder bleeds to the very end. The „corrosive acid” of past and present violence kills everybody and damages everything, there is „blood and more blood”² and from this sea of blood the Moor goes back to his table and writes the story’s end. The story’s end is also the Moor’s end, literally his last sigh as he sits „in the last light” with thorns, branches and stones tearing at his skin and wounding him. The reference of this description to the excruciating pain and suffering of Jesus Christ cannot be missed. If Jesus suffered for the whole mankind, the Moor bleeds thinking of the Moorish past. Not minding the wounds, he sweeps the horizon and has the vision of „the glory of the Moors, their triumphant masterpiece and their last redoubt.” Both story and history have come full circle to their nadir of glory, the communal and the individual fortune come to an intertwined end, and the day itself ends. This is also the last leg of the reader’s reading as journey, etymologically one day’s travel which coincides with the sun’s diurnal cycle. The Moor bleeds and weeps watching this vision of the past „vanish in the twilight.” In the Moor’s wounded body and mind, time and space merge and become a compact zone of fiction and history as he is falling into sleep like Van Winkle and hoping „to awaken, renewed and joyful, into a better time.”³ In Vico’s terms, one cycle has come to an end and a new one looms large in the horizon.

Intertextuality itself looks palimpsestic here, the underlayer of the „Rip Van Winkle” text surfacing Rushdie’s text about the Moor. Both Van Winkle and the Moor fit the archetypal figure of the quest hero. The quest hero is in search for his essential self, for his identity which can be related to the whole community in times which grow worse and worse. With gun in hand, Rip strolls away to the woods. Tired with the journey, Rip throws himself on a green knoll, where he falls asleep and sleeps away for twenty years. The Moor wishes he could fall asleep and wake up into a better time, like a twentieth century hybrid Rip. That time is better in Rip’s case to the extent to which that gap of history becomes the subject matter of Rip’s story, which slips into a legend that holds the Dutch community together. The Moor slips into death contemplating a future which, from the perspective offered by his present stained with blood, looks rather uncertain.

There are several layers of history in *The Moor’s Last Sigh*. In order to suggest layered history and erasure in this novel, Rushdie employs the trope of the palimpsest. Originally, palimpsest was a term for a parchment on which inscriptions had been made after the erasure of earlier ones. The Babri Masjid episode is, by metaphorical transfer, such an erasure. The Moor glosses bitterly: „So we were invaders now, were we? After two thousand years, we still did not belong, and indeed, were soon to be ‘erased’ – which ‘cancellation’ need not be followed by any expression of regret, or grief.”⁴ Nevertheless, as moments of the past haunt the present, earlier traces of writing are never lost in a palimpsest – their tricky spectral persistence as traces brings them to the surface when old layers are restored by memory.

Minoli Salgado argues that by using the palimpsest as an analog for the post-colonial condition Rushdie also challenges and undermines the perception of time

1 Rushdie, *The Moor*, 430.

2 Rushdie, *The Moor*, 432.

3 Rushdie, *The Moor*, 433-434.

4 Rushdie, *The Moor*, 364.

as linear, supplanting it with „a paradigm for temporal compression and synchronicity that subverts the very possibility of ordering history into a logic of cause and consequence.” Apart from subverting linear chronology and logic, the palimpsest is „a discursive paradigm” which is „central to the ethical [and also aesthetic] revaluation of hybridity.”¹ Thus, the „Bombay mix” that the Moor is gets his / its aesthetic representation in Aurora’s palimpsestic series of the Moor’s paintings.

Aurora’s series of the so-called „Moor paintings” ironically falling into an ‘early’ period, followed by a ‘great’ or ‘high’ and then a late period of the so-called ‘dark Moors’ is a visual and visionary mirror of Rushdie’s own writing. This fantasy world of ‘Palempstine’ is, as the novel itself, a metaphor of cultural fusion and hybridity. As Salgado shows, „in taking the logic of palimpsestic discourse to its logical conclusion, Rushdie reveals the urgent need to connect the cultural pluralism of secularist discourse to the social and historical context that generated it.”² In the palimpsest, the spectre of the past haunts the present, the eerily corporeal-ghostly presence of earlier traces of writing „inhabit” the body of the most recent layer of writing on the parchment. Like in the palimpsest, the ghost of earlier layers of writing inhabit the bodily presence of recent layers of writing in a way which is similar to the way in which Belle, Aurora’s deceased mother, inhabits her daughter’s body, „two belles in one.”

Alternatively, Aurora’s fantastic visionary world of past and present populated by monsters, elephant-deities and ghosts is called ‘Mooristan.’ Whatever it is called, this world is a „place where worlds collide, flow in and out of one another, and washofy away.” This „body” of work is the Moor’s own body, which is also – in its megalopolis size - Bombay. Thus the Moor’s body becomes a hyperbolic ekphrasis: „And above it all, in the palace, you.”³ Weaving her vision around the Moor „in his hybrid fortress”, Aurora unfolds his autobiography, which is at the same time „an attempt to create a romantic myth of the plural, hybrid nation; she was using Arab Spain to re-imagine India, and this land-sea-scape in which the land could be fluid and the sea stone-dry was her metaphor – idealised? sentimental? probably – of the present, and the future, that she hoped would evolve.”⁴ In Homi Bhabha’s sense, *The Moor’s Last Sigh* is a metaphor of dissemination, not just one moment, but recurring moments of „the scattering of the people that in other times and other places, in the nations of others, becomes a time of gathering”, and also of „other worlds lived retroactively.”⁵

When it evokes and describes Aurora’s paintings, the novel becomes an intersection of mirrors, a *myse-en-abyme*, an infinite regress in time and space, an endless succession of internal duplications. Aurora’s art mirrors the Moor’s story, and the Moor’s story reflects her art, which is a reflection of history. The Moor himself is a reflection, the sum of Aurora’s images on the canvas, taking bodily shape in the story as a character, while he also tells the story. The sharpness of these intersecting edges cut deep into the Moor’s body, wounding it, while in their turn those injuries are reflections of communal wounds: „As I set down my memories of my part in those paintings, I am naturally conscious that those who submit themselves as the models upon whom a work of art is made can offer, at best, a subjective, often wounded, sometimes spiteful, wrong-side-of-the-canvas version of the finished

1 Minoli Salgado, „The Politics of the Palimpsest in *The Moor’s Last Sigh*” in *The Cambridge Companion to Salman Rushdie*, Edited by Abdulrazak Gurnah, (CUP, 2007), 161.

2 Minoli Salgado, „The Politics of the Palimpsest in *The Moor’s Last Sigh*” in *The Cambridge Companion to Salman Rushdie*, Edited by Abdulrazak Gurnah, (CUP, 2007), 164.

3 Rushdie, *The Moor*, 226.

4 Rushdie, *The Moor*, 227.

5 Homi Bhabha, „DissemiNation: Time, narrative and the margins of the modern nation,” in *The Location of Culture*, (Routledge, 1994), 139.

work. What then can the humble clay usefully say about the hands that moulded it? Perhaps simply this: that *I was there*. And that during the years of sitting I made a kind of portrait of her, too. She was looking at me, and I was looking right back." Sitting for her in her studio as artist and model, the Moor is no longer „the victim of an incurable premature-aging disorder, but a magic child, a time traveler”,¹ an archetypal quest hero with whom readers can identify in their quest for their own deepest essential selves. As a mother, also standing for Mother India, Aurora may give birth to crippled babies, but as an artist she transfigures her baby's crippled body into a magic Moor, chanting her dream of secular transcendence through art: „Baby mine, you just startofied out going too fast. Maybe you'll just take off, and zoom-o right out of this life into another space and time. Maybe – who knows? – a better.”² Aurora's vision is echoed by the Moor as he lies dying, a form of sleeping, hoping „to awaken, renewed and joyful, into a better time.”³

BIBLIOGRAPHY

- BALL, John Clement, „Acid in the Nation's Bloodstream: Satire, Violence, and the Indian Body Politic in Salman Rushdie's *The Moor's Last Sigh*”, *The International Fiction Review*, Volume 27, Numbers 1 & 2 (2000), <http://journals.hil.unb.ca/index.php/IFR/article/view/7657/8714>, accessed on 3 August 2011.
- BHABHA, Homi, „DissemiNation: Time, narrative and the margins of the modern nation”, in *The Location of Culture*, (Routledge, 1994).
- ELIADE, Mircea, *Încercarea labirintului*, (Cluj Napoca: Dacia, 1990).
- FOUCAULT, Michel, *The History of Sexuality: The Will to Knowledge*, (Penguin; New edition, 1998).
- SALDAGO, Minoli, „The Politics of the Palimpsest in *The Moor's Last Sigh*”, in *The Cambridge Companion to Salman Rushdie*, Edited by Abdulrazak Gurnah, (CUP, 2007).
- RUSHDIE, Salman, *Imaginary Homelands*, Essays and Criticism 1981 – 1991, (Penguin Books, 1992).
- RUSHDIE, Salman, *The Moor's Last Sigh*, (New York: Pantheon Books, 1995).
- The New Science of Gianbattista Vico*, Translated by Thomas Goddard Bergin and Max Harold Fisch, (Cornell University Press; 3rd Unabridged Edition, 1984).
- Interviews with Salman Rushdie
- <http://www.youtube.com/watch?v=EQp66K-1mgw>
- <http://www.youtube.com/watch?v=grpxpVZTzFk&feature=related>
- <http://www.youtube.com/watch?v=CPglBscGao&feature=related>

¹ Rushdie, *The Moor*, 219.

² Rushdie, *The Moor*, 219-220.

³ Rushdie, *The Moor*, 434.

Violence and youth in the region

■ MARIJA JELIC

[Center for Strategic Projects]

Abstract

In the following article you will be able to see how the violence among youth is manifested in society and the causes for the occurrence of aggression and violence. Aggression in children is evolving from an early age, later it increases in school and grew into violence, verbal and physical, then is expressed through the community and also historically violence is passed on generations in the creation of stereotypes and speech of hate against other nations.

Keywords

violence; aggression; youth; region; stereotypes; political parties

Introduction

Youth is very important for the whole community. It is the basis, raw materials, from family, society, media, schools and process changes, thereby to form a young person. The way to deal with youth today largely is not good. Specifically, the school is a monopoly of ideologies that are propagated by the state teachers, and further to the students. To enable students to progress they approve these ideas and good except the ocean, get yourself as building and personality without his opinion. After finishing school they become young, educated person without his or her opinion, without a personal attitude and without the knowledge of the social order in which they live. Therefore, while under the influence of society in which they move, become part of one political party, thinking that they make their career advancement, others become depressed because they can not find jobs – and later the depression turns into aggression, and the third are satisfied because their families helped to find work and they remain the same opinions and views them and their families. A small number of outstanding experts in their field find a job and builds further – these people are the intellectual elite, but not elite, what is considered to be positive in Serbia. Root of the problem is not in society, but the state authorities and politicians. These are

people who should be the absolute model for young people, both moral and career, because I think the state should run by people who know how to do their job-experts. Unfortunately, the problem starts with the selection of personnel in political parties, who, when they come to power in society impose its value system. For the life of a man is changed to 15 government and I think the confusion of what people can find? Ask what I should be to finally get a job? What should I be doing to accept in society? And finally, what should I be to finally „swim“ in the system? Now, when adults asked these questions, what you just said young people? There are few people that when access to a particular political party seeking the party's program, the ideology on which it is based. All inputs and friendship rule the old adage: Who is going where – rather than his own (to help). Youth instills the idea of there party, hatred for others, the struggle for „national interest“, the struggle for power ... From all this we see that the issue very clearly the causes of violence, the state social order and domestic violence for youth learning.

Family influence on aggression

There was a difference in the behavior of children who are at risk for the occurrence of conduct disorder compared to the group of children who do not are at risk. Children from risk groups are more aggressive, socially rejected and exhibit characteristic patterns of behavior for which they considered anti-social environment, aggressive, disturbed. As we know from experience, the family greatly influence the development of young people and their morality. Morality is of great importance for the development of emotionally mature and stable personality. Family influences on the development of the child opinion, to a large extent the formation of values in children. Many theorists believe that the person who wants to behave according to moral principles, must have set on your self in a sense of moral values and beliefs, and that motivation to be moral and to behave morally should be an integral part of understanding and accepting yourself. In order to remain moral in a society which does not operate such a system of values? I think that as long as I in any way influenced the family to the child, bigger factor is a social community, and that the young person accepts the majority opinions in forming his personality. Therefore, aggression, does not matter if a person comes from risky group or not, is becoming increasingly manifested in dealing young people to other people, way of talking, the way things ... I'll give access an example of a test that shows a very good way of thinking of children at risk group I from normal families. Aim of this study MSc Milica Pejovic, kid doctor of psychiatry, in her paper „Comparison of aggressive and socially adapted to children moral development and acceptance of yourself“ cultivated the data obtained from children from primary schools that answer questions about the ideal self, real self and undesired self. The ideal self refers to the self that they want to achieve, real self refers to self by which children describe themselves as being a side-self, the self that children would never have wanted to achieve. Noted that the differences in moral reasoning and self acceptance among children who are at risk and others. „Of the 70 respondents, after using the Scale for the Assessment of aggression and social adaptation, indicated by 47 respondents for interviewing. Selected were those children whose scores in the aggressive or pro-social characteristics was above 58% in one of these dimensions. With complete information, ready to assess the stages of moral development and acceptance of self was at the end of the 36 respondents.“¹ Conclusions: the ideal self is conceptualized as an element that represents the environmental motiva-

¹ MSc Milica Pejovic, „Comparison of aggressive and socially adapted to children moral development and acceptance of yourself“, Official Journal of the Association of Serbian Psychiatrist „Psychiatry today“ (1998).

tions and goals of the individual, and means of self-specific aspirations for the future. As it develops, can be a source that allows the person control her behavior, I can play a key role in determining the moral dimension of one self.¹ Aggressive children have less developed the image of your desired future self in socially adapted than children. It may be that children who are not successful in achieving socially acceptable position, trying various ways to get to this position, so that aggressive behavior and it is one of the ways to acquire any social reputation. Since this behavior goes to social isolation, or association of such children into groups of those with similar behavior (eg, She who often start a fight) to void the isolation and deprivation manifest low-level Ideal self. Social group adapted a number of characteristics used to describe their unwanted self, than to aggressive groups of respondents. In the early stages of age, unsolicited self describes the stereotypical way (do not want to be criminals, drug addicts, etc.)... It is very likely that the side-self, clearly defined and categorized, play an important role in the inhibition of potential antisocial behavior.

As we can see from the accompanying, the family greatly influences the child to develop his personality, setting moral standards, building a system of values, as well as the development of aggression.

Violence at school

It is generally known that there is violence in school among students. This is manifested in two ways: verbally or physically. In earlier periods of childhood violence among children is physically and later reserves and the form but there is verbal abuse and bullying (one of the more recent term). The violence is reflected in the behavior of students in class when a student makes a mistake and the others laugh at him and later tell them ugly things, to the mass fights in the bathroom. Students are being punished, but not enough, so these things are repeated. It happened that I came to the killings in schools, among students. In contrast to physical violence, verbal violence is increasingly spreading. It becomes popular to one student or more out of the company – the group I always teased, ridiculed and humiliated in public, just because they are different or have different opinions than others. These people are discriminated against and this is largely not punished. The biggest problem is discrimination against minorities in schools. These students are being rejected because of different cultures, customs, appearance and behavior.² Closed upon itself, with some depression occurs I do not want to anyone to gather more, they want to change school because of rejection or psychologist can no longer help them, I created a very unhealthy environment dominated by violence. Students in the group do not realize how much harass individuals because they were nice while inflicting upon others – show up in society as very important. In such a way children grow up in an unhealthy environment, unhealthy thoughts and unhealthy value system, because the entire community later faced with the problems and violence of individuals.

Violence in the community

Youth are managed for the most part the path of the entire society. Society in which young people are moving impose her value system that has the community, and now of it depends on whether it will accept. Basically a social community com-

¹ We found the children die from an aggressive group of patients had a lower level of the Ideal of the self rather than socially adapted groups.

² This leads to resistance among these students and they are building up self-stereotypes of the people.

posed of people who think like that I have a similar value system. Therefore, when a new person is to join the group, must fit in the middle and largely accepted rules of functioning of the community (meetings, the same reasoning, the same political views etc..). If the new person has not encountered such views before, it gets scared and puzzled, he feels a lost, but eventually accepts the same positions for the purpose of existence. It is precisely in this way creates a „obedient“ in a state of society. In order to demonstrate the level of democracy, there are opposition parties that the same principle I discourage people „learn“ with a new value system, how the ruling party destroyed the entire order as a failed state because of them, the hole society a great sacrifice, and so on. This new man in the party creates an illusion and he wants to believe, and in time these ideas are becoming ideas of new person, he is a big sacrifice and that his opposition party to help you come to power. This is a great delusion. People want to believe in something, it is natural, and when they destroy the system supposedly, they are disappointed, aggressive, violent, I want to fight the system. Opposition parties in Serbia educate its members in a spirit of revolution, but in a very bad way. They create the illusion of satisfaction and then they die in the law that will „extract“ the state destroyed by the government, and when the members of the wake from sleep problem arises. Aggression becomes larger, they are still in place and fight for his party and for her ideas, and are amazed. Event is a fight in the election campaign with members of other parties – unions, rallies, where everything is reduced to insulting leaders of other parties and these parties for their own ascent ... Everything is a pointer to a continuous manifestation of violence in political parties. Regular meetings of party leaders impose their values, instills the idea that all apparently accept because in fact I do not know what all this leads and what it actually does, and create hatred towards members of other parties – create stereotypes. A major problem in the parties, and I in the state, is because people are not educated in the current political situation, the ideas are presented in the wrong way because no one has enough patience to explain to people where these ideas hand, tolerance is propagated only through words, and not by works, creates stereotypes, hatred of the neighbors with which Serbia was at war ... In short, violence is everywhere and always propagate, and the hidden ways that can not be observed without thinking about it. It is the youth, the group which is easy to manipulate, which is pliable and which is easily managed. Youth of the party show how many members that party has. Young people will not ask for anything in return, as will young people continue to hope that when the party came to power to get their piece of the pie and that their efforts and investments pay off in the party. It is a natural reflection, because each of us wants to believe in something, wants to hope, wish to have the power and has a comfortable existence. But if every young person gets the job and the party realize his expectations?

Violence in the region

In the region of present-day human behavior and thinking is very much contributed to history. The turbulent history of the Balkans and ex-YU countries has left many consequences of the generations. Always come back to our roots, wars, conflicts and disputes with neighbors. When we look at historical facts, in this region was a lot of violence, the war conflicts in Serbian Krajina in 1995, war conflicts in the Republic of Serbian in 1992, NATO bombing of Serbia in 1999 under the title „Angel of Mercy“ because of the autonomous provinces of Kosovo and Metohija. As we can see in the war were killed many civilians and soldiers on both sides and contributed to creating a greater hatred among peoples. It is very difficult to love our fellow countrymen who killed someone close to us, but is it normal to get so

much hate and suffering because of that bilateral relations between our countries? Is it right that the few people who manage these countries then suffer generation? Why not just put an end to a tumultuous history, all that happened and move on into the future? We can cooperate but we must not forget what has happened, this is normal. It creates unnecessary aggression among young people who are members of different nations that accumulate, and grow in hatred and eventually cause a revolt. Let me give an example that happened two years ago: A group of high school in Belgrade set off on an excursion in the Czech Republic where they met a group of high school in Vukovar, emerged arguing, singing derogatory songs about the war members of the opposing nation, stoning, all the teachers to quietly observe I did not want to cooperate with the other side. 'However, we can not condemn a lot of students because they really are so mannered and violence, and as I have seen in school, they wanted to defend their country, to be great patriots, unfortunately in a very wrong way. This whole event could end in a different way, because we are neighbors, we know the same language, they could communicate enter into new acquaintances, but there, what caused the ill-breeding and aggression. Whenever you mention some of the countries with which Serbia was at war, young people react immediately with plenty of prejudice and negative, and that is the same for people from other countries. The problem is that generalizes the nation when I hear the word Croat or Bosniak immediately is something negative, which is absolutely insane. We can not think the same things about entire nation and about a few people who wanted to achieve what I was actually in our region. A major problem, which does not educate the youth of our countrymen, not educate about prejudice and stereotypes, and do not educate about tolerance. It should actually take place in the family, schools and media, but it is not happening. Young people are guided by the stories told – told, believe in stereotypes and to manage them. They need a complete paradigm shift. In every nation there are good and bad people, but we must not identified with the nation of its leaders, because they do not actually know how they came to power and what they advocated in their state. You first need to resolve the problem in our countries, and only then to look at and criticize others. In my opinion the biggest problem is poor education. When you have a mass of uneducated people is easily navigated you to your purpose, I modify it instills in you the value system and your thinking. Therefore, the first thing should be done is to improve education, rigorously suppress any form of violence, verbal or physical, and to educate young people in a European spirit.

Conclusion

As could be seen in this article I tried to explain the cause of the emergence of aggression, to be educated in the spirit of violence, where all the violence there, as violence permeates everywhere and at all times, why is there and how stereotypes are manifested in violence ... expression of human misery in a region that is increasingly spreading. Namely, to suppress violence by state authorities, but not to the extent it should, it must be more rigorous and violent behavior must be shown to the people as extremely negative and above all, punishable. Children are taught from childhood to violence through the hitting their friends if your child take toys, speech ugly word, and all that later grew into the dozens, hate speech, insulting ... Therefore, we need to educate young people in the European spirit, to learn

¹ This has a sufficient indicator of how much intolerance and expressed how much hate speech among nations. Students have reacted so because they are so mannered, they are the years that were not born when he was a war, and so behave.

the true values to educate them about violence and tolerance, respect for diversity and to teach them how to become good people who will be an example to others, because it is most important. I hope that we will joint efforts, work and the union will be able to achieve something that will be generations after us and be proud of quality people who will properly manage the states.

BIBLIOGRAPHY

Galtung J.(2009):Peace by Peaceful Means:Peace and Conflict, Development and Civilization, Official Gazette Belgrade

Gidens E.,(2007):Sociology(Fourth edition),Faculty of Economy Belgrade

Psychology,(1998),Official Journal of Serbian Psychologists

Psychiatry today,(1998), Official Journal of the Association of Serbian Psychiatrists

Petrovic S.(2003),Drugs and Civil Society,Partenon Belgrade

Elena Ceaușescu în documente

Arhivele Sfera Politicii

■ STELIAN TĂNASE

[The University of Bucharest]

Nu știu de ce treptat a început să se contureze ideea că Elena Ceaușescu este personajul cheie al regimului patronat de soțul ei, Nicolae Ceaușescu. Teza e că pe măsură ce îmbatrânea el își pierdea din capacitatea de decizie și era tot mai dependent de ea. Ideea este acreditată de mai mulți memorialiști și istorici. Este o falsă perspectivă. Elena Ceaușescu depindea de puterea lui care se baza pe Securitate, aparatul de partid, armata, aparatul guvernamental pe care le controla strâns. Influența ei deriva din faptul că întâmplător era soția dictatorului. Ea avea acces nemijocit la el, ceea ce o facea un factor de luat în seama. Cei din anturajul lor îi luaseră frica, pentru că era rachiunoasă. Era bine să nu te antipatizeze dacă te găseai pe culoarele C.C al P.C.R sau în Consiliul de miniștri.

Problema puterii reale sau imagine a Elenei Ceaușescu pune teoretic o chestiune de ordin general, rareori analizată de politologi – raportul formal/informal în exercitarea puterii. Raportul este esențial în structura puterii politice din ultimele decenii de oriunde. În anturajele liderilor formali, selecționați de diferite mecanisme – în cazul nostru de unul închis, nedemocratic – există personaje care influențează disproporționat deciziile. Asta se întâmplă din cauză că liderii reali, formali, ai respectivelor structuri de putere se lasă confiscați, devin prizonierii acestor anturaje unde rolurile sunt definite neclar sau deloc. Ce rol joacă consilierii, experții, rudele, amantele, secretarele, comparativ cu miniștrii și parlamentarii? Este o întrebare la care încă trebuie răspuns în lipsa unor studii științifice bazate o inventariere empirică a acestor situații extrem de frecvente.

Fără o bază teoretică e foarte greu să analizăm care a fost reala influență a Elenei Ceaușescu. Până la urmă a plătit cu viața rolul jucat în anii 1965-1989. Mulți o consideră piatra reă a dictatorului. Acestuia, unii îi mai acordă circumstanțe atenuante. Zic că răspunderea pentru deciziile dezastruoase din acei ani ar aparține serviciilor secrete care nu l-au informat. Sau membrilor Biroului Politic și Guvernului care nu i-au contestat niciodată hotărârile. Cel mai des, partizanii acordării de circumstanțe atenuate o consideră pe Elena Ceaușescu vinovată. Cred că are vinovațiile ei, nu puține, dar principalul responsabil rămâne totuși Nicolae Ceaușescu.

Elena Ceaușescu In The Records

I don't know why the idea that Elena Ceaușescu was the key element of her husband's regime slowly started to take shape. It is said that by growing older he started to lose his capacity of taking decisions, so he was more and more dependent on her. The idea is credited by a serious number of historians. However, this is a false perspective. In turn, Elena Ceausescu was herself dependent on Nicolae Ceausescu,

whose power was backed by Securitatea, by the state apparatus, by the army and by the government, all of which he firmly controlled. Her influence was only a natural consequence of being her husband's wife. She had immediate access to him, thus being a factor not to be ignored, and all the close ones were afraid of her because she was pretty spiteful. It would have been better not to be despised by her if you had found yourself on the corridors of the C.C. of the RCP or in the Council of Ministers.

However, the whole discussion regarding Elena Ceausescu's real or virtual power eventually brings forth a more general matter, rarely examined by political scientist, which is the formal/informal ratio in the exercise of power. In fact, this ratio is a truly core element in the structure of power of the last decades, anywhere in the world. In all the entourages of the formal leaders selected through different mechanisms – in our case a closed, undemocratic one – there are characters who disproportionately influence decisions. This happens because all the real and formal leaders belonging to the structures of power somehow surrender; they turn into prisoners of their own environment, where roles are blurred or not defined at all. What roles do all the advisers, experts, relatives, mistresses, ministers, secretaries or the MPs actually play? In the absence of an empirical based inventory or of scientific studies of these very common situations it remains a question yet to be answered.

In the absence of a theoretical basis, it becomes very difficult to estimate how big Elena Ceausescu's influence really was. Eventually she paid with her own life for the role she played between '65 and '89. Many consider her the dictator's evil eye, thus granting him some circumstances. They believe that the responsibility for all the disastrous decisions taken during those years belong to the secret services that have not accurately informed Ceausescu. Or to the members of the Politburo and the Government who never dared to dispute his decisions. Most often, Nicolae Ceausescu's proponents blame Elena Ceausescu. I personally find her guilty in many ways, but I strongly believe Nicolae Ceausescu remains the main responsible.

Arhivele Naționale ale României

CC al PCR

Secția cadre

Fd 95

Dosar 653

Filele 27, 23, 20, 19, 18

CEAUȘESCU ELENA-M.DE P.....

Origine socială țărănească (mijlocași)

De profesie reparatoare în vârstă de 31 de ani

Tovarășa a început, în 1936, să lucreze în fabrică ca ucenică. Aici, intrând într-un mediu muncitoresc sănătos, primind și ajutorul fratelui său care era activist de Partid, s-a atașat luptei clasei muncitoare activând pe linie sindicală, iar mai târziu pe linia **Ajutorului Roșu**. În 1939 tov. a fost atrasă în U.T.C unde a început a duce activitate, primind munci de răspundere (secretara sectorului 3 albastru UTC, în comitetul județean U.T.C).

A dus activitate pe linie de tineret luând parte activă la acțiunile organizatorice de Partid (sindicat, breaslă, cercuri culturale progresiste), până în 1942, când în urma unor discuții avute cu legătura sa superioară, aceasta a întrerupt legătura, tov. rămânând fără legătură de Partid sau U.T.C până la 23 august 1944.

În 1941 tov. a fost sancționată cu avertisment pentru călcarea regulilor conspirației. În 1943 tov. a reluat legătura pe linie de apărare contribuind la apărarea muncitorilor antifasciști. (Perioada 1936-1944 subcomisia de verificare nu a putut verifica în adâncime

negăsindu-se dosarul original al tov. iar materialele strânse până acum nu sunt suficiente).

După 23 august 1944 tov. lucrează pe linie de U.T.C, ca secretară de sector până în 1945. De la această dată lucrează în continuare ca activistă la județeană P.C.R Ilfov, până în anul 1947 când întrerupe complet viața de Partid până în noiembrie 1949, fiind bolnavă și având și doi copii mici, totuși tov. a avut și o delăsare nereușind să-și organizeze munca pentru a lua parte la viața de Partid.

În timpul cât tov. a activat a dat dovadă de orientare și inițiativă fiind o fire energică, activă, îndeplinindu-și sarcinile primite.

În ședința colectivă de verificare tov. la început nu a analizat adânc lipsa ei de activitate din ultimii ani arătând tendințe de autoritate și orgoliu și că primește greu critica. Ajutată de subcomisie și de tov. din sală, prin discuțiile făcute, tov. a tras concluzia justă, sănătoasă, luându-și angajamentul de a duce în viitor o muncă rodnică pentru Partid.

.....

REFERAT

Rectificare de stagi

Ceaușescu Elena- muncitoare

Născută la 7 ianuarie 1919 în comuna Petrești-Dâmbovița.

Originea socială țaran mijlocăș.

A activat în ilegalitate.

Subcomisia de Verificare i-a confirmat calitatea de membru de Partid și a înaintat dosarul Comisiei Centrale de Verificare pentru a-i stabili stagiul.

Cercetând cazul constatăm:

CEAUȘESCU ELENA a luat legătura cu mișcarea muncitorească în București, în anul 1936, în timp ce lucra ca ucenică la fabrica de textile *Lentex*. A activat pe linie sindicală, participând la o acțiune în urma căreia a fost concediată.

Din 1937 până în 1939 a lucrat pe linia Apărării, apoi în U.T.C. Din 1939 i s-a comunicat că a fost încadrată în Partid și i s-a dat muncă de răspundere în conducerea localei U.T.C ca secretară a Sect. III Albastru (comunicarea de încadrare în Partid i s-a făcut de către Ioniță Ioan care are situația de partid neclarificată. El susține că nu i-a comunicat că a fost încadrată în Partid)

A lucrat ca secretară a Sect. IIII Albastru până în 1941, când în urma unei greșeli de conspirație (l-a dus pe tov. Ceaușescu împreună cu gardianul care îl însoțea într-o casă conspirativă a C.C. al U.T.C) a fost suspendată din muncă (ref., tov. Răceanu Elena).

În septembrie 1941 a fost arestată în urma denunțului provocatorului Mitran. La cercetări nu a recunoscut nimic și din lipsă de dovezi a fost eliberată.

În 1942 i s-a dat legătura cu Mișu Zugrafu. Știind că acesta are un frate provocator i-a cerut legătura superioară. În urma acestui fapt Zugravu a întrerupt legătura cu ea (din autobiografie).

Din 1943 a avut legături pe linie de ajutorul roșu cu tov. Revi Ileana. A muncit conștiincios, cu o mică întrerupere în 1944, când fiind plecată acasă cu învoirea Paartidului nu s-a întors la data fixată.

După 23 august 1944 a lucrat pe linie de U.T.C, ca secretară a Sectorului III Albastru, apoi la județeană P.C.R Ilfov, în Secția de Cadre și Educație Politică.

Din 1947 până în 1950 n-a activat deoarece, în acest timp, născuse doi copii. În prezent lucrează la C.C al P.M.R. Secția Externe.

În concluzie:

CEAUȘESCU ELENA s-a atașat de tânără mișcării muncitorești, în munca ilegală a avut unele greșeli însă acestea s-au datorat faptului că era foarte tânără și cu nivel politic scăzut. Deasemenea n-a fost suficient ajutată în munca sa. Ținând cont de faptul că în 1939 a fost secretară în un Sector al U.T.C, muncă ce nu se putea ține fără a avea calitatea de m.d.p, propunem să i se dea stagiul de Partid din 1939.

26 oct. 1950

.....

14 februarie 1951

Către,
COLEGIUL DE PARTID

ORGANIZAȚIA DE BUCUREȘTI

Comisia Controlului de Partid al C.C. al P.M.R., luând în discuție cazul lui CEAUȘESCU ELENA, născută la 7 ianuarie 1919, în comuna Petrești-Dâmbovița, de origine socială țaran mijlocas, de profesie muncitoare, (în prezent lucrează la C.C. Secția Externe) a constatat următoarele:

CEAUȘESCU ELENA a luat legătura cu mișcarea muncitorească în București, în anul 1936, în timp ce lucra ca ucenică la fabrica de textile „Lentex”. A activat pe linie sindicală, participând și la o acțiune în urma căreia a fost concediată.

Din 1937 până 1939, a lucrat pe linia Apărării, apoi în U.T.C. A lucrat ca secretară a Sect III Albastru până în 1941, când în urma unei greșeli de conspirație a fost suspendată din muncă.

În septembrie 1941 a fost arestată în urma denunțului provocatorului Mitran. La cercetări nu a recunoscut nimic și din lipsă de dovezi a fost eliberată.

În 1942 i s-a dat legătura cu Mișu Zugravu. Știind că acesta are un frate provocator i-a cerut legătura superioară. În urma acestui fapt Zugravu a întrerupt legătura cu ea și astfel a pierdut și legătura cu Partidul.

Din 1943 a avut legături pe linie de „Ajurtorul Roșu” cu tov. Revi Ileana. A muncit conștiincios cu o mică întrerupere în 1944, când fiind plecată acasă cu învoirea Partidului, nu s-a întors la data fixată.

După 23 august 1944 a lucrat pe linie de U.T.C. ca secretară a Sect. III. Albastru, apoi la județeană P.C.R. Ilfov, în Secția de Cadre și Educație Politică.

Din 1947 până în 1950 nu a activat deoarece în acest timp născuse doi copii.

Ținând cont de faptul că, în ilegalitate, nu a avut activitate continuă pe linie de Partid, căci atunci când s-a pierdut legătura nu s-a străduit să o recapete, Comisia Controlului de Partid, în ședința din 14 noiembrie 1950, a hotărât:

- încadrarea în Partid a tov. CEAUȘESCU ELENA cu stagiul de la 23 august 1944, data când s-a încadrat efectiv în muncă.

- Tovarășul Președinte al Colegiului de Partid, Organizația de București, împreună cu un tovarăș, membru în Biroul Organizației de Partid, este însărcinat să comunice personal lui CEAUȘESCU ELENA, hotărârea Comisiei Controlului de Partid al C.C al P.M.R

- Documentul de față este strict intern

PREȘEDINTE
Indescifrabil

Notă.

Document cu ștampila Comisiei Controlului de Partid al C.C al P.M.R

Rajmohan Gandhi, the grandson of Mahatma Gandhi Biographer, Journalist, Peace builder

Interview made by Aurora Martin, Caux Palace, Switzerland, July, 2011

Rajmohan Gandhi, the grandson of **Mahatma Gandhi** is a biographer and a Research Professor at the Center for South Asian and Middle Eastern Studies, University of Illinois at Urbana-Champaign, USA. Before teaching at the University of Illinois, he served as a Research Professor with the New Delhi think-tank, Centre for Policy Research and from 1985 to 1987 edited the daily Indian Express in Madras (now Chennai), India.

A former member (1990-92) of the Rajya Sabha (the upper house of the Indian Parliament), Rajmohan Gandhi led the Indian delegation to the UN Human Rights Commission in Geneva in 1990. In the Indian Parliament he was the convener of the all-party joint committee of both houses addressing the condition of Scheduled Castes and Scheduled Tribes.

Associated from 1956 with Initiatives of Change, Rajmohan Gandhi has been engaged for half a century in efforts for trust-building, reconciliation and democracy and in battles against corruption and inequalities. These efforts, made in India and across the world, have involved writing, speaking, public interventions, and organizing dialogues. In the 1960s - 1970s, he played a leading role in establishing Asia Plateau, the 67-acre conference centre of Initiatives of Change in the mountains of western India. Asia Plateau has been recognized in the Indian subcontinent for its ecological contribution. During the 1975-77 Emergency in India, he was active for democratic rights personally and through his weekly journal Himmat, published in Bombay from 1964 to 1981. He has worked consistently for India-Pakistan and Hindu-Muslim reconciliation. Since 9/11, he has also tried to address the divide between the West and the world of Islam. A Muslim-non Muslim dialogue at Caux, Switzerland, in 2002 was one such initiative. He was elected President of Initiatives of Change International for a two-year term, 2009-2010.

At the University of Illinois he has taught political science and history courses from 1997. His latest book, *A Tale of Two Revolts: India 1857 & the American Civil War* (New Delhi: Penguin India, December 2009), studies two 19th-century wars occurring in opposite parts of the world at almost the same time.

His previous book, a biography of his grandfather Mahatma Gandhi, *Mohandas: A True Story of a Man, His People and an Empire*, received the prestigious Biennial Award from the Indian History Congress in 2007. It has since been published in several countries. In 2002 he received the Sahitya

Akademi (India's National Academy of Letters) Award for his *Rajaji: A Life*, a biography of Chakravarti Rajagopalachari (1878-1972), his maternal grandfather and a leading figure in India's freedom movement who became Governor General, 1948-50. Other books include *Ghaffar Khan: Nonviolent Badshah of the Pakhtuns* (Penguin 2004); *Revenge & Reconciliation: Understanding South Asian History* (Penguin, 1999); *Patel: A Life*, a biography of Vallabhbhai Patel (1875-1950), Deputy Prime Minister of India, 1947-50 (Navajivan, Ahmedabad, 1990); and *Eight Lives: A Study of the Hindu-Muslim Encounter* (SUNY, 1987).

In 2004 he received the International Humanitarian Award (Human Rights) from the City of Champaign, and in 1997 he was awarded an honorary doctorate of law from the University of Calgary (Canada) and an honorary doctorate of philosophy from Obirin University, Tokyo.

He currently also serves as a Jury Member, Nuremberg International Human Rights Award, and Co-chair, Centre for Dialogue & Reconciliation, Gurgaon, India.

Mr. Gandhi, for the Sfera Politicii readers, perhaps it would be necessary to start with few words about the Initiatives of Change – what you consider to be the most important achievement during your experience with the Initiatives of Change and anything else you think there is still to come.

I am sure so much more is to come, but it's the reconciliation between different groups that has taken place. Of course in Europe, after the war it was a really big thing between Germany and France and other countries. Also in Asia between Japan and other countries, quite remarkable things have happened. I would say that today the entire world got used to people of different races or different religions working together, but 50 years ago it was completely unknown and the Initiatives of Change played a very large part in normalizing the relationships between the races. Also, the former colonized countries are very angry with the European countries and for a good reason.

The Initiatives of Change has made possible an honorable partnership, instead of a clash. So this has happened certainly between India and European countries, but also between some other countries.

For example, on the racial question in the United States, between the black people and the white people, Initiatives of Change has played a tremendous part in getting both justice and reconciliation.

Only the future can show us the result. However, the world has so many big needs...

Giving that your grandfather's legacy is still present among us, what could we do to turn his vision into reality?

Well, I would say that there are two very important ways in which his legacy can be used today. One is to continue on the non-violent struggle. People all over the world still have many issues to fight for but if they can fight for it non-violently, the results are more lasting. World opinion is also in your favor.

Therefore, anytime we find there is some justice issue or something wrong has been done and we must oppose it or there is corruption in the government or dictatorship, we will fight it. But, we will fight it non-violently. If we can do that,

that is one way of preserving his legacy and of using his legacy for something good. Preserving is not important.

Secondly, human beings have to figure out what their goal in life is. If their goal in life is more pleasure, more money, that, A, does not satisfy in the long run, B, it leads to more clash and conflict, leads to disappointment, leads to heartbreak.

Gandhi's feeling was that the goal of human life has to be much more than finding pleasure, happiness or making money. Am I useful in solving the problems of the weak people? Am I useful in solving the problems of the people in need? Or it could be about the environment. Can I assist at the damage of our Earth? So, I think if we can use Gandhi's legacy also to give all of us, and particularly young people, something much bigger to live for, something much bigger to work for, than just some personal excitement, pleasure...

Is non-violence an instrument for a weak person?

Well, non-violence will help the weak but it is a weapon for the strong, of course. Strong people have to use it. It is not because we can't use violence. Yes we can! But still we choose to use non-violence. That is the real strength. It is a matter of moral reflection choice, conscious choice. That's a good point.

Some of the European Union political leaders have declared that multiculturalism has failed. You have the daily privilege to create multicultural communities and to watch them thrive.

According to your recent experiences do you think that we are really facing a failure of multiculturalism, or is it just an excuse of the politicians for incapacity to manage the violence?

That's a great question. Now, I don't know European countries so well, but I know India to some extent. I also know the United States, because I teach there. Europe, I don't know so intimately. So my comments will not therefore be so relevant. But, anyway, I will try to answer.

I think multiculturalism is something that is coming to the world. It can't be stopped. There is no way in which it can be stopped. The challenge is how to manage it.

And this is not just a matter for Europe, United States, Japan, China, or India. People are moving at a great speed, living in new places, marrying people of different cultures. I don't think that this can be stopped. We want ideas. Now, with the social network, people are in touch with one another. So it is not possible to prevent multiculturalism. What is needed is to see if we can help that it grows without too much clash, too much conflict.

Yes, politicians will take advantage of it and yes, it is true that change is not something we all immediately love. Our world changes as each year it's different. Our city changes, our neighborhood changes. The old store is no longer there, or somebody else of a different color is managing it. Human beings get habituated to certain things, they get accustomed to something. If something new happens, people become cautious or sometimes afraid and then some politicians play on fear. But we can assist one another to see how a new kind of demographic situation, how we can make it more for people to see the advantages of it, to make sure that it's not too much of a shock. It's also important that both sides cooperate. I think it's very important, that, say, newcomers or migrants also appreciate that the local people need time before they can adjust. They're not bad people, but they – just as we – will find any change unsettling. So, the migrants, the newcomers must see that local people also find change unsettling and they must play their part in making the change as friction free and as happy as possible.

In short, multiculturalism or the fact that people of different cultures will live together is not a fact that can be resisted or reversed. A great challenge for all of us is how to manage it so that it has fewer friction points, fewer clashes.

It is a consequence of globalization.

It can't be stopped because of the political willing

It's like the air, it's like the wind. You cannot fight against it.

From your point of view, as an insider into the world of non-violence, what could be done to prevent the violence that stems from political frustration?

Well, politicians will create some kind of anger and fear and then some kind of conflict and some violence results. And very often the violence hurts not the politicians who started it but somebody else, some weak person who is caught in some circumstances. Therefore, I think each one of us should be conscious that if somebody else is trying to provoke me or to inflame me, I will not be provoked or inflamed. If they are playing on my fear or my anger, I will try not to be provoked. We should look into ourselves also for becoming not easy to manipulate by others. Can people manipulate me? Is a question we should ask ourselves and we should be free of that. But we should also identify the positive things that we can build on. Why should we not build on hope? Why should we not build on some good desires for the future?

In every neighborhood, in every situation there are some simple, positive next steps that we can take which will make life better for people. If politics can be based on hope and constructive action then the negative politicians would have fewer opportunities. And of course we should share as many examples as we can find regarding making progress without violence, and solving conflicts or clashes of interest without violence. And there are quite a few such examples now which we can share and speculate.

Well, taking into account the distinct history and culture of the Arab World, how would you apply Gandhi's teachings to the region?

In some parts of the Arab world, Tunisia, Egypt, the demonstrators, the protesters have very intelligently avoided violence. So, the Arab world has already shown a very fine example of non-violent protests.

If we contrast this with some acts of violence also taken place in some parts of the Arab world... I'm not now thinking of Syria or Libya. I'm talking about Palestine. Palestine is a great injustice. Palestinians must have their state, but for whatever reason America has been strongly supporting Israel. Not urging Israel to also be conscious of Palestinian rights. In such a situation, if violence takes place and some people are killed... Especially if civilians are killed... Innocent people are killed. Then public opinion of the world, especially in America, becomes anti-Palestinian.

And the Palestinians should see what a great impact Egypt and Tunisia have had on the world. America and western countries strongly supporting Mubarak, strongly supporting Ben Ali, changed their positions. They are now all saying good things about the demonstrators and the protesters. Therefore, influencing world opinion is very important.

And, even if people don't fully believe in non-violence or even if they feel that somehow they are impelled to violence because of the injustice or because of the frustration, they should sit back and say – „Wait a minute!“. What if we would try completely non-violent methods? And non-violent methods can be very strong in their message. We reject Israeli occupation. Jerusalem should also be... Yes, it should be an Israeli city, also a Christian city, but also Muslim city. And yes, there should be equal rights for the Arabs in Israel. And all these issues make very strong fight, but non-violent fight. Make it a picturesque fight with some drama in it, so

that the media can come. How long can the world say that these non-violent protesters, that their demands should not be accepted? It's not possible, human nature will, world opinion will change.

So the advantage of non-violence... By the way, I've been to the West Bank. There are so many non-violent groups now. And they are very dedicated. And they are making quite an impact, but if it can draw now. But, outside we must support them, we must publicize what they are doing.

Some leaders invoked the post-second world war Marshall Plan as a model for a large scale European assistance for the region. How do you find this potential intervention?

You mean...for the European countries, the European countries for the North African countries. There are two things: Today the European countries are also feeling the economic pinch very much. And so, for some time, Europe will be preoccupied with itself. I don't know whether Europe is ready for a very large Marshall plan for North Africa.

Fear, the same fear.

Yeah, but, when the time comes, and these things can change very quickly, I think Europeans should be ready to have a partnership, but with real autonomy given to the North African countries. And Europe should be careful about feeling that it knows how to solve a problem. Because Europeans have a lot of experience about solving problems. But I think for a long time Europe has the feeling that Asians or Africans or Arabs need a lot of guidance. And that we know better than them how to solve a problem.

So, yes, Marshall Plan would be tremendous, but the ultimate decision in implementation, in deciding the project should be left in the hands of those countries and the people there. They are also very gifted people, very talented people. They may do things differently, but the desire to control how development should take place... That desire should be withdrawn. To allow them to grow up.

How do you think the European Union can reconcile its humanitarian responsibilities towards the international community? For example, receiving refugees with protecting their own national interests during these difficult economic times.

Yes, it's very tough, so I don't feel like putting pressure on the European countries, but if people are in real suffering and in real need, then I think that all of us have to open our hearts, open our spaces when there is real suffering and real need.

This is not easy for Europeans... and also these countries should realize that Europe can't suddenly do a lot. It's not fair to expect Europe to suddenly do a lot. But, within the limits of what is possible, everything should be tried. There can be economic boundaries beyond which Europe cannot do much, but those boundaries should be reached and those limits should be reached.

I would close the interview by reminding to Sfera Politicii readers a fragment from another yours interview, conducted by the Berkley Center for Religion, Peace, and World Affairs at Georgetown University: „We need to take responsibility for ourselves as individuals, and train ourselves not to be drawn away from our beliefs. All of us need to convey this sense to our children, that we can live lives that are true and brave. That we can fight against arrogance, pride, and willfulness.”¹

Yes, but I repeat: we will fight it non-violently.

¹ <http://berkeleycenter.georgetown.edu/interviews/a-discussion-with-rajmohan-gandhi-president-initiatives-for-change-international>

Platon ca om politic

Sorin Bocancea, *Cetatea lui Platon*

Iași, Editura Institutul European, 2010, 494 pp.

În ultima lună al anului 2010, Editura Institutul European din Iași a prilejuit publicarea lucrării *Cetatea lui Platon*, scrisă de Sorin Bocancea. Autorul este un tânăr universitar ieșean care și-a propus, prin lucrarea sa, recitirea operei platoniciene. Intenția acestui demers îndrăzneț este anunțată direct încă din introducere: „Platon a fost un om politic, chiar dacă posteritatea l-a prezentat ca pe un model al vieții contemplative... Iar filosofia lui este un act politic și nu doar un exercițiu teoretic...” (p. 11). Autorul consideră că politicul nu este doar un episod pasager al vieții lui Platon, ci o prezență identificabilă în toate scrierile filosofului deoarece, în fiecare dialog platonician, poate fi recunoscută „*preocuparea pentru reforma politică pe care Platon o concepea ca pe una în primul rând etică*. Tema vieții sale va fi *impunerea unui nou conținut al lui areté ce va configura o nouă poliție*. Aceasta urma a fi *o monarhie în care legitimitatea regelui să fie dată de cunoaștere, în forma dialecticii, și nu de originea divină a lui*. Pentru ca acest proiect să aibă sorți de izbândă, *era necesar ca el să devină religie*” (p. 17).

În demersul academic, Bocancea folosește pentru construirea analizei sale interpretative, așa cum singur o numește, metoda „ideologică” sau „perspectivistă”. Desigur, o astfel de abordare, ne aduce aminte de Karl Popper și lucrarea sa clasică *Societatea deschisă și dușmanii ei*. Dar, autorul ține să-și anunțe diferența față de perspectiva popperiană, precizând că „...spre deosebire de Popper, voi evita acronismele și nu mă voi erija în acuzato-

rul public al lui Platon” (p. 18). Această delimitare este importantă deoarece, de-a lungul timpului, Platon a fost acuzat, pe drept sau pe nedrept, că prin scrierile sale, este „părintele ideologiilor totalitare”.

Interpretarea ideologică sau perspectivă a operei platoniciene propusă de Bocancea are ca teză centrală ideea că demersul filozofului grec a fost al unui om politic care a dorit reformarea cetății prin intermediul educației. Din acest motiv, noutatea lucrării constă în cheia prin care autorul interpretează lucrările lui Platon, acesta încercând să înțeleagă care au fost resorturile și determinările care au stat la baza construcției sale teoretice.

Acest demers a fost posibil deoarece autorul a dat o atenție deosebită metodei. În consistentul capitol introductiv intitulat *Aspecte metodologice*, Bocancea își construiește tehnica interpretativă prin care prezintă mai întâi tipurile de interpretare frecvente ale dialogurilor platoniciene pentru a-și încadra propria interpretare și a enunța „supozițiile metodologice” ale acesteia.

Prima parte, intitulată *În căutarea virtuții*, conține interpretarea dialogurilor de tinerețe ale lui Platon. A doua parte, intitulată *Suportul ontologic al noului proiect politic*, conține interpretarea dialogurilor de maturitate. A treia parte, *Reconstrucția dialectică a lumilor*, subsumează interpretarea dialogurilor din prima parte a bătrâneței în care, în opinia lui Bocancea, Platon pune bazele unei științe a politicului ca dialectică. Partea a patra, intitulată *Definitivarea programului politic*, conține interpretarea ulti-

melor dialoguri. Interpretul consideră că, pentru a evita eleatizarea doctrinei sale, Platon transferă *politéia* într-o istorie legendară a Atenei, făcându-i pe atenieni moștenitori ai Dreptății.

Rezultatul demersului acestei cărți este prezentarea platonismului ca un program politic văzut pe diferitele sale pali-

ere. Pentru doritorii interesați, recomand această carte pentru profunzimea analizelor, realizate fără să se cadă în capcana determinismului ideologic.

Sabin Drăgulin

[„Dimitrie Cantemir” Christian University]

Recenzie

Liberalismul românesc – deconstrucție și redefinire

Coord. Liviu Brătescu, *Liberalismul românesc și valențele sale europene*

Cuvânt înainte de Adrian Cioroianu, Editura PIM, Iași, 2010, 272 pagini.

Lucrarea *Liberalismul românesc și valențele sale europene*, apărută la editura PIM din Iași în 2010, coordonată de Liviu Brătescu, înglobează un număr de 16 articole și studii aparținând unor profesori universitari și cercetători în domeniul științelor politice, istoriei, teoriei ideilor politice, filosofiei politice, din România, dar și din centre universitare și de cercetare din străinătate.

Studiile din volum ar putea fi grupate fie în jurul unor perioade istorice: începuturile liberalismului la noi, perioada pașoptistă, modernizarea statului român, perioada interbelică, perioada rezistenței anti-comuniste a decadelor 5 și 6 din secolul XX, dar și în jurul unor personalități pregnante ale liberalismului românesc, precum Ion Heliade Rădulescu, Manolache Costache Epureanu, Victor Slăvescu, I.C. Brătianu și alții, ori în jurul clarificării, construirii/deconstruirii unor concepte politice precum problema votului universal, conceptul de modernitate europeană și posibilitatea modernizării statului român, ideea identității, problema elitelor, mergând până la dezba-

teri actuale, contemporane și internaționale, precum aceea a raportului dintre liberalism și autonomie.

Așa cum observa și autorul *Cuvântului înainte*, Adrian Cioroianu, cea mai mare provocare, rămâne, fără îndoială, plasarea liberalismului în context european. Putem vorbi despre un proiect al modernității românești? De ce ne apare acesta adesea sincopat, întrerupt, labil? Viorella Manolache vorbește despre factori de influență ai acestei labilități, precum „instaurarea unei relații instabile între elita tradițională, antielita comunistă și cetățeanul muncitor” la un moment dat (p.6). Modernizarea românească poate fi percepută într-o cheie care identifică unele construcții de tip implant al unor forme instituționale și mentalitare „fără logica immanentă a fondului”.

Momentul istoric pașoptist este pus sub grila descoperirii unei conștiințe naționale și, de ce nu, liberale, în studiul Cristinei Matiuța și în cel al Ralucăi Alexandrescu. „Liberalismul și naționalismul au reprezentat, în Europa secolului XIX, motoarele ideologice și factorii

principali ai modernizării social-politice” (Matiuța, p.30). Independent de realitatea că, din punct de vedere istoric conservatorismul s-a reinstaurat, liberalismul a creat o tradiție în această zonă (Alexandrescu, p.19). Tema liberală a suveranității este quasi-prezentă în textele și articolele revoluționarilor români de la 1848. Ei înțeleg și suțin ideea potrivit căreia legitimarea puterii politice nu se poate face decât în strânsă legătură cu modalitatea de definire a suveranității iar democrația se fondează pe ideea de reprezentare (p.29).

Liberalismul românesc s-a definit pe sine sub influența unor personalități de succes care au devenit parlamentari, ori lideri de partid, contribuind la modernizarea politică a spațiului românesc, aducând cu sine un teatralism spectacular local al gesturilor liberale metaforice (Mihail Radu Solcan asupra unui text al lui Elais Regnault), precum arderea Regulamentului Organic și al Arhondologiei la 6 septembrie 1848, cu un discurs funebru rostit de Ion C. Brătianu, sugerând tema liberală centrală a libertății indivizilor și egalității lor, prin „abolirea rangurilor și obligațiilor supușilor față de mai-marii lor” (Solcanu, p.50). Dar locul central îl ocupă ideea libertății colective și nu individuale, drepturile naționale ca modalitate de împlinire individuală. Acest lait-motiv, prezent de-a lungul volumului va face ca liberalismul românesc să se abată din start de la grila clasică de gândire liberală care menține accentul pe individ și drepturile sale. Liberalismul românesc încearcă o altfel de lectură a temelor liberale, într-un proiect în care își propune să creeze un stat modern românesc pe baza unor idealuri istorice naționale.

Concepte precum „votul” și „resvotul” la Ion Heliade Rădulescu, influențat de liberali moderați precum Guizot, Girardin ori Gorardin, dar și de socialismul utopic al lui Proudhon, susținând principiile moderne de guvernare, cu o corelație armonioasă între popor și guvern (Sorin Radu, p.62) și subsumează ideii de „temporalitate” a unui sistem de guvernare, aduc o nouă cheie de lectură asupra începutului liberalismului românesc.

I.C. Brătianu, personaj plurivalent, „ideolog, agitator, conspirator, revoluționar, , exilat, închis, propagandist, parlamentar, ministru, colaborator la o lovitură de stat, diplomat, șef de partid” (p.71), nu putea lipsi dintr-un astfel de volum. Liviu Brătescu îl plasează pe Brătianu în elita intelectuală școlită la Paris, dar cu o capacitate impresionantă de a decela și reține temele potrivite spațiului românesc. Un exemplu elocvent îl constituie ideea republicană, în vogă în cercurile pariziene, la care politicianul renunță după ce se atașase inițial de ea, dovadă o bună și perspicace percepție a contextului politic intern și internațional care făcea necesară monarhia în spațiul românesc. (Brătescu, pp.72-73).

Ideea partidului, ca instituție constituțională, investită cu legitimitate și rădăcini istorice, se va transforma în concepția lui Ionel Brătianu într-un adevărat „organ viu” și „cel mai temeinic instrument politic al vieții constituționale, abilitat să asigure logistica operațiilor politice, singurul apt să asigure solidaritatea „între idei și acțiuni. Acesta este motivul pentru care un alt studiu din volum, cel al lui Ovidiu Buruiană, face trimitere la o adevărată „mistică a ideii de partid la liberali” (pp.217-219).

Tot pe linia prezentării unor personaje influente în zona liberalismului românesc merg studiile lui Alexandru Gavriș (Manolache Costache Epureanu - personalitate paradoxală pendulând între liberalism și conservatorism, socotit adesea un „rătăcit”), al lui Iulian Oncescu și Alin Gridan, pentru perioada interbelică (Victor Slăvescu, economist, liberal activ, mai ales în domeniul fiscal și monetar), studiul lui Ioan Stanomir care face un portret liberalului în exil, Mihail Fărcășanu, simbol al rezistenței anticomuniste și continuator al valorilor democratice consacrate, acuzând cecitatea și demonii mentalului românesc, pledând pentru un patriotism lucid.

Capitolul *Liberalismul văzut din afară* cuprinde patru studii în volum: studiul comparativ al lui Hans-Christian Maner, liberalismul german versus liberalismul românesc, axat pe criterii de diferențiere

precum participarea elitelor intelectuale și financiare la cristalizarea partidului sau avantajele de a fi la guvernare, iar studiul lui Silviu Miloiu, „Liberalismul finlandez”, pune față în față două partide liberale (PNL și Partidul Progresist Finlandez) care și-au cristalizat în aceeași perioadă programele.

Deconstrucția mitului liberal românesc se regăsește din plin în studiul lui Paul E. Michelson, intitulat „The Strange Death of Romanian Liberalism”, care își justifică ipoteza pe ideea că idealurile și principiile clasice ale liberalismului au degenerat în România sau au fost discreditate și modificate în numele realismului și pragmatismului.

La începuturile sale liberalismul se lega de modernitate și modernizare, în vreme ce în lumea contemporană rolul lui ar putea fi să încerce să de propriul răspuns și propriile soluții la provocările lumii în care trăim, la provocările diversității etnoculturale, spre exemplu (Levente Salat, „Raportul dintre liberalism și autonomie”, p.201). Apelând la argumentele lui Will Kymlicka, autorul ajunge să susțină că, dacă liberalismul interbelic se legitima prin promovarea drepturilor și libertăților individului, cum are de soluționat dificila problemă a autonomiei, la care democrațiile liberale nu au dat răspunsuri satisfăcătoare. Dar poate că dificila problemă a autonomiei nu ar trebui să periclitaze un răspuns liberal la problemele contemporane, ci este o premisă a eliminării unor mai vechi inconsecvențe (p.211).

Deconstrucția mitului unui liberalism clasicizat și clasicizant, cu o structură solidă, perfect coerentă și monolitică se petrece și în studiul elaborat de Valeriu Stoica și Dragoș Paul Aligică. Distorsionarea conceptului de liberalism în România de azi are numeroase cauze, printre care autorii enumeră „manipularea, incultura politică, influența subliminală a reziduurilor gândirii marxiste”. Așa s-a născut echivalarea liberalismului cu ideologia „capitaliștilor, a banului, a marilor acumulări de avere, a unor „oameni mai fini, mai aleși, mai cu ștaif”, a grupurilor și claselor avute” (p.237). Impostura libe-

ralismului autohton nu poate fi îndepărată decât începând cu recunoașterea și îndepărtarea mitului plutocratic, deoarece. „unitatea de bază” a liberalismului clasic nu e nici bogatul, nici săracul, ci simplul cetățean iar tema sa este cea a „cetățeanului uitat, a omului mereu trecut cu vederea” (Stoica și Aligică, p.240). Și totuși agenda liberalismului românesc contemporan este una dominată de ambiguitate, o ambiguitate care se crede că ar fi construită de dragul supraviețuirii partidului sau a doctrinei. Depășirea acestei ambiguități este, după părerea autorilor, nu doar o opțiune ci o necesitate (p.247).

Volumul se încheie cu un studiu al lui Nicolae Lupășcu, care face o analiză a demersului electoral al Partidului Național Liberal la alegerile parlamentare din 2008. Campania PNL în aceste alegeri, introducerea votului uninominal și efectele sale directe, angajamentele politice ale PNL și, nu în cele din urmă, rezultatele alegerilor din noiembrie 2008 sunt surse ale unor observații și concluzii utile pentru o viitoare linie de urmat.

În concluzie, volumul *Liberalismul românesc și valențele sale europene*, fără a reprezenta doar o sumă de răspunsuri la câteva întrebări de filosofie politică bine plasate, reușește să ne introducă în dezbaterile mereu actuală a locului și rolului unei doctrine în și dincolo de granițele românești. Interogații asupra originalității liberalismului românesc, legitimarea lui în rădăcinile istorice și intelectuale au sens, fără îndoială, în măsura în care studiile prezente în volumul coordonat de Liviu Brătescu reușesc să facă un demers profund critic, construind și deconstruind-și propriile mituri, într-o teorie cu rădăcini în istoria noastră națională și care astăzi este chemată, alături de alte teorii politice, să-și ofere propriile soluții, propriul proiect, la provocările naționale și dar și la cele globale ale lumii contemporane.

Gabriela Goudenhooft
[The University of Oradea]

Teoria constructivistă a relațiilor internaționale

Alexander Wendt, *Teoria socială a politicii internaționale*

Traducere de Mihai Cristian Brașoveanu (Iași: Polirom, 2011), 416 pagini

La 12 ani de la publicarea inițială a lucrării lui Alexander Wendt¹ în anul 1999, editura Polirom publică, în traducerea lui Mihai Cristian Brașoveanu, versiunea în limba română a acestei lucrări devenită deja canonică pentru teoria relațiilor internaționale.

Pornind de la teoria constructivismului social² Wendt propune o teorie alternativă a relațiilor internaționale care se constituie într-una dintre cele mai importante contribuții la acest domeniu din ultimii ani. Lucrarea este înainte de toate o lucrare teoretică care reconceptualizează și reconstruiește domeniul relațiilor internaționale ca disciplină științifică (și academică). După cum spune Wendt, subiectul lucrării sale este „ontologia vieții internaționale”³. Lucrarea are importante consecințe epistemologice, în particular pentru epistemologia științelor sociale (în particular a relațiilor internaționale ca parte a științelor sociale) și își propune să reabiliteze *ontologia idealistă* ca fundament al cunoașterii și înțelegerii relațiilor internaționale. Acest lucru este valabil chiar dacă Wendt susține că cercetătorii lumii sociale ar trebui să fie preocupați mai mult de „explicarea lumii”⁴ și mai puțin de *cum* poate fi

lumea cunoscută. Ambiția lui Wendt de a reabilita *ontologia idealistă* este puternic ancorată în privind epistemologia științelor sociale și este în mod inerent în opoziție cu ontologia materialistă reprezentată de principalele teorii ale relațiilor internaționale cu care Wendt polemizează (în particular neorealismul și neoliberalismul).

Wendt critică teoriile curente ale relațiilor internaționale ca fiind fundamentate tacit pe o ontologie materialistă în care *puterea* și *interesul*, categorii esențiale în teoriile relațiilor internaționale, sunt înțelese ca modelând direct politica internațională. Totuși, argumentează Wendt, acest lucru nu este exact. Puterea și interesul sunt realități construite la nivelul ideilor iar cultura are un rol determinant în construirea acestora. Astfel, politica internațională poate fi înțeleasă înțelegând felul în care sistemul internațional este construit de către actorii internaționali (în special statele) și felul în care este distribuită cultura la nivelul acestui sistem. Abia apoi, în planul doi, efortul de cunoaștere și înțelegere al cercetătorilor ar trebui să se îndrepte către felul în care puterea și interesul sunt construite cultural la nivelul „societății internaționale”. Așadar, cheia înțelegerii politicii internaționale este, în viziunea lui Wendt, mai întâi la nivelul structurii sistemului internațional și mai apoi la nivelul construirii *puterii* și *interesului* de către actorii individuali care sunt statele.

Orice proces de gândire este în esență și un act reflexiv spune Wendt, iar statele sunt și ele actori individuali (din perspectiva generală a individualismului metodologic) și sunt capabile de procese

1 *Social Theory of International Politics* (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1999).

2 Vezi și Peter L. Berger and Thomas Luckmann, *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge* (Garden City, NY: Anchor Books, 1966).

3 Alexander Wendt, *Teoria socială a politicii internaționale*, traducere de Mihai Cristian Brașoveanu (Iași: Polirom), 358.

4 Wendt, *Teoria socială*, 360.

de gândire proprii la rândul lor reflexive. Acest proces reflexiv al statelor a dus la perceperea unui sistem internațional în care statele interacționează unele cu altele făcând apel la „rațiunea publică”. Acest sistem internațional este de fapt o „sferă publică” globală (emergentă) în care statele acționează pe baza unor reguli percepute de către ele însele ca fiind ale sistemului. Ansamblul statelor la nivel global formează astfel mai mult decât suma elementelor sale iar înțelegerea acestui ansamblu este esențială pentru înțelegerea relațiilor internaționale.

Viziunea lui Wendt este holistă, spre deosebire de viziunea neorealistă pe care o critică și pe care o consideră individualistă. Viziunea propusă de Wendt este cea a constructivismului structural în care statele au internalizat (sau sunt pe cale să internalizeze) cultura unui sistem global de interacțiune în care puterea și interesul sunt definite tocmai prin această cultură. Pe cale de consecință, relațiile internaționale pot fi înțelese nu prin mecanismele prin care puterea și interesele se manifestă ci prin felul în care acestea sunt gândite, construite și înțelese de către actorii-state prin intermediul acestui sistem global și a culturii acestuia pe care statele au interiorizat-o.

Aceste câteva rânduri nu pot să epuizeze întreaga problematică a lucrării lui Wendt. Ele doar atrag atenția asupra ediției în limba română a unei lucrări esențiale din domeniul relațiilor interna-

ționale care a redefinit și a reasezat la nivel internațional discuțiile și polemicile domeniului și care are potențialul, prin această traducere de la editura Polirom, să revigoreze domeniul relațiilor internaționale ca disciplină academică și științifică și în România. Pe de o parte prin discuțiile teoretice și epistemologie iar pe de altă parte prin integrarea acestei teorii a constructivismului relațiilor internaționale în studiile empirice ale celor ce sunt preocupați de politica internațională.

Traducerea în limba română a acestei lucrări este salutară și ea va fi de un real folos studenților, profesorilor și cercetătorilor din domeniu dar și jurnaliștilor și politicienilor preocupați sau implicați în domeniu care au acum în limba română o lucrarea de referință.

BIBLIOGRAFIE

Berger, Peter L., and Thomas Luckmann, *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge* (Garden City, NY: Anchor Books, 1966).

Wendt, Alexander, *Social Theory of International Politics* (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1999).

---, *Teoria socială a politicii internaționale*, traducere de Mihai Cristian Brașoveanu (Iași: Polirom, 2011).

Beinur Giumali

[The University of Bucharest]

Reflecții asupra unui secol XX uitat. Reevaluări

Autor: Tony Judt, Editura Polirom

Anul apariției: 2011
Număr pagini: 368
ISBN: 978-973-46-1753-1

Transformările rapide din ultimele decenii ne fac să uităm la fel de repede trecutul recent, devenit deja istorie. În acest volum ce reunește 24 de eseuri, Judt ne reamintește că trecutul nu dispăre niciodată complet și că secolul XXI e marcat de aceleași pericole ca și secolul XX. Este remarcabilă varietatea subiectelor abordate, de la atracția, astăzi inexplicabilă, pe care a exercitat-o marxismul în secolul XX și eclipsa intelectualilor în viața publică la ascensiunea statului în politică și economia națiunilor occidentale și declinul liberalismului în Statele Unite.

Mass-media și democrația în România postcomunistă

Autori: Daniel Șandru, Sorin Bocancea, Editura Institutul European

Anul apariției: 2011
Număr pagini: 300
ISBN: 978-973-611-785-5

Din cuprins:

- Configurarea spațiului public în democrația postcomunistă
- Evoluția mass-media în tranziția politică
- Comunicarea mediatică în postcomunism
- Contururi ale pieței media în postcomunism
- Democrația și mass-media în context european

Volumul se constituie într-o abordare interdisciplinară a manierei în care a evoluat relația dintre mass-media și democrație în România postcomunistă. În peisajul politologic ori sociologic și în cel al aborărilor normative sau empirice cu privire la mass-media, un asemenea subiect nu reprezintă, desigur, o noutate. La modul general ori mi-zând pe analize comparative de natura empirică, există în literatura de specialitate demersuri cu rol deschizător de drumuri. Cu toate acestea, o analiză interdisciplinară a relației dintre mass-media și democrație - în contextul evoluției postcomuniste a României, de care să fie preocupați specialiștii români - nu a fost semnalată până în prezent. Din acest motiv, temele abordate în cadrul acestui volum ofera o „radiografie” a stării actuale a societății românești, din perspectiva analizei sinuoșităților implicate de modul în care s-au derulat raporturile dintre mecanismele instituționale și decizionale ale regimului politic și cele specifice instituțiilor media. E vorba, ca atare, despre un volum ce are în vedere „starea de fapt” a României postcomuniste pe două dintre dimensiunile sale cele mai importante.

Index de Autori

Cristina Abobaie – Doctorand, Facultatea de Filozofie și Științe Social-Politice, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași.

Dana Bădulescu – Lector Doctor la Catedra de Engleză a Facultății de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Ultima carte publicată *Impressionistic Modes and Metaphoric Structures in E. M. Forster's Fiction and Criticism*, ed. Junimea, 2001.

Ionela Carmen Boșoteanu – Asist. univ. drd. la Facultatea de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei” din Iași. A absolvit Facultatea de Litere, specializare Jurnalism în cadrul Universității „Al. I. Cuza” din Iași. Este doctorand în filosofie cu teza „Rolul new media în campania electorală”. Ultimele studii publicate sunt: *New media și Democrația* în „Mass-media și democrația în România postcomunistă”, Daniel Șandru, Sorin Bocancea (coord.), Editura Institutul European, Iași, 2011, volum publicat în cadrul Proiectului POSRU ID 56815 al Academiei Române; *New media în alegerile din 2009*, în Sfera Politicii, vol XIX, nr. 8 (162) – august 2011, Revistă cotate B+.

Iulian Chifu – Profesor asociat la SNSPA București, specializat în Analiză de Conflict și Decizie în criză, cercetător în cadrul Centrului de Prevenire a Conflictelor și Early Warning București și în prezent este consilier al Președintelui României pentru Afaceri Strategice, Securitate și Politică Externă. Autor a 28 de cărți în domeniul deciziei în criză, în special în spațiul post-sovietic, a studiilor euro-atlantice, securității energetice și studiilor strategice.

Sabin Drăgulin – Lect. univ. dr., Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București, secretar general de redacție *Sfera Politicii*.

Beinur Giumali – Doctorand, Școala Doctorală pentru Domeniul Sociologie, Universitatea din București.

Gabriela Goudenhooff – Lector univ.dr. în cadrul Universității din Oradea, Departamentul de Științe Politice și Științele Comunicării.

Marija Jelic – Member of the Center for Strategic Projects. I am one of the author and coordinator of the project “Dealing with the Past - Building the future” financed by European Christian Political Movement. I was the guest in opening ceremony of School for Young Leaders of the President of the Republic of Macedonia in August 2011 in Ohrid, Macedonia. I am a participant of the European Schools which is organized of the Belgrade Open School, 2011. I Attend Lady Talent School under the auspices of the City of Belgrade and the Serbian National Assembly for talented pupils of Belgrade.

Ioan Milică – Lect. dr., Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.

Bianca Mitu – Visiting Scholar la University of Westminster, Londra, Asistent universitar la Facultatea de Jurnalism, Comunicare și Relații Publice a Universității Spiru Haret, București, Doctorand în Științele Comunicării la Universitatea din București. Din lucrările publicate: *Criza morală a societății civile și Uniunea Europeană în contextul globalizării televizuale* – Revista Sfera Politicii, nr.146, aprilie 2010; Pamfil Nihițelea, Bianca-Marina Mitu, *Jurnalismul de agenție*, Editura Fundației România de Măine, București, 2010; „Social Movements, Leaders and the Public Sphere”, în Emiliana De Blasion, Matthew Hibberd, Michele Sorice (eds), *Leadership and New Trends in political Communication*, CMCS, Roma, 2011.

Antonio Momoc – lector dr. la Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării, Universitatea din București, Departamentul de Comunicare. Este cercetător postdoctoral al Universității din București și specialist în comunicare politică. Domeniile sale de cercetare sunt istoria politică a sociologiei românești, radioul online și relația dintre populiști și new media. Are o experiență de peste 10 ani în jurnalismul radio.

Pamfil Nihițelea – Prof. univ. dr. la Facultatea de Jurnalism, Comunicare și Relații Publice a Universității “Spiru Haret”, București. Din lucrările publicate: *Gheorghe Bratianu, filosof al istoriei*, Editura Litera Internațional, Chișinău-București, 2003; Ion Mitran, Pamfil Nihițelea, *Politologie*, Editura România de Măine, București, 2006; Pamfil Nihițelea, Bianca-Marina Mitu, *Jurnalismul de agenție*, Editura România de Măine, București, 2010.

Alexandra Corina Nicolau – Absolventă a Facultății de Istorie, Secția Relații Internaționale și Studii Europene, în prezent bursieră la Universitatea din Bologna, Facultatea de Științe Politice.

Andreea Georgiana Raboj – Absolventă a Facultății de Științe Politice, Universitatea București și a European Master's Degree in Human Rights and Democratisation (E.MA)-EIUC.

Sorin Cristian Semeniuc – Doctorand, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.

Bogdan Ștefanachi – PhD. Lecturer, Grant Recipient, Romanian Academy Iași.

Stelin Tănase – Profesor de științe politice la Facultatea de Științe Politice, Universitatea București. Publicații recente: *Cioran și Securitatea*, Iași, Polirom, col. „Istории subterane”, 2010; *Clienții lu' tanti Varvara*, București, Humanitas, [2005], a 2-a ediție, 2008; *Istoria căderii regimurilor comuniste. Miracolul revoluției*, București, Humanitas, [1999] a 2-a ediție, 2009.

Issoufou Yahaya – Chef du Département d'histoire de l'Ecole Normale Supérieure (Université de Niamey), Issoufou Yahaya est titulaire de deux doctorats en Histoire (Paris 1 Sorbonne) et Sciences politiques (Science Po Toulouse). Titulaire d'un Master II de Défense, il a été de 2006 à 2008 Vice-président du Groupe d'Etudes et de Recherches sur le Continent Africain (GERCA) de l'Université de Toulouse 1 Capitole (France). Dr Yahaya est également professeur à l'Ecole de formation des officiers du Niger et Conseiller technique à la Présidence du Niger (HACP).

SUMMARY

Editorial

Political Power and Violence.....	3
<i>Pamfil Nichițelea și Bianca Mitu</i>	

Violence As A Political Weapon

„Boko Haram” In Nigeria: Religious Fanaticism As A Political Project.....	12
<i>Issoufou Yahaya</i>	
Religion And Conflict: Religiously Driven Violence.....	22
<i>Iulian Chifu</i>	
The Violence of Language in the Contemporary Political Discourse. A Case Study of the Romanian Parliamentary Discourse	32
<i>Ioan Milică</i>	
Where does it end!? The institutionalisation of political violence.....	42
<i>Andreea Georgiana Raboj și Alexandra Corina Nicolau</i>	
Negative election campaign – violence in political communication?	48
<i>Ionela Carmen Boșoteanu</i>	
The aggressiveness of the comments posted on the blogs of the 2009 presidential campaign candidates. The violence of the speech as freedom of expression	56
<i>Antonio Momoc</i>	
Globalization and Knowledge – A Subjective Argument for Freedom.....	64
<i>Bogdan Ștefanachi</i>	
Violence through language in the Romanian totalitarian discourse (1945-1989)	70
<i>Sorin Cristian Semeniciu</i>	
Research on international terrorism: orthodox approach or critical study?.....	77
<i>Cristina Abobaie</i>	
The Boulder of History is Rolling in Salman Rushdie’s Novel.....	87
<i>Dana Bădulescu</i>	

Essay

Violence and youth in the region.....	96
<i>Marija Jelic</i>	

Archive

Elena Ceausescu in the records.....	102
<i>Stelian Tănase</i>	

Interview

Rajmohan Gandhi, the grandson of Mahatma GandhiBiographer, Journalist, Peace builder. Interview made by Aurora Martin	106
--	-----

Review

Plato as a political thinker.....	111
<i>Sabin Drăgulin</i>	
<i>Sorin Bocancea, Cetatea lui Platon</i>	
Romanian Liberalism Between Deconstruction and Redefinition.....	112
<i>Gabriela Goudenhoof</i>	
<i>Coord. Liviu Brătescu, Liberalismul românesc și valențele sale europene</i>	
Constructivism in International Relations	115
<i>Beinur Giumali</i>	
<i>Alexander Wendt, Teoria socială a politicii internaționale</i>	

Signals.....	117
--------------	-----

Index of authors.....	118
-----------------------	-----

Violence As A Political Weapon

„Sfera Politicii” este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165.
Textele vor fi trimise redacției. Deciziile privind publicarea sunt luate de către echipa editorială.
Pentru a reproduce un text din revistă este necesar acordul scris al redacției „Sfera Politicii”.
Reproducerea textelor în alte condiții constituie o infracțiune și se pedepsește conform
legilor în vigoare.

Titlul articolului

Prenumele Numele Autorului
Funcția și Instituția de apartenență
Adresa de e-mail.

ABSTRACT:

Toate articolele trebuie însoțite de un abstract care rezumă tematica articolului, evidențiind contribuția autorului. Abstractul nu trebuie să fie mai lung de 750 de semne. Abstractul trebuie redactat în limba engleză. Articolele trebuie trimise în format Microsoft Word (.doc) sau Rich Text Format (.rtf). Lungimea dezirabilă a unui articol este de 18.000-25.000 de semne. Pentru a vedea câte semne are articolul dumneavoastră, puteți folosi opțiunea word count din orice pagină pe care o deschideți în programul Microsoft Word. La sfârșitul abstractului trebuie să menționați titlul articolului în limba engleză.

KEYWORDS:

Drept *Keywords* trebuie să indicați, în limba engleză, cu italice, un număr de 5-7 termeni principali din articolul dumneavoastră. De exemplu în foma: *abstract, author name, title of the paper, references, submission*.

ARTICOLUL:

Articolul trebuie redactat folosindu-se alienate de felul acelor care se folosesc în acest document. Ele trebuie redactate cu fonturi *Times New Roman*, de preferință, de mărimea 12 pt., la doua rânduri, pentru textul articolului, *Times New Roman*, mărimea 10, la un rând, pentru *footnotes*. În cadrul articolului se respectă normele ortografice în vigoare stabilite de Academia Română. Atunci când este nevoie, diferitele note sau referințe se realizează prin utilizarea opțiunii *footnotes* din programul *Microsoft Word*. De fiecare dată când orice referință bibliografică este menționată prima dată, trebuie să dați informația bibliografică integral. Traducătorul trebuie întotdeauna menționat în prima citare. Vezi următoarele exemple de citare:

Pentru cărți

Se indică prenumele și numele autorului, titlul cărții integral (titlu și subtitlu) scris cu italice, urmat de paranteză, în interiorul căreia se dau localitatea apariției cărții, urmată de două puncte, editura la care a apărut cartea, anul, iar după închiderea parantezei se indică pagina sau paginile din care se citează. Dacă sînt mai mulți autori sau editori, se dau toate numele. Notele de subsol corespunzătoare arată astfel:

1 Giovanni Sartori, *The Theory of Democracy Revisited* (Chatam, New Jersey: Chatam House Publishers, 1987), 23.

2 Giovanni Sartori, *Teoria democrației reinterpretată*, traducere de Doru Pop (Iași: Polirom, 1999), 272-27.

3 Juan Linz, Alfred Stepan, *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe* (Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 1996), 74.

Pentru capitole din cărți

4 Edward G. Carmine, Robert Huckfeldt, „Comportamentul politic – o perspectivă de ansamblu”, în Robert E. Goodin, Hans-Dieter Klingemann (coordonatori), *Manual de știință politică*, traducere colectivă (Iași: Polirom, 2005), 206.

Pentru referințe la o notă de subsol

5 Robert A. Dahl, *Democracy and Its Critics* (New Haven: Yale University Press, 1989), 164, n.1.

Pentru articole

Se respectă aceleași norme, menționîndu-se prenumele și numele autorului, titlul articolului în caractere drepte, între ghilimele, urmat de numele revistei/publicației în italice, numărul publicației, anul apariției (în paranteză), urmat de două puncte, pagina sau paginile citate.

6 Adrian Cioroianu, „Și totuși, Europa unită există – deși nu toți europenii votează”, *Sfera Politicii* 136 (2009): 9.

Pentru articole din ziare

7 Daniel Dăianu, „Schimbarea modelului”, *Jurnalul național*, 29 iulie 2009.

Pentru texte nepublicate

8 Ion Popescu, „Coaliții din perioada postcomunistă. Cercetare comparată – România, Ungaria, Bulgaria” (lucrare de licență, Facultatea de Științe Politice, Universitatea București, 2009).

Pentru documente sau texte de pe Internet

9 Francis Fukuyama, „The Neoconservative Moment”, *The National Interest* 12 (2003), <http://www.thetharmaproject.com>, accesat 12.09.2009.

Pentru documente din arhive

Dacă se folosesc surse primare din arhive, trebuie să dați sursa în concordanță cu sistemul relevant de catalogare și locația arhive. Dacă referințele sînt la documente guvernamentale, ale partidelor politice, ale unor fundații, societăți, think-tanks sau alte organizații ale societății civile, atunci sursele vor fi identificate pe cît de complet este posibil.

10 ASRI, fond D, dosar 9897, f. 93.

11 Documentul poartă mențiunea „Strict secret de importanță deosebită. Exemplar unic”, Arhiva Comitetului Executiv al CC al PCR, dosar 264/1972, vol. VI, f. I-II.

12 Petre Roman, „Viziune politică asupra strategiei de dezvoltare a României în întîmpinarea secolului XXI. Pentru o bună guvernare a țării – calea social-democrată” („Caiet politic” distribuit participanților la Congresul extraordinar al Partidului Democrat, 16 martie 2001, fără alte mențiuni).

Atenție!

În citatele următoare din cărți sau articole deja citate, nu se mai dau prenumele și numele autorului, ci doar numele, nici titlul integral, cu referințe, ci doar titlul prescurtat, urmat de pagină, nu se vor folosi *op.cit.*, p. 23, sau *loc. cit.*, nici *ibid.* ori *ibidem*. De exemplu:

13 Sartori, *Teoria*, 29.

14 Cioroianu, „Și totuși”, 8.

15 Tismăneanu, „Dynastic”, 35-38, esp 36.

Atenție!

Trimiterile bibliografice se fac întotdeauna folosind limba originală a referinței, nu prin traducerea titlurilor de cărți sau articole. Titlurile unor cărți sau articole din limbi străine care nu folosesc alfabetul latin se dau prin transliterare fonetică a titlului din limba respectivă.

Cînd se citează cuvinte străine ori numele unor autori străini sau ale unor personaje politice străine, se păstrează ortografia din limba originală, cu respectarea normelor ortografice din limba respectivă.

